

**Pojmovnik rodne terminologije
prema standardima Europske unije**

Biblioteka ONA

Izdavač:

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH
Mesnička 23, 10 000 Zagreb

Za izdavača:

Mr.sc. Helena Štimac Radin

Urednica:

Rada Borić

Izradio:

Centar za ženske studije

Lektura i korektura:

Patricia Lucija Tomasović

Dizajn naslovnice:

Bachrach & Krištofić

Priprema:

Susan Jakopec

Tisak:

Publika d.o.o.

Naklada:

2 000 primjeraka

Zagreb, 2007.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 653278

Sadržaj ovog Pojmovnika ne odražava nužno službeni stav
Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH.

**POJMOVNIK
RODNE TERMINOLOGIJE**
**prema standardima
Europske unije**

Centar za ženske studije

uredila Rada Borić

POJMOVNIK RODNE TERMINOLOGIJE nastao je iz potrebe i želje da se rodna terminologija uvede u hrvatski politički, obrazovni i kulturni prostor.

Vežano uz ulazak Hrvatske u Europsku uniju, dio politike i strategije promicanja ravnopravnosti spolova odnosi se i na harmoniziranje rodne terminologije koja će omogućiti učinkovito uspostavljanje diskurzivnog “alata” za sve ustanove i stručna tijela koji se bave ili bi se trebali baviti rodno osviještenom politikom, a u cilju postizanja ravnopravnosti spolova.

Uz potporu *Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske*, suradnice *Centra za ženske studije* ponudile su pojašnjenja pojmova vezanih uz ravnopravnost žena i muškaraca u jedinicama koje sadrže definiciju pojma koji se koristi u različitim službenim dokumentima Europske unije (zakonima, direktivama, priručnicima i sl.) uz osobni uvid razumijevanja pojma.

Pojmovnik je inicijalno sastavljen prema priručniku *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*, koji je priredio *Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti* i glavnina je pojmova preuzeta iz njega i dodatno interpretirana. U Pojmovnik su uvršteni i pojmovi važni za razumijevanje ravnopravnosti spolova koje EU priručnik ne navodi, kao i pojmovi koji objašnjavaju postojeće mehanizme provođenja ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj tako da ovaj Pojmovnik sadrži 179 jedinica, od kojih 143 opisuju zadani pojam, a 36 upućuju na srodan pojam.

Namjera je bila odabrane pojmove učiniti što pristupačnijima za opću uporabu, stoga su pri njihovom objašnjavanju korišteni jednoznačni koncepti, ali se moguća teorijska proturječja i višeslojnost tumačenja nisu izbjegavala, pri čemu se vodilo računa da se ne izgubi prevladavajuće značenje pojma.

Dok osmišljavanje *Pojmovnika* nije bila teška zadaća, izbor najbolje inačice prijevoda za pojedino nazivlje ponekad i nije bio jednostavan. Pritom valja naglasiti da su pojmovi na engleskom jeziku služili kao “izvornik”, jer se engleski nametnuo kao norma u europskom javno-političkom diskursu, ali su oni uspoređivani s prijevodima pojmova na jezike koje *100 words for equality* navodi, što je djelomice olakšalo prijepore oko semantičke naravi određenih pojmova.

Premda su mnogi od obrađenih pojmova već zaživjeli u praksi, kao npr. *ravnopravnost spolova*, u *Pojmovniku* se pokušava, s feminističkog motrišta, detaljnije objasniti njihova slojevitost/složenost. Ukoliko za neki pojam ne postoji prijevodna inačica koja bi odmah upućivala na područje ravnopravnosti spolova (npr. *teret dokaza/dokazivanja*), pojam se pokušalo objasniti iz rodne perspektive.

Budući da se u hrvatskoj jezičnoj praksi, koja pokazuje svu složenost uvođenja i korištenja pojmova vezanih uz ravnopravnost spolova, zna koristiti pojam direktno iz izvornika, na primjer *mainstreaming*, *benchmarking*, itd. bilo je potrebno izabrati pojam u hrvatskome jeziku koji je bar djelomično zaživio u jezičnoj praksi ili pak ponuditi sasvim novi, kao što je to npr. za *gender budgeting* uveden *rodni proračun*.

U *Pojmovniku* će, također, jedan pojam upućivati na drugi, tj. prihvatljiviju ili rašireniju inačicu, npr. *afirmativna akcija* – vidi: *pozitivne mjere*. Također se navode i dopunska pojašnjenja, jedinice koje proširuju znanje o navedenom pojmu.

Kako bismo označile preuzimanje definicije pojma iz priručnika *100 words for equality* Europske unije u *Pojmovniku* ispod naziva pojma postoji navod označen kurzivom. Kada se u opisu pojma navodi autor/ica, bibliografske jedinice na kraju *Pojmovnika* ukazuju na izvore.

Ovaj je *Pojmovnik* djelo u nastajanju (*work in progress*). On nije normativan jer pokazuje svu složenost uvođenja i korištenja pojmova vezanih uz ravnopravnost spolova i daje vlastiti uvid u razumijevanje rodne terminologije. Ostaje otvorenim za nova punjenja pojmovima i nova tumačenja.

No, on je i instruktivan jer se zalaže za jasnost i odlučnost u upotrebi rodnog jezika i terminologije, jer promicanje rodne terminologije omogućuje osvještavanje važnosti rodne perspektive u javnom diskursu. To je ujedno i pretpostavka za obrazovanje europske građanke/gradžanina.

U izradi *Pojmovnika* sudjelovale su suradnice *Centra za ženske studije*: Valerija Barada, Rada Borić, Iva Bulić, Egli Ilić, Slavica Jakobović Fribec,

Biljana Kašić, Ana Pavlič, Jasminka Pešut, Sandra Prlenda, Marjeta Šinko i Snježana Vasiljević.

Susan Jakopec, Sanja Bachrach Krištofić i Patricia Lucija Tomasović pobrinule su se za grafičko oblikovanje i lekturu.

Posebnu zahvalnost dugujemo Vesni Kesić i Nataši Petrinjak, recenzenticama *Pojmovnika* i Jagodi Milidrag Šmid na stručnoj pomoći. Predstojnici *Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske* Heleni Štimac Radin i stručnoj suradnici *Ureda* Larisi Petrić, zahvaljujemo na korisnim sugestijama koje su značajno doprinijele poboljšanju kvalitete *Pojmovnika*.

Urednica
Rada Borić

KAZALO POJMOVA

A

afirmativna akcija	15
aktivizam	15
analiza s obzirom na spol/rod	15
antidiskriminacijski zakoni	15
autonomija	16

B

<i>benchmarking</i>	17
---------------------	----

D

demokracija	17
demokratski deficit	17
desegregacija na tržištu rada	18
dimenzija jednakosti	18
direktive o jednakom postupanju	18
diskriminacija	19
diskriminacija po spolu	20
diskriminacija u jeziku	20
dostojanstvo na radu	20
društvena kontrola	21
društvena promjena	22
društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu	23

E

ekonomski aktivno stanovništvo	24
emancipacija	24
<i>Europski institut za ravnopravnost spolova</i>	25

F

feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici	26
feministkinje/feministi	26
feminizacija siromaštva	27
feminizam/izmi	28
fleksibilnost radnog vremena/radnih sati	29

G

<i>gender mainstreaming</i>	30
-----------------------------	----

H

heteroseksizam	30
homofobija	30
homoseksualnost	30
horizontalna segregacija	31

I	
ilegalni rad	32
institucionalni mehanizmi za provođenje politike ravnopravnosti spolova	32
interseksualnost	32
iskustvo	33
izvedena prava	33
J	
javno/privatno	34
jednaka plaća za rad jednake vrijednosti	34
jednake mogućnosti za žene i muškarce	35
jednako postupanje prema muškarcima i ženama	35
jednakost između muškaraca i žena	36
K	
<i>Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)</i>	36
kvota	37
L	
lezbijstvo	38
LGBTIQ populacija	38
M	
mentorstvo	39
minimalna plaća	39
mjerenje napretka	39
mjere za poticanje ravnopravnosti spolova	40
muško nasilje nad ženama	40
N	
<i>Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova</i>	40
načelo jednakog postupanja prema ženama i muškarcima	41
načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce	41
najniža zajamčena plaća	42
nasilje nad ženama	43
nasilje u obitelji	44
neformalna ekonomija/posao	45
neosjetljivost na rodne razlike	45
neplaćeni rad	45
neravno prava položaj žena	46
neravno prava spolova	46
netipičan posao/zaposlenje	46
nevidljiva nezaposlenost	47
nevidljive prepreke	48
nezaposlenost	48

O	
obiteljski dopust	49
očinski dopust	49
<i>Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora</i>	49
odnosi među spolovima	50
osnaživanje	50
P	
paritetna demokracija	51
patrijarhat	51
<i>Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje</i>	52
plaćeni rad	53
podjela rada prema spolu/rodu	53
politika jednakih mogućnosti	54
politika promicanja ravnopravnosti spolova	54
pomažući supružnici	54
posebne mjere za promicanje ravnopravnosti spolova	55
<i>Povjerenstvo za ravnopravnost spolova</i>	55
pozitivna akcija	56
pozitivna diskriminacija	56
pozitivne mjere	56
pravedno postupanje	57
<i>Pravobranitelji/ica za ravnopravnost spolova</i>	57
predrasuda	58
predstavljenost žena i muškaraca	59
priznavanje i vrednovanje neplaćenog rada	59
procjena mjera s obzirom na spol/rod	60
procjena provedbe	61
procjena utjecaja mjera/politika s obzirom na spol/rod	61
prostitucija	61
provjera politika/mjera s obzirom na spol/rod	62
Q	
<i>queer</i>	63
R	
rad	64
rad bez ugovora ili socijalnih prava	64
rad na crno	64
rad na određeno vrijeme	65
rad sa skraćenim radnim vremenom	65
rad od kuće	66
raspodjela plaćenog i neplaćenog rada prema spolu/rodu	66
ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca u području politike	67
ravnopravnost žena i muškaraca	67
ravnopravnost spolova	68

razlika u plaćama na osnovi spola/roda	69
raznolikost	70
reguliranje poslova sa skraćenim radnim vremenom	70
reproduktivna prava	71
reproduktivno zdravlje	71
rod	72
rodiljni dopust	72
roditeljski dopust	73
rodna analiza	73
rodna desegregacija na tržištu rada	73
rodna dimenzija	74
rodna jednakost	74
rodna perspektiva	76
rodna segregacija pri zapošljavanju	76
rodna statistika	77
rodne/spolne uloge	77
rodni identitet	78
rodni jaz	78
rodni proračun	79
rodno izražavanje	79
rodno neosjetljiv	79
rodno neutralan	79
rodno osjetljiv	80
rodno osjetljiva politika	80
rodno osjetljiva statistika	80
rodno osjetljivi zakoni	80
rodno osjetljivo obrazovanje	80
rodno osviještena politika	80
rodno uvjetovano nasilje	82

S

<i>Saborski odbor za ravnopravnost spolova</i>	82
satelitski račun	82
segregacija pri zapošljavanju	83
segregacija prema zanimanju	83
segregacija na tržištu rada	83
seksizam	83
seksualna orijentacija	84
seksualna prava	84
seksualno nasilje	84
seksualno zlostavljanje na poslu	85
seksualnost	85
sklonište	85
skrb o djeci	85
skrb o ovisnim članovima obitelji	86
spol	87

spolna diskriminacija	87
spolna orijentacija	88
spolni ugovor	88
spolno uznemiravanje	89
<i>stakleni strop</i>	90
statistika vođena prema spolu/rodu	90
stereotip	90
stopa aktivnosti radne snage	90
stopa neaktivnosti radne snage	91
stopa participacije	91
strukovno usavršavanje	92
subjektivna prava	92
sustav zasnovan na spolu/rodu	93
T	
teret dokaza/teret dokazivanja	93
transrodna osoba	94
transseksualna osoba	94
trgovanje ljudima	95
trgovanje seksualnim uslugama	95
trgovanje ženama	95
U	
<i>Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske</i>	96
usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života	97
uznemiravanje	97
V	
vertikalna segregacija	98
<i>Vladin ured za ravnopravnost spolova</i>	98
Z	
<i>Zakon o ravnopravnosti spolova</i>	98
Ž	
ženska ljudska prava	99
<i>Ženska mreža Hrvatske</i>	100
ženska kuća	100
ženski studiji/rodni studiji	100
žensko iskustvo	101
žensko sklonište	102

afirmativna akcija (affirmative action)

vidi: pozitivne mjere

[a]**aktivizam** (activism)

U najopćenitijem se smislu aktivizam opisuje kao svjesno djelovanje s namjerom da se proizvede društvena ili politička promjena. Iako se aktivizam često poistovjećuje s prosvjedom i neslaganjem spram pojava u društvu, on sadrži širok raspon oblika i načina djelovanja. Neki oblici aktivizma usmjereni su prema vladajućim strukturama sa zahtjevima za promjenom zakona i politika, dok su drugi više usmjereni prema direktnom djelovanju među građanima i građankama, prema samoosvješćavanju ljudi u cilju postizanja samo/promjene i širenja prostora samoorganiziranih građana i građanki u društvu. Aktivizam, pa tako i onaj feministički, usmjeren je na rješavanja globalnih pitanja nejednakosti koji se zrcale u životima muškaraca i žena u zajednici i predmnijeva živu vezu teorije i prakse.

Mnoge aktivistkinje upozoravaju na prepreke u postizanju jednakosti u društvu te zahtijevaju promjene koje omogućuju stvarno postizanje jednakosti. Kad je riječ o pitanjima jednakosti prema standardima EU, važno je istaknuti da ženski aktivizam, različitim aktivnostima, promiče pitanja jednakosti i društvene pravde.

vidi i: feminizam/izmi, feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici, Ženska mreža Hrvatske

j.p.

analiza s obzirom na spol/rod (gender analysis)

vidi: rodna analiza

antidiskriminacijski zakoni (antidiscriminatory laws)

Antidiskriminacijski zakoni koji se odnose na ravnopravnost spolova dio su pravne regulative za donošenje posebnih mjera usmjerenih na ispravljanje političke nejednakosti spolova, kao što je to primjerice UN-ova *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979.). U Hrvatskoj se, donošenjem rodno osjetljivih zakona, stvara zakonodavno-institucionalni okvir za učinkovitiju provedbu politike ravnopravnosti spolova, za suzbijanje diskriminacije i za promicanje politike jednakih mogućnosti. Značajne zakonodavne promjene su u tom smislu učinjene 2003. godine donošenjem *Zakona o ravnopravnosti spolova, Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji* i *Zakona*

o istospolnim zajednicama, te prihvaćanjem antidiskriminacijskih odredbi propisanih u području kaznenog, obiteljskog i radnog prava. Rodna analiza s jedne strane upućuje na strukturalne nedostatke *predstavničke demokracije* i *društvenog ugovora* s obzirom na političku podzastupljenost žena i njihovu marginaliziranost u socijalnoj i ekonomskoj sferi, a s druge strane naglašava se presudno značenje izgradnje demokratskih institucija jer statistički pokazatelji i dalje upućuju na “nevidljive društvene prepreke” koje sprečavaju promjenu postojeće rodne hijerarhije moći i spolne podjele rada.

vidi i: diskriminacija, Zakon o ravnopravnosti spolova, politika promicanja ravnopravnosti spolova, politika jednakih mogućnosti, pozitivne mjere, nevidljive prepreke

s.j.f.

autonomija (autonomy)

Autonomija ima višestruko značenje ovisno o kontekstu. U *Filozofskom rječniku* Alois Halder (Halder: 2002) određuje autonomiju kao “prije svega mogućnost i sposobnost neke političke tvorevine da sama sebi daje zakone” “a općenito, kao samoodređenje i samozakonitost”. Kada se u filozofskoj i političkoj misli raspravlja o autonomiji pojedinca odnosno njegovom autonomnom razvoju, prevladava poimanje koje autonomiju pojedinca promatra neovisno o pripadnosti kulturi, rasi, religiji, rodu. Nasuprot tomu, postoji mišljenje da su društveni odnosi i kulturni obrasci oni koji određuju autonomni razvoj pojedinaca, te stoga i žena. Osim toga, “norma” autonomnosti kao samoodređenja žena različita je od one muškaraca, pokazala su istraživanja koja uzimaju u obzir rodnu razliku. Tako npr. istraživanja pokazuju da se žene za razliku od muškaraca razvijaju u povezanosti s drugima, a ne u natjecanju s drugima, premda se natjecanje uzima kao jedan od kriterija autonomnog razvoja (Miller: 1991).

Autonomija je osim na individualnom planu važna i za postojanje i djelovanje različitih ženskih projekata, organizacija i grupa, a ogleda se u neovisnosti vođenja i provedbi ideja, što doprinosi razumijevanju rodne jednakosti.

vidi i: feminizam/izmi, aktivizam, žensko iskustvo

j.p.

benchmarking

vidi: mjerenje napretka

[b]

demokracija (democracy)

Demokraciju se najjednostavnije opisuje kao *oblik vladavine u kojoj vlada narod*. U odnosu na antičko poimanje ovog oblika vladavine kao uređenja polisa, suvremena se demokracija transformirala: pojavom nacionalnih država nositelji suverenosti postaju državljani, povećanjem teritorija države nastaje *predstavnička, posredna demokracija*, pravo glasa postupno se proširuje te dostiže svoj maksimum davanjem prava glasa svim punoljetnim državljanima/kama (Prpić; Puhovski; Uzelac: 1990) U većini razvijenih europskih demokracija žene su izborile pravo glasa tek u razdoblju nakon drugog svjetskog rata. Također, kada danas govorimo o demokraciji, govorimo o društvenom uređenju koje je zasnovano na ustavu i zakonima, dakle vladavini prava, koji jamče političke slobode i ravnopravnost svih građana, načelima koje je u klasični demokratski oblik vlasti uvela liberalna teorija – zato se moderna demokracija često naziva i *liberalnom demokracijom*. Zbog kontinuirane podzastupljenosti žena u političkom životu, kao i prisutnosti drugih oblika spolne/rodne diskriminacije, moderne su demokracije izložene snažnoj feminističkoj kritici (Pateman:1998).

[d]

vidi i: demokratski deficit, feminizam/izmi, paritetna demokracija, patrijarhat, ravnomjerna predstavljenost žena i muškaraca, spolna diskriminacija, predstavljenost žena i muškaraca

m.š.

demokratski deficit (democratic deficit)

Demokratskim se deficitom općenito opisuje smanjena legitimnost demokratskog sustava, a kada su posrijedi žene može ga se definirati kao *učinak koji rodna neravnoteža, točnije nadzastupljenost muškaraca i podzastupljenost žena, ima na ograničenu legitimaciju demokracije*. Demokratski deficit ne počiva samo na brojčanoj podzastupljenosti žena u zakonodavnoj, izvršnoj i sudbenoj vlasti već, značajnije, i na ideološkom konstruktumu na kojem je utemeljena sama demokracija – shvaćanju da su svi pojedinci rođeni slobodni i jednaki, uz istovremeno isključivanje žena iz proklamiranog zajedništva pojedinaca.

Upravo zbog isključivanja žena i uspostavljanja spolne razlike kao političke razlike moglo bi se zaključiti da demokracija nikad i nije postojala. Čak ni danas nakon

što su žene izborile svoja formalna građanska prava, one nisu punopravne i jednake članice demokratskih sustava. Dakle, tek kada se razriješi rodni demokratski deficit, kada se uspostavi ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca, ostvarit će se istinska demokracija za muškarce i žene (Phillips: 2001).

vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, paritetna demokracija, patrijarhat, ravnomjerna predstavljenost žena i muškaraca, predstavljenost žena i muškaraca
m.š.

desegregacija na tržištu rada (desegregation of labour market)

vidi: rodna desegregacija na tržištu rada

dimenzija jednakosti (equality dimension)

Amsterdamski ugovor (Amsterdam treaty, EC 1999.) navodi sljedeće dimenzije jednakosti: spol, rasu ili etnicitet, posebne potrebe, dob, spolnu orijentaciju te religijska i politička uvjerenja.

Iako je jednakost spolova iznimno teško mjeriti, uzimanje u obzir ostalih dimenzija jednakosti pruža određenu mogućnost mjerljivosti, obujam koji signalizira ili kojim se označava jednakost spolova unutar veće sadržajne/konceptualne mape. Pri analizi određenih programa, politika ili mjera u promicanju ravnopravnosti spolova uvođenje i vrednovanje svih dimenzija jednakosti od posebnog je značenja.

vidi i: mjerenje napretka, rodna dimenzija, rodna jednakost, jednakost spolova, jednake mogućnosti za žene i muškarce, ravnopravnost spolova, rodna perspektiva
b.k.

direktive o jednakom postupanju (directives on equal treatment)

Direktive o jednakom postupanju sekundarni su izvor europskog prava, odnosno pravna pravila koja zabranjuju svaki oblik diskriminacije na temelju spola, bilo izravne bilo neizravne. Prema *Zakonu o ravnopravnosti spolova* koji je preuzeo sadržaj europskih direktiva o jednakom postupanju, izravna diskriminacija postoji ako se prema osobi postupa ili bi se moglo postupati nepovoljnije u jednakim ili sličnim okolnostima u odnosu na osobu suprotnoga spola. Neizravna diskriminacija postoji kada neutralna pravna norma, kriteriji ili praksa u jednakim ili sličnim okolnostima stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobu suprotnog spola. Pored toga, propisuju se i izuzeci od diskriminacije, odnosno diskriminacijom se ne smatraju pravne norme, kriterij ili praksa koji su nužni, odnosno mogu biti opravdani

objektivnim činjenicama koje su neovisne o spolu. Svrha direktiva je ozakoniti načelo jednakog postupanja prema muškarcima i ženama. Direktive obvezuju glede ciljeva koji se trebaju postići, ali ostavljaju slobodu glede izbora oblika i metode za njihovu provedbu. Europska ih unija upućuje državama članicama obvezujući ih na donošenje zakona i drugih propisa kojima se u nacionalno pravo preuzima sadržaj direktiva. Države članice moraju provesti direktivu u cijelosti i na najučinkovitiji način. U tekstu propisa kojim se provodi direktiva moraju se na jasan i nedvosmislen način regulirati prava i obveze te osigurati njihovo ispunjavanje i pravna zaštita od mjerodavnih tijela države članice. Evo nekoliko značajnih direktiva: *Direktiva o jednakim plaćama (Equal Pay Directive 75/117/EEC)*, *Direktiva o jednakom postupanju (Equal Treatment Directive 76/207/EEC)*, *Direktiva o socijalnoj sigurnosti (Social Security Directive 79/7/EEC)*, *Direktiva o socijalnoj sigurnosti posla/zanimanja (Occupational Social Security Directive 86/378/EEC)*, *Direktiva o samozapošljavanju (Self-Employment Directive 86/613/EEC)*, *Direktiva o trudnim zaposlenicama (Pregnant Workers Directive 92/85/EEC)*, *Direktiva o roditeljskom dopustu (Parental Leave Directive 96/34/EEC)*, *Direktiva o teretu dokaza (Burden of Proof Directive 97/80/EEC)*, *Direktiva o jednakom postupanju pri zapošljavanju (Equal Treatment in Employment Directive 2002/73/EC)*, *Direktiva o robama i uslugama (Goods and Services Directive 2004/113/EC)*.

vidi i: *ravnopravnost spolova, spolna diskriminacija, antidiskriminacijski zakoni, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske*

s.v.

diskriminacija (discrimination)

Diskriminacija je aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima/cama tih grupa. Kriteriji osporavanja mogu se temeljiti na spolu/rodu, spolnoj orijentaciji, rasi, vjeroispovijesti, etnicitetu, dobi i sl. Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog vlastite grupe, a usmjereno je na štetu druge grupe ili pojedinaca/ki, čime se ističe njezin manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sustava, kulture, medija, a katkad i političkog sustava.

Diskriminacija može biti neposredna, posredna te sustavna. Neposredna ili izravna diskriminacija podrazumijeva nepovoljan tretman neke grupe ili pojedinca/ke. Posredna se diskriminacija odnosi na zakone i mjere koji se u početku doimaju neutralnima, ali je njihov rezultat, ipak, negativan za diskriminirane grupe. Sustavna diskriminacija uključuje norme i vrijednosti

koje su dio kulture i društva, a koje sveobuhvatno utječe na neravnopravan položaj neke grupe.

Kako bi se umanjili ili poništili utjecaji diskriminacije, potrebno je provoditi rodno osviještenu politiku i mjere u cilju njezina dokinuća.

vidi i: antidiskriminacijski zakoni, spolna diskriminacija, seksizam, diskriminacija u jeziku, politika promicanja ravnopravnosti, rodno osviještena politika

v.b.

diskriminacija po spolu (sex discrimination)

vidi: spolna diskriminacija

diskriminacija u jeziku (language sexism)

Jezik je sustav kulturom naučenih znakova kojim pojedinac/ka izriče ono što osjeća i misli te interpretira svijet u kojemu živi. No, jezik čuva i obnavlja mišljenja i značenja prihvaćena u užoj i široj zajednici. Taj, uvjetno nazvan, “zajednički jezik” – jezik šire zajednice, pojedinačnog naroda ili manjinske grupe – u mnogim je jezicima poznat kao “materinski jezik”, pri čemu je uloga posrednika jezika nominalno dodijeljena majkama, tj. ženama, ali je moć imenovanja u jeziku zadržana za očeve, tj. muškarce (Borić: 2004).

Diskriminacija u jeziku postoji na svim jezičnim razinama, od jezičnih seksizama koji prenose duboko ukorijenjene predrasude o ženama do potpune isključenosti žena iz jezika.

Da bi se razumjela (ne)prisutnost žena ili pak njihova diskriminirana prisutnost u jeziku, treba razumjeti odnose moći i rodnu problematiku i koristiti i stvarati jezik koji ne diskriminira žene.

vidi i: spolna diskriminacija, seksizam

r.b.

dostojanstvo na radu (dignity at work)

Dostojanstvo na radu je *pravo na poštovanje na radnome mjestu, koje posebno uključuje pravo na zaštitu od spolnog ili drugih oblika zlostavljanja ili uznemiravanja na radnome mjestu.*

Premda postoje i drugi oblici kršenja dostojanstva na radnom mjestu (npr. *mobing*), spolno uznemiravanje i zlostavljanje najčešći je oblik narušavanja dostojanstva žena na radu. Često se koristi kao metoda pokušaja uništavanja samopouzdanja žena i onemogućivanja njihova profesionalnog napredovanja,

posebno u tradicionalno “muškim” zanimanjima, i time zadržavanja uspostavljenih pozicija moći.

Hrvatski *Zakon o ravnopravnosti spolova* kao i *Zakon o radu* prepoznaju spolno uznemiravanje na radnome mjestu kao oblik spolne diskriminacije. Prema zakonu, osoba koja smatra da je povreda njezina dostojanstva bila motivirana njezinim spolom može zahtijevati naknadu štete po propisima obveznog prava o odgovornosti za štetu.

vidi i: spolna diskriminacija, spolno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje na poslu, nasilje nad ženama, ženska ljudska prava

e.i.

društvena kontrola (social control)

Društvena kontrola je skup mehanizama koji osiguravaju održavanje normi i vrijednosti u svakom pojedinom društvu, odnosno društvenom sustavu. Normama se regulira društveno ponašanje pojedinaca i grupa, čime se reproduciraju društvena pravila, a izbjegava devijantnost, konflikt ili anomija. Mjere provedbe društvene kontrole mogu biti formalne, odnosno zakonske, i neformalne. Formalna kontrola podrazumijeva prihvaćanje normi i pravila koji se provode zakonom, raznim pravilima i odredbama protiv neprihvatljivoga društvenog ponašanja i praksi. Pristajanje na prihvaćena pravila podržano je statusom, prestižem ili novcem, odnosno neometanim sudjelovanjem u životu zajednice, pa je također dobrovoljno i poželjno. Neformalna se kontrola ne provodi izravno, nego neformalnim sankcijama kao što su kritika okoline, trač, neodobravanje, krivnja, sram ili isključivanje iz zajednice. Neformalnoj se kontroli ljudi podvrgavaju zato što vjeruju u društvene norme kojih se svjesno ili nesvjesno žele pridržavati.

Društvenoj su kontroli izložena oba spola, iako za njih ne vrijede ista pravila. Žene podliježu neformalnoj društvenoj kontroli koja njihovo ponašanje regulira u većoj mjeri nego ponašanje muškaraca. Stoga feministička kritika analizira utjecaj društvene kontrole, odnosno vrijednosti, normi, pravila, tradicija i običaja na život spolova/rodova. Preciznije, kritizira i promišlja na kulturi utemeljenu različitost kriterija za reguliranje i procjenjivanje npr. ženskog i muškog heteroseksualnog i emocionalnog ponašanja kao i brojne društvene institucije koje “provode” društvenu kontrolu – od masovnog inkvizicijskog progona žena koje su proglašavane vješticama između 14. i 18.stoljeća do današnjih pokušaja zabrane ženama da odluče o vlastitome tijelu i sl.

vidi i: društveni ugovor, ravnopravnost spolova, neravnopravnost spolova, diskriminacija, rodna analiza, rodno osviještena politika

v.b./i.b.

društvena promjena (social change)

Socijalni proces koji dovodi do promjene u društvenim odnosima, ponašanju ili društvenoj strukturi. Utječe na način kako ljudi žive, kako donose odluke, što je poželjno i prihvatljivo, a što nepoželjno u društvu, zatim na to kako je samo društvo organizirano, koja su politička i ekonomska uređenja prihvatljiva i utjecajna.

Društvena se promjena može razlikovati po brzini i rasprostranjenosti utjecaja, pa tako može uključivati, primjerice, promjenu u načinu pozdravljanja od naklona prema rukovanju ili pokretu glavom, no može se odnositi i na promjene u političkom sustavu. Globalizacija, demokratizacija, modernizacija, promjene u spolnim/rodnim odnosima primjeri su obuhvatnih promjena dugog trajanja.

Feminizam kao aktivistički pokret i znanstveno nastojanje usmjeren je k društvenoj promjeni, odnosno stvaranju društva koje bi se ravnopravno i pravedno odnosilo prema ženama i muškarcima, ali i svim socijalnim, spolnim/rodnim, etničkim, obrazovnim ili rasnim *drugostima*. Emancipacijska namjera feminizma razvidna je u aktivističkim direktnim i prosvjednim akcijama, u kulturi, politici, teoriji, umjetnosti, u životima žena koje ih žive kao osobite feminističke projekte. Feministička društvena promjena odvija se na individualnoj i kolektivnoj razini. Na individualnoj kao promjena vlastitog života i kao osnaživanje i podržavanje drugih žena da donesu i provedu različite životne izbore od onih uobičajenih, stereotipnih i patrijarhalnih. Kao primjeri izravnog utjecaja feminizma na društvo, odnosno primjeri društvene promjene koju je feminizam izazvao na kolektivnoj razini, mogu se navesti sufražetski pokret i stvaranje ženskih studija. Povijesno, sufražetski je pokret postavio pitanje i izborio se za dobivanje prava glasa žena. Nešto recentnije, osnivanje ženskih studija i njihovo uvođenje u obrazovni sustav utjecalo je na samu znanstvenu spoznaju, zatim na akademsku zajednicu koja se susreće sa ženskostudijskim i feminističkim teorijskim i istraživačkim temama, ali i direktno na osobni i obrazovni rast studentica i studenata tih studijskih programa.

vidi i: emancipacija, osnaživanje, feminizam/izmi, feministkinje, aktivizam, ženski studiji/rodni studiji

v.b./i.b.

društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu (gender contract)

Skup implicitnih (podrazumijevajućih) i eksplicitnih (izričitih) pravila kojima se uređuju rodni odnosi na način da se muškarcima i ženama dodjeljuju različiti poslovi i vrijednosti, odgovornosti i obveze na tri razine: na razini kulture društva u najširem smislu te riječi – uključujući norme i vrijednosti društva; na razini institucija društva – obitelji, obrazovanja, sustava rada i dr., te na razini socijalizacijskih procesa, prije svega u obitelji.

Društveni je ugovor važan za društvene odnose, a načelno predmnijeva ugovorne stranke, voljni pristup i slobodu sklapanja ugovora. Ugovor je uvijek, kako feministkinje smatraju, slobodan sporazum dviju ravnopravnih stranaka.

Povijesno ovjereni ugovori, kako prvobitni, koji se temelje na bračnom ugovoru kao tipu “prirodnog” stanja tako i građanski, kojim se uspostavlja koncept građanstva, polaze od stava da su žene predmet ugovora, ali u ugovoru nisu stranka, te da ugovori ovjeravaju poredak dominacije i podčinjenosti, i to između muškaraca i žena.

S obzirom na to da je jednakost između žena i muškaraca uvjet političkog i svakog drugog postupanja i djelovanja, ona bi trebala biti upisana u koncept “društvenog ugovora” kao predložka za djelovanje u političkoj, ali i u tzv. privatnoj sferi. Kritika društvenog ugovora što je izvodi teoretičarka Carole Pateman tiče se građanstva i univerzalne političke jednakosti koja povijesno nije značila jednakost po spolu već je eksplicitno isključivala žene iz javnog upravljanja, i prirode tzv. društvenog ugovora koji nije ništa drugo do spolni ugovor koji se temelji na patrijarhalnom pravu muškaraca nad ženama i sprezi klasne i patrijarhalne dominacije (Pateman: 2000).

Feministički stavovi u smjeru ozbiljenja slobode i jednakosti muškaraca i žena idu onkraj svakog društvenog ugovora i podjele na privatnu i javnu sferu te zahtijevaju drugi tip političkog uređenja odnosa između žena i muškaraca. Radi se o osvještavanju prijepora i posljedica vidljivih i nevidljivih ugovora zasnovanih na spolu/rodu i povijesno povezanih s povlasticama i diskriminacijom, te isto tako o stvaranju odnosa slobode i poštovanja uvažavajući mnogostruka spolno/rodna identificiranja i izbore.

vidi i: spolni ugovor, patrijarhat, rodne uloge

b.k.

[e]

ekonomski aktivno stanovništvo (economically active population)

Ova skupina obuhvaća osobe oba spola koje čine radnu snagu raspoloživu za proizvodnju dobara i usluga, a obuhvaća kako zaposlene tako i nezaposlene osobe na određeno razdoblje koje se utvrđuje propisom. U kategoriju zaposlenih osoba ulaze sve osobe koje obavljaju posao ili imaju zaposlenje na određeno razdoblje, bez obzira na to rade li puno ili nepuno radno vrijeme, a razdoblje se ustanovljuje za svaku zemlju na način da se isključe osobe čiji je doprinos radu neznatan. U nezaposlene spadaju sve osobe iznad određene dobi koje za vrijeme razdoblja utvrđenog popisom ne rade ili traže posao za plaću ili naknadu, uključujući one koji nikada prije nisu radili.

Ekonomski aktivno stanovništvo stoga čine sve zaposlene osobe (osobe u radnom odnosu), koje rade puno radno vrijeme, pola radnog dana ili dulje, ili manje od polovice prosječnog radnog dana. Ekonomski aktivno stanovništvo čine i sve osobe koje aktivno obavljaju određeno zanimanje ali nisu u radnom odnosu (npr. aktivni u poljoprivredi, obrtništvu, umjetničkim obrtima i sl.) kao i osobe nezaposlene u određenom razdoblju (nezaposleni koji su prije bili zaposleni i osobe koje prvi put traže zaposlenje).

Usljed različitih društveno-ekonomskih čimbenika, među kojima važnu ulogu imaju dominirajući stavovi u pogledu školovanja i zapošljavanja žena, žene i dalje predstavljaju sekundarnu radnu snagu (Wertheimer-Baletić:1999) pa je stoga ekonomska aktivnost žena niža u odnosu na ekonomsku aktivnost muškaraca. Prema podacima *Državnog zavoda za statistiku (Žene i muškarci u Hrvatskoj, 2007)*, u Hrvatskoj je u 2006. godini udio žena u ekonomski aktivnom stanovništvu bio 45,9%, a muškaraca 54,1%. Uključivanje žena u ekonomsku aktivnost izravno je povezano s ekonomskom konkurentnošću i ekonomskim rastom zemlje, posebno u uvjetima starenja stanovništva i trenda stalnog smanjivanja odnosa između zaposlenih i uzdržavanih osoba.

vidi i: desegregacija na tržištu rada, stopa aktivnosti radne snage

e.i

emancipacija (emancipation)

Definicija pojma obuhvaća oslobođenje pojedinca/ke ili skupine ljudi od dominacije drugoga/e. Emancipacija u feminističkom smislu znači oslobođenje žene od ekonomskog, emocionalnog, političkog i društvenog oblika ovisnosti o muškarcu.

Budući da patrijarhalno društvo definira ženu po muškarcu (ali i po majčinstvu), žena se ne smatra samostalnom, nego ovisnom osobom. Emancipacijom se

žene oslobađaju ovisnosti tako da mijenjaju društvene prilike, ali i svoje osobne životne uvjete dobivajući pravnu, ekonomsku, moralnu i kulturnu autonomiju i slobodu. Tako se emancipacija može odvijati na razini društva te na osobnoj razini svake pojedine žene. Emancipacijske prakse mogu obuhvaćati razne elemente oslobođenja i osnaživanja putem osobnog rasta, ženske podrške ili obrazovanja. Ženski su studiji primjer emancipacijskog učenja žena koji omogućuju ženama stjecanje novih znanja o sebi i drugima i otvaraju prostore psihičke, političke i stvaralačke slobode žena.

vidi i: autonomija, ženski studiji/rodni studiji, osnaživanje

v.b.

Europski institut za ravnopravnost spolova

(European Institute for Gender Equality)

Na prijedlog Vijeća Europe, Europski je parlament 2006. godine prihvatio osnivanje Europskog instituta za ravnopravnost spolova u Vilniusu, Litva, s proračunom od 52,5 milijuna eura za razdoblje od 2007. do 2013. godine.

Institut će razvijati mjere za promicanje ravnopravnosti spolova u svim politikama Europske unije prikupljanjem, analizom i distribucijom podataka koji će služiti institucijama EU kao i državama članicama u cilju promicanja ravnopravnosti između žena i muškaraca, te posebice u borbi protiv spolne/rodne diskriminacije.

vidi i: rodno osviještena politika, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

r.b.

[f]**feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici** (feminist scholar activism)

Feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici odnosi se na premošćivanje razlika između teorije i prakse vezano uz rodnu problematiku. Najčešće je zastupljen unutar ženskih studija i istraživanja kao interdisciplinarnih područja. Aktivističke strategije uključuju bilježenje onoga što se u aktivističkoj praksi zbiva, kritički osvrt na aktivizam te objavljivanje radova i upozoravanje na prepletenost pitanja roda, rase i klase u borbi za društvenu pravdu. Isto tako, feministički se aktivizam u znanstvenoj zajednici zauzima da pitanje aktivizma dobije “akademska legitimaciju”, te ovisno o konkretnom sveučilišnom kontekstu, u sveučilišni *mainstream* unose “remetilačku” dimenziju, zauzimajući se za uvođenje feminističke teorije u znanstveni diskurs. On se ogleda i kroz potporu i mentorski rad aktivistički orijentiranim studentima/icama te svima zainteresiranim za društvenu promjenu, onima koji žele “prevesti” nove kritičke uvide i iskustva aktivizma u ovjerene akademske okvire te tako u obzor akademskog znanja i okružja unijeti strast za promjenom.

vidi i: ženski studiji/rodni studiji, aktivizam

j.p.

feministkinje/feministi (feminists)

Feministkinje/feministi su pojedinke/ci koje/i se na različite načine bave problemima diskriminacije žena u društvu, od upozoravanja na probleme nejednakosti po spolu/rodu, teorijskog artikuliranja ženske tematike do izravnog angažmana u feminističkim inicijativama i pokretima. Iz raznolikih se motrišta i teorijskoaktivističkih pozicija bave društvenom, političkom i ekonomskom nejednakošću žena i muškaraca u namjeri ozbiljenja društva u kojemu će žene na jednak način kao i muškarci imati udjela u političkoj i ekonomskoj moći kao i raspolaganju materijalnim resursima.

Govoreći posebice o feministkinjama govorimo o ženama koje su tijekom povijesti podjednako radile na dekonstrukciji spoznaja i spoznajnih predrasuda u okvirima postojećih modela institucionaliziranih znanja, onih koje se tiču ženskog subjekta i protuslovlja institucionalnog određenja ženske prirode i društvene uloge, rodne podjele rada i pristupa radu, obrazovanju, religiji, seksualnosti i samoidentitetu i aktivno zagovarale političke promjene u korist afirmacije nove ženske uloge i ženske moći.

Feministkinje su čestovizionarke, utopistkinje, promicateljice novih vrijednosti u društvu, a među njima su i one koje svoj život vide kao feministički projekt (Barilar: 2001). Od sufražetkinja do suvremene “gerile”, od teoretičarki spolne

razlike i spolne “klase” do suvremenih filozofkinja identiteta, od zastupnica političke jednakosti do zagovarateljica novih savezništva protiv neoliberalnoga kapitalizma, od anarhistkinja do suvremenih etičkih feministkinja, sve one na različite načine zagovaraju ozbiljenje žene kao subjekta.

Iako feministkinje smatraju da je diskriminacija žena globalna i da egzistira u svim društvenim zajednicama, a njene su značajke modeli muške patrijarhalne moći, mizoginost i kulturalni stereotipi o ženama, postoji svijest da, uz transnacionalna politička savezništva, feministički otpor i borba za ženska ljudska prava ovise o specifičnom kontekstu te da je stoga potrebno poštovati razlike i osobitosti svake zajednice.

vidi i: feminizam/izmi, aktivizam, ženski studiji/rodni studiji, ženska ljudska prava
b.k.

feminizacija siromaštva (feminisation of poverty)

Povećanje i raširenost siromaštva među ženama u usporedbi s muškarcima.

Pojam *feminizacija siromaštva* koristi se u ekonomskim teorijama i ekonomskim analizama te teorijama razvoja i razvojnim politikama, a u vezi je sa širim raspravama o uzrocima, raširenosti te mjerama za smanjenje siromaštva na globalnoj razini, ali je pojam povezan i s konkretnim pristupima u mjerenju siromaštva koje se zadnjih desetljeća promatra sve više kao složen fenomen koji uključuje osim ekonomske i druge dimenzije siromaštva npr. zdravlje, obrazovanje, pristup političkoj participaciji, sigurnost i dr. Stoga zadnjih godina rasprava o siromaštvu obuhvaća i pojmove kao što su *deprivacija* i *socijalno isključivanje*, ali se najčešće i dalje rabe matematički mjerljivi indikatori za iskazivanje siromaštva kao rodno neutralni, a zapravo nedovoljno rodno osjetljivi. Nedovoljna rodna osjetljivost ogleda se u činjenici da spol/rod kao kriterij biva “izgubljen u prosječnim vrijednostima”. Primjerice, u pokazateljima siromaštva iskazanima “po glavi stanovništva”, izostaju rodne analize o izvorima na kojima se nejednakost temelji. Nejednakost utemeljena na spolu generira nejednakost općenito, a time i perpetuira siromaštvo (Johansson-Latham: 2004). Govoriti o *feminizaciji siromaštva* kao globalnom fenomenu zahtjeva pristup koji osim novčanih uzima i druge dimenzije i indikatore siromaštva žena i muškaraca. Teorije razvoja koje rodnu dimenziju uzimaju kao bitnu pri osvjetljavanju i razvijanju strategija smanjenja siromaštva kako žena tako i muškaraca, imaju širu perspektivu pri čemu se siromaštvo žena i muškaraca promatra povezano s odnosima moći, osnaživanjem, rizicima, mogućnostima, itd. (Johansson-Latham: 2004). Dakle, izraz *feminizacija siromaštva* rezultat je jednog od

pristupa izučavanja i mjerenja siromaštva i nije univerzalno primjenjiv pojam u razmatranju siromaštva žena i muškaraca.

vidi i: rad, rodna neosjetljivost, rodna analiza, ravnopravnost spolova

j.p.

feminizam/izmi (feminism/s)

Feminizam je pojam koji sabire različita značenja i priziva više tumačenja, smjerova i orijentacija mišljenja, s polazištem u prvotnoj odrednici riječi *feminizam*, koja se potkraj devetnaestog stoljeća pojavljuje kao pojam za politiku jednakih prava žena.

Feminizam se s jedne strane može definirati kao pluralna “teorija sustava” (koncepta, prijedloga i analiza) kojima se opisuju i objašnjavaju društveni fenomeni, situacije i iskustva u cilju artikulacije i integracije ženskog subjekta i iz ženskog motrišta, a s druge strane kao mnogostrukost političkih akcija u smjeru preobrazbe strukture moći koja privilegira muškarce (Benhabib i dr.: 1995, Humm: 1995).

Feminizam je istodobno novo znanje o povijesnom iskustvu ženskog spola/roda, kao i aktivnost, pokret i javni angažman usmjeren prema mijenjanju odnosa moći između muškaraca i žena, i utoliko jest politika. Isto tako, feminizam je ne samo mjesto kritičkog pogleda, analize i promišljanja ženskih akcija i djelovanja već omogućuje mijenjanje ženskih života na emocionalnom, kulturnom, političkom i simboličkom planu.

Feminizam je definiran kao specifična “filozofija akcije” koja počiva na vjerovanju u socijalnu, političku i ekonomsku jednakost spolova i upravo zato djeluje na dekonstrukciji dominantnih modela znanja i uvriježenih konstrukata koji se tiču rodova i rodnih konstrukcija, patrijarhata i muške moći, opredmećenja ženske subjektivnosti i mjesta ženske opresije općenito.

Feminizmom se danas ocrtava i ženska perspektiva u teoriji i kulturi kao i teorijska te aktivistička pozicija pojedinki i pojedinaca u cilju ostvarivanja društva na dobrobit obaju spolova.

S obzirom na to da feminizam nije jedinstvena i jednoznačna teorija, u uporabi su različiti feminizmi i feministički smjerovi kao i matrice, odnosno tipovi podjela. Povijesno gledano, riječ je o desetak feminizama među kojima su najpoznatiji: liberalni, marksistički, radikalni, postmoderni, kulturalni, teologijski, postkolonijalni, etički, ekofeminizam i *cyberfeminizam*, a svaki od njih na osobit način zrcali zahtjeve i prijepore feminističkih programa.

Uz to, postoje podjele unutar feminizma na tzv. funkcionalni feminizam i tzv. feminizam savjesti, zapadni feminizam, feminizam tzv. trećeg svijeta, feminizam i *womanism*, kao i interferencije i prepleti feminističkih teorija i *queer* teorija, ili pak aktivističkog i akademskog pogleda na feminizam.

U mnoštvu različitih feminističkih pozicija u dvadesetom stoljeću uočljive su dvije najvažnije tendencije. Dok je tzv. prvi val feminizma u svojoj prosvjetiteljskoj misiji zagovarao jednakost zakonskih i političkih prava žena u usporedbi s muškarcima, misija tzv. drugog vala u drugoj polovini dvadesetog stoljeća ticala se isticanja razlike kao ženske moći (Braidotti: 1994), što postaje ključnim mjestom analize ženskog subjektiviteta unutar suvremenih feminističkih teorija identiteta i simboličkog diskursa. Iako feministička tumačenja i akcije općenito polaze od stava da podčinjavanje žena na razini prava, mišljenja, na polju seksualnosti i tjelesnosti i u području kontrole ženskog tijela imaju uporište u patrijarhalnom sustavu muške moći i muškog poretka i režimu stereotipa koji ih podupiru, u nove planove analize sve više ulaze pitanja višestrukih opresija koje povezuju rod, klasu i rasu postavljajući ulogu ženskog subjekta u suvremenosti na nov način – u odnosu na nove globalne izazove, uključujući eksploataciju, trgovinu ženama, ratove, nasilja, siromaštvo i dr.

Feminizam je izravno povezan s politikom jednakosti žena i muškaraca i afirmacijom jednakih mogućnosti za oba spola/roda u području političkog odlučivanja, rada i obrazovanja.

vidi i: feministkinje/feministi, spol/rod, rodna jednakost, jednakost spolova, patrijarhat, diskriminacija

b.k.

fleksibilnost radnog vremena/radnih sati

(flexibility of working time/working hours)

Pod fleksibilnošću radnog vremena misli se na *oblik radnog vremena koji osigurava određenu fleksibilnost u pogledu radnih sati, planiranja radnih lista, smjena ili rasporeda rada na dnevnoj, tjednoj, mjesečnoj ili godišnjoj osnovi.*

Uvođenje fleksibilnog radnog vremena jedan je od čimbenika unapređenja radnog okruženja jer omogućava zaposlenicima/zaposlenicama usklađivanje poslovnih i obiteljskih obveza. Takva vrsta zaposlenja, međutim, ima i svoje nedostatke. Poslovi s fleksibilnim radnim vremenom u odnosu na one s regularnim radnim shemama često su manje zahtjevni, slabije su plaćeni te bitno otežavaju napredak u karijeri. U većini zemalja žene i dalje provode više vremena u radu u domaćinstvu i u podizanju djece, te mnogo češće od

muškaraca prihvaćaju poslove s fleksibilnim radnim vremenom. Iako poslovi s fleksibilnim radnim vremenom ženama pružaju mogućnost da uz obitelj zadrže i posao te ostvare ekonomsku neovisnost, takvi poslovi bitno određuju i razvoj ženine karijere i još su jedan pokazatelj neravnopravnog položaja žena i muškaraca, kako na radnome mjestu tako i u privatnom životu, ali i u društvu općenito.

vidi i: rad, netipičan posao/zaposlenje, usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života, rad sa skraćenim radnim vremenom, reguliranje poslova sa skraćenim radnim vremenom

e.i.

[g] **gender mainstreaming**

vidi: rodno osviještena politika

[h] **heteroseksizam** (heterosexism)

Heteroseksizam je oblik društvene diskriminacije koji se zasniva na pretpostavci da je heteroseksualnost jedini "normalni i prihvatljiv način življenja", čime se diskriminira homoseksualce, lezbijke, biseksualne i transrodne osobe te negira legitimitet drugim oblicima seksualnih, društvenih, rodnih i životnih praksi.

vidi i: diskriminacija, spolna diskriminacija, homoseksualnost

i.b.

homofobija (homophobia)

Diskriminacija prema homoseksualnim osobama se prema *Međunarodnoj enciklopediji žena* definira kao diskriminacija koja uključuje predrasude, strah, mržnju i/ili nesnošljivost prema homoseksualnosti kod drugih ljudi, ali i kod samoga/e sebe (Routledge International Encyclopedia of Women: 2000).

vidi i: heteroseksizam, spolna diskriminacija, diskriminacija, homoseksualnost

i.b

homoseksualnost

Homoseksualnost predstavlja fizičku, seksualnu, emocionalnu i duhovnu privlačnost prema osobi istoga spola. Za muškarce homoseksualne orijentacije upotrebljava se naziv gay, a za žene naziv lezbijke.

Istospolni odnosi i veze bili su tijekom povijesti dopušteni u mnogim društvima i kulturama, u kojima su imali različit status.

Termin homoseksualnost uvodi Karl-Maria Kertbeny, mađarski novinar i borac za ljudska prava sredinom 19. stoljeća, zauzimajući se za ukidanje zakonske kazne zbog istospolnih odnosa. Potkraj 19. stoljeća otvaraju se i javne rasprave o problemima homoseksualnosti koja se do tada u većini zemalja smatrala “protuprirodnim bludom” i bila zakonski kažnjiva. Do toga je razdoblja homoseksualnost bila dekriminalizirana u Francuskoj (1791.), Belgiji (1792.), Nizozemskoj (1811.), Španjolskoj (1822.) i Italiji (1889.).

Početak suvremenog pokreta za ostvarivanje prava homoseksualnih osoba smatra se sukob policije i prosvjednika koji se dogodio u New Yorku 1969. godine, a od 1970. svake se godine održava *Pride* (*Parada ponosa*) u kojoj LGBTIQ populacija diljem svijeta podsjeća na svoje postojanje i zahtijeva svoja prava. Zastava duginih boja simbolom je gay i lezbijskog pokreta. Prvi hrvatski *Pride* održan je 2002. godine.

Hrvatska liječnička komora i Hrvatsko psihijatrijsko društvo od 1973. godine tretiraju homoseksualnost kao varijaciju ljudske seksualnosti. U Hrvatskoj je 1977. godine dekriminaliziran delikt “protuprirodnog bluda” među muškarcima, dok lezbijski odnosi nikad nisu bili shvaćeni kao “ozbiljna seksualnost”, pa i nisu bili zakonski sankcionirani.

Hrvatski je sabor 16. srpnja 2003. donio *Zakon o istospolnim zajednicama*, kojim se uređuje pravni okvir postojanja istospolne zajednice. Iako Zakon, uz pravo na uzajamno uzdržavanje partnera/partnerice godinu dana nakon raskida zajednice i prava na podjelu zajednički stečene imovine, donosi tek simbolična prava, hrvatsko je zakonodavstvo tim zakonom prvi puta priznalo postojanje istospolnih zajednica te je *Zakon o istospolnim zajednicama* korak prema poštovanju ljudskih prava LGBTIQ populacije.

vidi i: spolna orijentacija, seksualna prava, LGBTIQ populacija, lezbijstvo, spolna diskriminacija

i.b.

horizontalna segregacija (horizontal segregation)

Horizontalna segregacija, ovdje viđena kao rodna segregacija pri zapošljavanju, predstavlja raspodjelu muškaraca i žena prilikom zapošljavanja na različita zanimanja ili grupe zanimanja. Horizontalna segregacija može se manifestirati na razini jednog poduzeća ali i na razini nacionalne ekonomije. Njezin je rezultat koncentracija žena i muškaraca u posebnim sektorima i zanimanjima, kao što je to, primjerice, veća koncentracija žena u sektorima

socijalne skrbi ili obrazovanja. Popratna pojava ove vrste segregacije nisu samo manje naknade za rad već i niži socijalni status žena te različiti društveni ugled pojedinih zanimanja.

vidi i: vertikalna segregacija, segregacija pri zapošljavanju

S.V.

ilegalni rad (illegal work)

Zakonodavstvo Europske unije smatra da je ilegalni rad onaj *rad koji ljudi obavljaju bez pravovaljane radne dozvole*.

Važni čimbenici koji pospješuju ilegalni rad su sve naglašenije ekonomske i socijalne razlike između zemalja i između regija i globalizacija koja je povećala pokretljivost ljudi, kapitala i poslova. Ilegalni rad donosi velike zarade poslodavcu, a usko je povezan i s trgovinom ljudima. Posljednjih je godina trgovanje ljudima, osobito ženama i djecom zbog seksualnog iskorištavanja, doseglo alarmantne razmjere. Upravo velike zarade povezane s ilegalnim radom, pri čemu se procjenjuje da godišnja zarada od trgovanja ženama i djecom radi prostitucije iznosi oko 20 milijardi dolara (Economist: 1998), objašnjavaju zašto je trgovina ženama dosegla takve razmjere.

vidi i: rad, trgovanje ženama, feminizacija siromaštva

e.i.

institucionalni mehanizmi za provođenje politike ravnopravnosti spolova (gender equality institutional mechanisms)

vidi: politika ravnopravnosti, Zakon o ravnopravnosti spolova, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, povjerenstva za ravnopravnost spolova, antidiskriminacijsko zakonodavstvo, pozitivne mjere

interseksualnost (intersexuality)

Interseksualnost označava biološku nedefiniranost spola kao izričito muškog ili ženskog, odnosno definiranost spola kao nečega što je između *muškog* i *ženskog*. Interseksualnost predstavlja izazov uvriježenom društvenom razlikovanju spolova koje osobe dijeli samo na dva spola. Interseksualna osoba je osoba koja se rađa s nedefiniranim, izričito ženskim ili muškim, spolnim obilježjima, pri čemu se odstupanja mogu manifestirati na razini kombinacije kromosoma, gonada, hormona i/ili spolnih organa.

Interseksualne osobe nerijetko postaju žrtvama kirurških intervencija, hormonskih terapija i tabuiziranog života. U prošlosti se interseksualna osoba nazivala hermafroditom, a pojava hermafroditizam.

vidi i: spol, rod, seksualnost, homoseksualnost, transrodna osoba

i.b.

iskustvo (experience)

vidi: žensko iskustvo

izvedena prava (derived rights)

U pravnom izričaju, u kontekstu europskog prava, koje propisuje načelo jednakog postupanja prema ženama i muškarcima kao i zabranu diskriminacije na temelju spola, pojam izvedenih prava odnosi se na pravne norme, odnosno njihov odnos unutar hijerarhije izvora prava. Pojam “izvedeno pravo” (fr. *droit institutionnel*) obuhvaća sekundarne izvore ili izvore slabije pravne snage od primarnih, koje usvajaju institucije Zajednice na osnovu odredbi konstitutivnih ugovora. Osim hijerarhijski najvišeg izvora, *Ugovora o osnivanju Europske Zajednice*, primarne izvore prava EU čine konvencije između država članica i sporazumi Zajednice s trećim državama i međunarodnim organizacijama. Sastavljeni iz pravila, direktiva, odluka, preporuka i mišljenja, sekundarni izvori su akti različite pravne snage, ali određenog značaja za države članice i buduće članice EU.

vidi i: ženska ljudska prava, Zakon o ravnopravnosti spolova

s.v.

[j] **javno/privatno** (public/private)

Podjela na javno i privatno, odnosno na javnu i privatnu sferu djelovanja, uvriježena je podjela kojom se prostor javnoga opisuje kao politički prostor, a privatno je nepolitički prostor, pri čemu se ta dva prostora isključuju. Ovakva je podjela osobito važna u propitivanju opsega politike i političkoga jer međusobno isključivanje privatne i javne sfere ujedno znači isključivanje žena iz prostora političkoga, budući da se prema ustaljenom shvaćanju javni prostor/djelovanje promatra kao onaj namijenjen muškarcima, a privatni ženama. Veliki je doprinos feminističkih teoretičarki i aktivistkinja u propitivanju podjele na privatno i javno kao i posljedica takve podjele. To uključuje odluke koje se donose i privatno i javno a tiču se ženske svakodnevice i participacije žena u političkom životu. Zahtjev za dokidanjem ili rekonceptualiziranjem takve podjele, izražen sloganom “osobno je političko”, ima više značenja, ukazuje na praksu trivijalizacije i marginalizacije ženskog iskustva u sferi javnosti i politike, a osobito iskustva žena u tzv. privatnoj sferi, primjerice, problem nasilja nad ženama, podjela rada na temelju spola/roda, reproduktivna prava i sl. Budući da se navedena pitanja nisu smatrala političkim pitanjima, posljedica je izostanak preuzimanja društvene odgovornosti za njih (Philips: 2001). Kao moguće rješenje prijepora o razdjelnicama privatnog i javnog, uključujući pitanje zaštite privatnosti ali i uključivanja osobnog u sferu politike, Iris Marion Young smatra da *pojedinaac/pojedinka* ima slobodu izbora odrediti što je za njega/nju privatno, odnosno što će biti isključeno iz javnosti, suprotno shvaćanju da je privatno samo ono što javnost definira kao privatno i stoga isključuje iz područja javnog i obrnuto (Marion Young: 2005).

vidi i: iskustvo, feminizam, društveni ugovor zasnovan na spolu

j.p.

jednaka plaća za rad jednake vrijednosti (equal pay for work of equal value)

Jednaka plaća za rad kojemu je pridružena jednaka vrijednost, pri čemu ne postoji diskriminacija po osnovi spola ili bračnog statusa osobe koja obavlja rad, a uključuje sve oblike plaće, kao i uvjete pod kojima se osigurava naknada za rad.

*Zakonom o ravnopravnosti spolova u članku 14. stavku 4. zabranjena je spolna diskriminacija kad je riječ o plaćama. Istraživanje koje je provela *Grupa Selectio* (Bakić: 2006) pokazalo je da u Hrvatskoj žene zaposlene na istome radnome mjestu, u jednakim okolnostima kao i muškarci, već na početku karijere ostvaruju 13% nižu plaću od muškaraca. S godinama radnog iskustva te se razlike povećavaju.*

vidi i: rad, direktive o jednakom postupanju, ravnopravnost spolova, Zakon o ravnopravnosti spolova

e.i.

jednake mogućnosti za žene i muškarce

(equal opportunities for women and men)

vidi: načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce, politika jednakih mogućnosti, ravnopravnost spolova, direktive o jednakom postupanju

jednako postupanje prema muškarcima i ženama

(equal treatment for men and women)

Načelo jednakog postupanja prema muškarcima i ženama (engl. *equal treatment*) proizlazi iz primarnog i sekundarnog prava EU. U hrvatskom zakonodavstvu, njegova inačica je izraz “ravnopravnost spolova” budući da je ono duboko ukorijenjeno kako u hrvatskom jeziku tako i u hrvatskom Ustavu kao temeljnom pravnom propisu koji u članku 3. ravnopravnost spolova definira kao jednu od temeljnih vrednota hrvatskog pravnog sustava. Prema *Zakonu o ravnopravnosti spolova* (članak 5.) jednako postupati prema muškarcima i ženama znači da su oni/e jednako prisutni/e u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih prava, te da je zabranjena izravna i neizravna diskriminacija na temelju spola bez obzira na bračno ili obiteljsko stanje. *Ugovor o osnivanju Europske zajednice* potvrdio je važnost načela jednakog postupanja prema ženama i muškarcima, kao i poštivanja ljudskih prava u procesu integracije. Nakon stupanja na snagu *Ugovora*, uslijedile su određene zakonske promjene koje otvaraju nove mogućnosti za promicanje ovog načela. Primarni cilj načela jednakog postupanja prema ženama i muškarcima je uspostavljanje stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca, osiguravanje visoke razine socijalne zaštite i zapošljavanja, poboljšanje uvjeta i kvalitete življenja te uzajamne ekonomske i socijalne pomoći između država članica. U *Preporuci Vijeća EU* br. 84/635/EEC, koja je utemeljena na ideji jednakog postupanja prema ženama i muškarcima, zaključuje se da je promicanje tog načela jedino moguće uz djelovanje država članica i uz njihovu suradnju s tijelima koja provode socijalnu politiku (socijalni partneri). *Preporuka* u svojoj preambuli potvrđuje činjenicu da su tradicionalne antidiskriminacijske mjere nedovoljne za uklanjanje postojećih nejednakosti. Uvođenje i primjena instituta pozitivnih, posebnih, mjera jedan je od načina ostvarenja primarnog cilja načela jednakog postupanja, odnosno postizanja stvarne ravnopravnosti spolova.

vidi i: načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce, direktive o jednakom postupanju, ravnopravnost spolova, pozitivne mjere, diskriminacija

S.V.

jednakost između muškaraca i žena (equality between men and women)

vidi: rodna jednakost, ravnopravnost spolova

[k]

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena

(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination – CEDAW)

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena donesena je na Općoj skupštini UN-a 1979. godine. *Konvencija* je jedinstveni i vizionarski dokument koji sadrži građanska, politička, socijalna, ekonomska i kulturalna prava žena te regulira pitanja žena u javnom i privatnom životu.

Konvencija nastoji promijeniti društvene obrasce po kojima se oblikuju uloge muškaraca i žena te ukinuti predrasude i prakse što se temelje na ideji inferiornosti ili superiornosti jednoga spola.

Konvencija nadilazi okvir načela jednakih mogućnosti zahtijevajući privremene posebne mjere za unaprjeđenje i privremeni povlašteni tretman žena, kao i aktivne političke i pravne korake koji bi vodili prema stvarnoj jednakosti.

Svaka država koja je ratificirala *Konvenciju* obvezala se na njenu implementaciju u nacionalno zakonodavstvo i na taj se način obvezala svim prikladnim sredstvima i bez odgode provoditi politiku uklanjanja diskriminacije žena kao i drugih oblika diskriminacije. Hrvatska je *Konvenciju* ratificirala 1992. godine. Primjerice, Sjedinjene Države su je potpisale, ali je nisu ratificirale, a Vatikan nije njen potpisnik.

Fakultativni protokol uz CEDAW (1999.) omogućuje proces komunikacije, odnosno upućivanja individualnih tužbi žena ili skupine žena kojima su prava prema *Konvenciji* povrijeđena Odboru osnovanom na temelju *Konvencije*, kao i pripadajuću proceduru istrage nakon što su iscrpljeni nacionalni mehanizmi. Na taj je način *Fakultativni protokol* "liječ" za povredu prava *Konvencije*.

Hrvatska je *Protokol* potpisala 2000., a ratificirala ga 2001. godine, te je 2003. prihvatila izmjenu članka 20. stavka 1. *Konvencije* koji govori o obvezi Glavnog tajnika UN-a da obavijesti sve države potpisnice *Fakultativnog protokola* o potpisima i ratifikaciji država pristupnica.

vidi i: ženska ljudska prava, Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti, Zakon o ravnopravnosti spolova, pozitivne mjere, rodno osviještena politika

a.p.

kvota (quota)

Određen postotak ili udio mjesta, položaja ili resursa koji moraju biti popunjeni ili dodijeljeni određenoj grupi sa svrhom ispravljanja diskriminacije. Kvote se najčešće primjenjuju kako bi omogućile pristup položajima političkog odlučivanja ili poslovnim i obrazovnim mogućnostima.

Takve privremene instrumente posebnih/pozitivnih mjera koji su usmjereni na ispravljanje rodne/spolne diskriminacije nazivamo *ženskim kvotama* (određuje se minimalan udio ili broj žena), a ako pokušavaju ispraviti podzastupljenost i muškaraca i žena, nazivamo ih *rodno neutralnim kvotama* (određuje se visina minimalne zastupljenosti jednog spola u odnosu na većinski spol ili dopuštena maksimalna zastupljenost bilo kojeg spola). S obzirom na pravnu obvezatnost, političke aktere koje ih donose i razinu izbornog procesa u kojem se primjenjuju, kvote što se primjenjuju u politici mogu biti: *stranačke* (određuju se pravilnicima i/ili statutima političkih stranaka, njihova provedba ovisi samo o volji stranke da se pridržava svojih internih odluka te služe u izborima za tijela stranke i/ili za formiranje stranačke kandidacijske liste) te *ustavne ili zakonske kvote* (određuju se ustavom ili zakonima, pravno su obvezujuće i određuju broj žena na kandidacijskim listama stranaka, a neke, u obliku *rezerviranih mjesta*, određuju i obvezan broj žena u kolektivnim političkim tijelima). Cilj kvota u politici jest osigurati barem "kritičnu manjinu" žena (20% do 40%), no mnoge feministkinje, a i praktična iskustva u političkim sustavima što primjenjuju kvote, upozoravaju na to da je jednom kada se one institucionaliziraju veoma teško ostvariti ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca, tj. premašiti onaj udio žena koji je određen kvotama. Upravo se zato uz te privremene instrumente trebaju koristiti ostali mehanizmi za ostvarivanje rodne/spolne jednakosti, npr. rodno osviješteno obrazovanje, profesionalno usavršavanje žena itd. (URL: <http://www.quotaproject.org/>)

vidi i: demokratski deficit, paritetna demokracija, ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca, ravnomjerna predstavljenost žena i muškaraca, predstavljenost žena i muškaraca

m.š.

lezbijstvo

Lezbijstvo je spolna orijentacija u kojoj žene seksualno i emocionalno privlače druge žene te predstavlja odnos u kojemu žena s drugom ženom/ drugim ženama ostvaruje emocionalne, seksualne i partnerske veze.

Spoznaja o ženskom istospolnom odnosu datira iz vremena antike, a upravo povijesna dimenzija ženskog iskustva tj. činjenica da su žene birale žene za prijateljice, suradnice i podršku omogućuje tezu o *lezbijском kontinuumu* (Adrienne Rich). Lezbijска egzistencija je izbor žena da sa ženama dijele sve vidove svoga života. Lezbijски kontinuum i lezbijска egzistencija glavna su izvorišta i temelji lezbijskog aktivizma kojemu je glavni cilj dokidanje (hetero)patrijarhalne opresije i lezbijске nevidljivosti.

Patrijarhalno društvo isključuje temu lezbijstva iz javnih diskusija jednako kao što diskriminira lezbijске odnose.

U Hrvatskoj se nekoliko lezbijских grupa zalaže za ljudска prava lezbijki i njihovu vidljivost, a *Zakon o istospolnim zajednicama* donesen je zahvaljujući i lezbijском aktivizmu.

vidi i: spolna orijentacija, queer, LGBTIQ populacija

i.b.

LGBTIQ populacija (LGBTIQ)

Skraćeni je naziv za lezbijke, *gay*, biseksualne, transrodne, interseksualne i *queer* osobe. To je krovni termin za sve identitete koji proizlaze iz spolnih i rodних značajki.

LGBTIQ populacija ne traži nikakva “posebna” prava, već zahtijeva posjedovanje istih prava što ih imaju osobe heteroseksualne orijentacije te zaštitu pri kršenju građanskih, političkih, ekonomskih i društvenih prava, koja su im često u praksi uskraćena na osnovi spola/roda i spolne orijentacije.

Od 2002. godine u Hrvatskoj djeluje nacionalna LGBTIQ koordinacija koja je dio svjetske mreže grupa posvećenih ostvarivanju jednakih prava za lezbijke, *gay* muškarce, biseksualne i transrodne osobe.

vidi i: spolna orijentacija, queer, homoseksualnost, lezbijstvo, transrodna osoba, interseksualnost

i.b.

mentorstvo (mentoring)

[m]

Siguran odnos koji omogućuje učenje i vježbanje razvoja osobnih potencijala i novih vještina kroz proces u kojem jedna osoba, mentor/ica, podupire drugu te potpomaže razvoj njegove/njezine karijere. To je odnos izvan uobičajenog odnosa nadređenosti ili podređenosti. Mentorstvo se sve više koristi kako bi se podržao osobni i profesionalni razvoj žena.

Premda na prvi pogled ovako definiran pojam mentorstva naznačuje drukčiji pristup odnosima moći u prijenosu znanja, mentorstvo uobičajeno podrazumijeva i time sugerira upravo hijerarhijske odnose moći između osoba koje sudjeluju u procesu učenja, napredovanja ili sl. Umjesto mentorstva, kada govorimo o osobnom i profesionalnom razvoju žena, prikladniji bi izraz bio podrška ili osnaživanje jer se njima uspostavlja ravnopravniji odnos između mentora/ice i osobnog i profesionalnog razvoja osobe.

vidi i: osnaživanje

j.p.

minimalna plaća (minimum wage)

vidi: najniža zajamčena plaća

mjerenje napretka (benchmarking)

Benchmarking općenito označava usporedbu rada i uspješnosti rezultata koji postiže neka zemlja ili politika mjera u usporedbi s drugim zemljama ili politikama. To je i standard na temelju kojega se ocjenjuje nečija izvedba.

Mjerenje napretka ravnopravnosti spolova pretpostavlja uspostavu kriterija, mjerila, standarda ili polaznih točaka prema kojima se određuju ciljevi i mjeri napredak u provedbi mjera/politike za promicanje ravnopravnosti. Procjena se obavlja komparativnom analizom uspjeha provedbe ravnopravnosti, a riječ je o skupu pokazatelja koji uz rodno osjetljivu statistiku i indikatore imaju vrlo važnu ulogu u promicanju ravnopravnosti žena i muškaraca. Pokazatelji su ujedno sredstvo za provedbu rodno osviještene politike i potrebni su za praćenje napretka u implementaciji rodne politike u različita područja djelatnosti. Upotreba pokazatelja za mjerenje napretka ravnopravnosti, uz upotrebu indikatora i rodne statistike, važna je i u drugim područjima socijalne politike kao što su to zapošljavanje, socijalna zaštita i društveno uključivanje.

vidi i: rodno osviještena politika, rodna statistika

s.v.

mjere za poticanje ravnopravnosti spolova (gender equality measures)

vidi: *politika poticanja ravnopravnosti, rodno osviještena politika, anti-diskriminacijski zakoni, posebne mjere, Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova*

muško nasilje nad ženama (male violence against women)

vidi: *nasilje nad ženama, rodno uvjetovano nasilje, nasilje u obitelji, trgovanje ženama, prostitucija, seksualno nasilje, spolno uznemiravanje*

[n]

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova

(National Policy for the Promotion of Gender Equality)

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova osnovni je strateški dokument Republike Hrvatske koji se donosi s ciljem uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti za određeno razdoblje, a koji na prijedlog Vlade RH donosi Hrvatski sabor (čl. 80. Ustava) kao akt kojim se izražava politika predstavničkog tijela građana/ki i nositelja zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj.

Nakon prve *Nacionalne politike za promicanje jednakosti*, donesene 1997. za razdoblje do 2000. godine, te druge *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2001. – 2005.*, treća *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010.*, prihvaćena u Saboru 13. listopada 2006. (NN 114/06), nastavlja se na obveze preuzete prihvaćanjem *Pekinske deklaracije* i *Platforme za djelovanje* donesene na UN-ovoj *Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama* održanoj u Pekingu 1995. godine te nastavlja politiku razvoja ljudskih prava bez diskriminacije na temelju spola, kao jedno od bitnih obilježja demokracije i vladavine prava. Treća *Nacionalna politika* uz program djelovanja na već prihvaćenoj strukturi posebno izdvojenih kritičnih područja kao što su unapređenje promicanja i zaštite ljudskih prava žena, stvaranje jednakih mogućnosti na tržištu rada, uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja, uravnoteženje sudjelovanja žena i muškaraca u procesima odlučivanja, suzbijanje svih oblika nasilja nad ženama, unapređenje sustava zdravstvene zaštite žena i daljnje osnaživanje institucionalnih mehanizama i metoda provedbe politike jednakih mogućnosti sadrži i *pravnu osnovu* za donošenje kao i preuzete *međunarodne obveze* s tri razine (UN, VE i EU), te *ocjenu stanja* o ravnopravnosti spolova i kršenju ljudskih prava žena temeljenog na statističkim pokazateljima i analizama civilnog društva u Hrvatskoj (*Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.*-

2010.). Upravo su konkretne mjere koje su predložile ženske udruge (*Ženska mreža Hrvatske, B.a.B.e, Centar za ženske studije* i dr.) u velikoj mjeri i prihvaćene, kao što su i njihove brojne aktivnosti i inicijative bitno utjecale na stvaranje strateškog okvira za provedbu politike ravnopravnosti spolova i akcijskog plana djelovanja za nastupajuće petogodišnje razdoblje.

vidi i: Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, antidiskriminacijski zakoni, Ženska mreža Hrvatske

s.j.f.

načelo jednakog postupanja prema ženama i muškarcima

(equal treatment for women and men)

vidi: direktive o jednakom postupanju

načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce

(equal opportunities for women and men)

Načelo jednakih mogućnosti za muškarce i žene predstavlja *odsutnost zapreka za ostvarivanje ravnopravne ekonomske, političke i društvene participacije temeljem spola.*

Načelo jednakih mogućnosti može se definirati kao politička mjera stvaranja jednakih uvjeta ili okolnosti unutar kojih su osobe, neovisno o svom spolu/rodu, klasi, društvenom statusu, spolnoj orijentaciji, rasi i dr., sposobne razviti pune potencijale i time ostvariti zbiljsku jednakost. Cilj ove mjere ili skupa mjera ne sadrži jednakost rezultata već radije nudi jednakost prilika i mogućnosti, u smislu pozitivnih regulatornih putokaza, ne bi li se otklonili aspekti društvenih nepravdi, povijesnih podčinjavanja i diskriminacije koji su doveli do nepovoljnog društvenog položaja određenih skupina.

Naime, načelo jednakih mogućnosti, polazeći od stava da je zbiljsku jednakost moguće ostvariti različitim, a ne jednakim postupanjem prema muškarcima i ženama, svoj izričaj ima u mjerama koje funkcioniraju kao normativna iznimka od načela formalne jednakosti (Rodin: 2003). U zakonskom aktima te se mjere imenuju različitim konceptima ili pojmovima kao što su “afirmativna akcija”, “posebne mjere” ili “pozitivne mjere”, a njihovom se primjenom proširuju mogućnosti određenim diskriminiranim skupinama, napose ženama, u području političkog odlučivanja, obrazovanju ili na tržištu rada.

Dok je načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce sastavni dio rodno osviještene politike, unutar feminističkih krugova postoje *pro* i *contra* argumenti vezani uz takvu vrstu mjera. Neki od protuargumenata temelje se na postavci

da navedene mjere zaprečuju individualnu mobilnost unutar ciljane skupine, nerijetko ostavljajući rodnu nejednakost netaknutom.

vidi i: rodna jednakost, rodno osviještena politika, antidiskriminacijski zakoni, pozitivne mjere

b.k.

najniža zajamčena plaća (minimum wage)

Razina plaće zakonom definirana kao najmanja moguća razina koju poslodavac smije isplatiti. Ona se isplaćuje radniku/radnici za puno radno vrijeme za najjednostavnije poslove i radne zadatke.

U Hrvatskoj najniža zajamčena plaća na razini države ne postoji. Najniža plaća regulirana je *Kolektivnim ugovorom o visini najniže plaće* (NN 37/90), kojim je iznos najniže plaće vezan uz najnižu osnovicu za uplatu doprinosa. *Zakonom o doprinosima za obvezna osiguranja* (NN 147/02; NN 159/03; 179/03; NN 177/04) utvrđena je najniža osnovica za obračun doprinosa u visini 35% prosječne plaće u RH (sada iznosi 2298 kuna bruto, odnosno oko 1800 kuna neto, pri čemu točan iznos ovisi o stopi prireza koji se primjenjuje i osobnim odbicima).

Prema mišljenju *Saveza samostalnih sindikata Hrvatske* (SSSH), radi izbjegavanja negativnih utjecaja na dogovorenu politiku plaća, najnižu plaću bi trebalo vezati za najnižu osnovicu za plaćanje doprinosa za mirovinsko osiguranje. Pri određivanju najniže plaće kao zaštitne kategorije zaposlenih radnika SSSH smatra da bi trebalo uvažavati kriterije egzistencijalnog minimuma, socijalne sigurnosti, gospodarske prilike i mogućnosti pojedine grane te druge relevantne čimbenike. Prema mišljenju SSSH, Hrvatska bi trebala donijeti *Zakon o minimalnoj plaći*, kakav postoji u 20 europskih država, a koji bi minimalne plaće podigao na 50% prosječne plaće u RH do 2009. godine.

Prema izvješću *Ženske mreže Hrvatske* iz 2006. godine o stanju ženskih ljudskih prava u 2005. godini, u ukupnom broju radnika koji primaju zakonom zajamčenu minimalnu plaću udio žena iznosi 77%. (*Izvješće o stanju ženskih ljudskih prava u 2005. godini, Ženska mreža Hrvatske, 2006.*).

vidi i: rad, Ženska mreža Hrvatske

e.i.

nasilje nad ženama (violence against women)

Nasilje nad ženama karakteristika je svih patrijarhalnih društava i najčešći je oblik kršenja ženskih ljudskih prava. Žene su izložene različitim oblicima nasilja, od fizičkog, seksualnog, psihičkog do ekonomskog i strukturalnog.

UN-ova *Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama* iz 1993. godine definira *nasilje kao bilo koji čin nasilja koji se temelji na spolu/rodu, a koji za posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihičku štetu ili patnju za ženu, uključujući prijetnje nasiljem, prisilu, lišavanje slobode, bilo u javnom bilo u privatnom životu.*

Feminističke teoretičarke i aktivistkinje uzrok nasilju nad ženama vide u nejednakoj raspodjeli moći između muškaraca i žena odnosno dominaciji patrijarhalne moći koja se očituje u podčinjavanju, kontroliranju i ponižavanju žene u svim područjima života, posebno u sferi tjelesnosti i seksualnosti. Definicija nasilja obuhvaća ne samo različite tipove nasilja usmjerene protiv pojedinke (od emocionalnog do fizičkog) već i nasilje tipično za različite kulturalne prakse (genitalno sakaćenje, obredno spaljivanje žena, seksualno ropstvo, femicid), kontekste (npr. situacije rata), ponašanje na radnom mjestu (primjerice, spolno uznemiravanje) kao i medijske i simboličke prakse (pornografija).

Feministički pristup nasilju s jedne strane znači rad na dekonstrukciji uvriježenih stereotipa o nasilju nad ženama i osvjetljavanju uzroka nasilja, a s druge strane aktivnu podršku ženama koje su preživjele nasilje.

Ženske grupe i organizacije u Hrvatskoj, a posebice one grupe koje direktno rade sa ženama koje su preživjele muško nasilje, kao što su to SOS telefoni, savjetovaništa i ženska skloništa, godinama rade na osvještavanju, potpori i zaštiti žena, informiranju javnosti i lobiranju na promjeni zakonskih okvira kako bi se spriječilo i dokinulo nasilje nad ženama.

U Hrvatskoj je 2003. godine donesen i *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* (NN 116/03), a 2005. *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji* za razdoblje od 2005.-2007., te nova *Nacionalna strategija* za razdoblje 2008.-2010. i *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, a javno se obilježavaju 22. rujna kao *Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama* te 25. studenoga kao *Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama*.

vidi i: rodno uvjetovano nasilje, nasilje u obitelji, seksualno nasilje, spolno uznemiravanje, trgovanje ženama, prostitucija, aktivizam, žensko sklonište, Ženska mreža Hrvatske

r.b.

nasilje u obitelji (domestic violence)

Nasiljem u obitelji smatra se bilo koji oblik fizičkog, seksualnog ili psihičkog nasilja koje sigurnost ili dobrobit člana obitelji dovodi u opasnost i/ili upotreba fizičke ili psihičke sile, ili prijetnje fizičkom silom, uključujući seksualno nasilje, i to unutar obitelji ili zajedničkoga kućanstva. Uključuje zlostavljanje djece, incest, premlaćivanje žena te seksualno i drugo zlostavljanje bilo kojeg člana zajednice.

Feministkinje kritiziraju tako definiran pojam *nasilja u obitelji* jer se time suzuje okvir mjesta nasilja, tradicionalno vezan samo uz obitelj ili zajedničko kućanstvo. Pojam prikriva i izjednačuje i moguće počinitelje nasilja, a praksa i statistike pokazuju da su u najvećem postotku "u obitelji" nasilnici muškarci. Feministkinje radije umjesto pojma *nasilje u obitelji* upotrebljavaju pojam *muško nasilje nad ženama, muško/patrijarhalno nasilje protiv žena*, a ponekad i termin *sindrom pretučene žene*, pokazujući time ne samo odnose unutar situacije nasilja već i uzroke te političko i etičko pozicioniranje spram problema.

Analize muškog nasilja nad ženama, a napose muškog nasilja u obitelji, temelje se na razotkrivanju krivih postavki i spoznajnih koncepata o uzrocima nasilja fokusirajući se na patrijarhalne modele moći, kontrole i prijetnje kao i kulturalne obrasce koji perpetuiraju i ohrabruju nasilnička ponašanja spram jednog spola te žensku poziciju žrtve (sindrom naučene bespomoćnosti).

U Hrvatskoj se od 1988. godine, od osnutka prvog SOS telefona za žene i djecu žrtve obiteljskog nasilja, prije svega zahvaljujući doprinosu feministkinja, razvija mreža podrške ženama (SOS telefoni, savjetovašta, skloništa, obrazovni programi) te istodobno radi na prepoznavanju važnosti ove problematike na političkoj razini.

U Hrvatskoj su definicija nasilja u obitelji i osobe koje uživaju zaštitu propisani *Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji* (NN 116/03) i *Kaznenim zakonom Republike Hrvatske* (NN 84/05, posebice članak 215.a), a Vlada Republike Hrvatske od 2005. donosi *Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji* (za razdoblje od 2005.-2007. godine, te 2008.-2010.) te *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*.

vidi i: žensko sklonište, nasilje protiv žena, rodno uvjetovano nasilje, spolni ugovor
r.b.

neformalna ekonomija/posao (informal economy/work)

Neformalna ekonomija/posao označava neplaćene ekonomske aktivnosti koje su učinjene radi ostvarivanja izravnih koristi kućanstvu ili su vezane za kućanstvo, ili za kućanstvo prijatelja na recipročnoj osnovi. Neformalna ekonomija uključuje svakodnevne domaćinske poslove kao i različite aktivnosti kojima se osigurava korist za izvršitelja, uključujući i profesionalne poslove, bilo samostalno ili u ime druge osobe, koji se provode redovito radi ostvarivanja koristi, a ne povremeno, u sklopu ili izvan zakonom utemeljenih ili ugovorenih obaveza..

vidi i: neplaćeni rad, priznavanje i vrednovanje neplaćenog rada, skrb o ovisnim članovima obitelji, skrb o djeci

e.i.

neosjetljivost na rodne razlike (gender blind)

Zanemarivanje ili izuzimanje rodne dimenzije koje je u suprotnosti s rodno osjetljivim ili rodno neutralnim pristupom.

Ovakvom se definicijom sugerira da i rodno neutralan pristup može biti prihvatljiv iako tzv. rodno neutralan pristup može također značiti zanemarivanje potreba žena. Pristup neosjetljiv na rodne razlike očituje se u teorijama i analizama u kojima se za univerzalno iskustvo uzima, u biti, muško iskustvo i muške potrebe pri čemu se često ono uzima kao neutralno i "mjeru" za drukčija iskustva. Pozivanje na "neutralnost" istovremeno može ukazivati na neuvažavanje rodno osviještene politike. Primjerice, ako se pri analizi siromaštva kao vrijednost i indikator siromaštva uzima raspolaganje kapitalom, riječ je o neosjetljivosti na rodne razlike. Raspolaganje kapitalom u ovom slučaju odabrano je prema iskustvu muškaraca, jer se za određivanje kvalitete života kao bitne dimenzije siromaštva zanemaruju iskustva i potrebe žena, kao što je, na primjer, odsutnost nasilja.

vidi i: rodna perspektiva, rodno neutralan, iskustvo, rodno osviještena politika

j.p.

neplaćeni rad (unpaid work)

Vrsta rada koja ne uključuje izravnu, a ni druge oblike naknada za obavljene posao.

Neplaćeni rad uključuje rad u vlastitom kućanstvu, poput brige o djeci, pripremanja hrane za članove obitelji i slično, a koji u većini slučajeva obavljaju žene (prema UN statistici *Gender issues in the measurement of paid and unpaid*

work oko 70%). U ekonomskoj se znanosti takve aktivnosti ne smatraju produktivnima, budući da se ne odvijaju na tržištu, iako one omogućuju funkcioniranje gospodarstva. U tome se sastoji glavna zamjerka teoretičarki/ra feminističke ekonomije, koje/i tvrde da su zanemarivanjem tih aktivnosti ukupni troškovi proizvodnje značajno podcijenjeni. Procjenjuje se da za dvije trećine odrađenih sati žene nisu plaćene (*Gender issues in the measurement of paid and unpaid work*). Teoretičarke/i feminističke ekonomije zalažu se za uključivanje aktivnosti neplaćenoga rada u sustav nacionalnih računa, vodeći računa o nejednakosti vrednovanja rada.

vidi i: priznavanje i vrednovanje neplaćenog rada, neformalna ekonomija/posao, satelitski računi

e.i.

neravnopravan položaj žena

vidi: neravnopravnost spolova

neravnopravnost spolova (sex inequality)

Neravnopravnost spolova podrazumijeva nejednakost muškaraca i žena pred zakonom, odnosno formalnu nejednakost, ali i stvarnu nejednakost u svim područjima života. Neravnopravnost spolova iskaz je povijesne diskriminacije i sustavne podčinjenosti najčešće žena, ponajprije zbog njihove rodno definirane uloge, ona je temeljni, pretpostavljeni, iako ne jedini, izvor nejednakosti.

Naime, neravnopravnost između spolova duboko je ukorijenjena u kulturi, kulturnim obrascima i stereotipima koji sustavno promiču stavove o "normalnosti" ženske drugosti, inferiornosti i podčinjenosti, a svoj iskaz ima u učincima različitih diskriminatornih praksi i društvenom položaju žena općenito.

vidi i: diskriminacija, rodne uloge, patrijarhat, društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, rodna jednakost

b.k.

netipičan posao/zaposlenje (atypical work/employment)

Svaki posao, odnosno zaposlenje, kojim se ne ostvaruje puno radno vrijeme, odnosno posao za koji ugovor nije sklopljen za neodređeno vrijeme, a uključuje posao sa skraćenim radnim vremenom, noćni rad ili rad vikendom, rad na određeno vrijeme, privremeni rad ili rad s podugovaranjem, temeljen na radu

kod kuće, rad od kuće putem komunikacijskih tehnologija (teleworking) ili posao na otvorenom, pripada kategoriji netipičnih poslova/zaposlenja.

Zbog potrebe za povećanjem konkurentnosti te stoga i daljnje deregulacije tržišta rada, u svijetu je, pa tako i u Hrvatskoj, zamjetna tendencija povećanja broja netipičnih poslova/zaposlenja. Sve se veći broj ugovora o radu sklapa s definiranim prestankom rada, dok je uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije omogućila da se znatan dio posla obavlja izvan sjedišta poslodavca. To zahtijeva veću mobilnost radnika/ca i njihovu prilagodljivost promjenama koje se događaju na tržištu rada. Iako fleksibilnost takvih poslova može pogodovati ženama pri usklađivanju poslovnih i obiteljskih obveza te zadržavanju ekonomske neovisnosti, tendencija povećanja broja ugovora koji se sklapaju na određeno vrijeme ipak otežava položaj žena na tržištu rada, ali i u privatnoj sferi, jer se time umanjuje njihova ekonomska sigurnost.

vidi i: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života, nezaposlenost, nevidljiva nezaposlenost, rad

e.i.

nevidljiva nezaposlenost (hidden unemployment)

One osobe koje ne zadovoljavaju kriterije nacionalnog sustava za prijavu nezaposlenosti, a takvi kriteriji posebno mogu isključivati žene.

Nevidljiva ili prikriivena nezaposlenost označava nezaposlenost potencijalnih radnika/ca koji/e zbog načina na koji se prikupljaju statistički podaci o nezaposlenima i kriterija nacionalnog sustava za prijavu nezaposlenosti nisu prikazani kao nezaposleni/e u službenoj nacionalnoj statistici. U mnogim su zemljama nacionalnom statistikom obuhvaćeni samo oni/one koji nemaju posao, ali aktivno traže posao (i/ili se kvalificiraju za povlastice socijalnog osiguranja). U službenu statistiku nisu uključeni oni/one koji su odustali od traženja posla, iako su nezaposleni/e. Isto se odnosi i na one koji/e su prerano umirovljeni, kako ne bi bili otpušteni, iako bi radije radili. Osobe koje spadaju u kategoriju nevidljive zaposlenosti čine neiskorišteni radni resurs, a zbog nevidljive nezaposlenosti, službene statistike često podcjenjuju stope nezaposlenosti.

vidi i: nezaposlenost, rad

e.i.

nevidljive prepreke (invisible barriers)

Nevidljive prepreke su vrijednosti, norme i stavovi, kao i tradicionalne pretpostavke na kojima počivaju, koje onemogućavaju potpuno sudjelovanje žena u društvu, predstavljajući tako sustavnu rodnu/spolnu diskriminaciju.

Rodno pristrane norme i vrijednosti nastaju socijalizacijom i obrazovanjem, dio su kulture svakog društva te utječu na neravnopravan položaj žena u svim njegovim segmentima. Klasičan je primjer usmjeravanje djevojaka na “ženske poslove”. Sustav prepreka koji se temelji na strogom odvajanju javnog i privatnog onemogućuje ženama ostvarivanje uspješnih i trajnih karijera, a odsutnost žena iz područja institucionalne politike jedan je od primjera. Tradicionalni, patrijarhalni stavovi o “ženskom mjestu u kući” postavljaju velike izazove pred žene koje se bave politikom kao poslom “očuvanja i uređenja zajednice” (Barada; Jelavić: 2004, Kramarae; Spender: 2000)

vidi i: diskriminacija, neravnopravnost spolova, patrijarhat, spolna diskriminacija, stakleni strop

m.š.

nezaposlenost (unemployment)

Nezaposlenost je kategorija mjerena u odnosu na ukupnu radnu snagu, a uključuje broj registriranih osoba bez posla, broj osoba koje traže posao te broj osoba koje su trenutno raspoložive za rad (*Statističke informacije, 2006*).

Prema podacima *Državnog zavoda za statistiku (Žene i muškarci u Hrvatskoj, 2007)* udio žena u ukupnom broju nezaposlenih u Hrvatskoj u 2006. godini iznosio je prosječno 52,4%. Podaci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje s kraja studenog 2007. govore o 61,6% nezaposlenih žena spram 38,4% nezaposlenih muškaraca. Podaci također ukazuju da nezaposlenost žena traje duže od nezaposlenosti muškaraca, čak i kada su obrazovna struktura i prethodni radni staž isti kod nezaposlenih žena i kod nezaposlenih muškaraca. Ovaj podatak ukazuje na činjenicu da poslodavci i dalje biraju muškarce kao poželjniju radnu snagu. “Za kontinuirani rast nezaposlenosti žena odgovorno je više čimbenika, među kojima ponajprije otpor poslodavaca da zapošljavaju žene koje imaju ili bi mogle imati majčinske obveze, ali razlozi nezaposlenosti žena su i u previsokim cijenama čuvanja djece, s obzirom na visinu plaće”, stoji u *Ocjeni stanja u Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova*.

vidi i: Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, nevidljiva nezaposlenost, rad

e.i.

obiteljski dopust (family leave)

Pravo na dopust zbog obiteljskih razloga, koje roditelji mogu ili ne moraju dijeliti.

Taj plaćeni ili neplaćeni dopust može se koristiti za rješavanje posebnih i hitnih situacija i događaja u obitelji, kao što su selidba, smrtni slučaj, i sl.

vidi i: roditeljski dopust

s.p.

očinski dopust (paternity leave)

Obično fiksno određen broj dana dopusta koji djetetov otac može koristiti u vrijeme rođenja djeteta ili fiksno utvrđen broj dana dopusta u bilo kojem razdoblju u godini koji se može koristiti radi ispunjavanja očinskih obveza prema djetetu.

Politika promicanja ravnopravnosti spolova ističe važnost ravnomjernoga korištenja roditeljskog dopusta i promovira uzimanje očinskog dopusta.

vidi i: roditeljski dopust, rodiljni dopust, obiteljski dopust

s.p.

Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora

(Parliamentary Gender Equality Committee)

Odbor za ravnopravnost spolova utemeljen je 1. ožujka 2001. kao matično radno tijelo Hrvatskog sabora. U njegovu su djelokrugu rada, propisanom Poslovníkom o radu Hrvatskog sabora, navedeni: poticanje i praćenje primjene načela ravnopravnosti spolova u zakonodavstvu Republike Hrvatske u postupku donošenja zakona i zakonskih propisa, predlaganje programa mjera za uklanjanje diskriminacije na temelju spola, poticanje ravnomjerne zastupljenosti spolova u radnim tijelima i saborskim izaslanstvima, utvrđivanje prijedloga zakona i drugih akata o ravnopravnosti spolova, sudjelovanje u izradi, provedbi i analizi ostvarenja Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova te sudjelovanje u izradi dokumenata o integracijskim aktivnostima RH izmjenom i prilagodbom zakonodavstva i provedbenih mjera za ostvarivanje ravnopravnosti spolova prema standardima primijenjenim u zakonodavstvu i programima Europske unije.

vidi i: antidiskriminacijsko zakonodavstvo, politika promicanja ravnopravnosti spolova, rodno osviještena politika, Zakon o ravnopravnosti spolova

s.j.f.

odnosi među spolovima (gender relations)

Odnosi nejednake raspodjele moći između muškaraca i žena koji obilježavaju svaki specifičan sustav odnosa među spolovima.

Odnosi među spolovima rodni su odnosi koji čine središnje mjesto povijesno i kulturno definiranog sustava koji regulira interakcije žena i muškaraca. Treba istražiti različite dimenzije rodni odnosa (od socijalnih i kulturnih do institucionalnih ili jezičnih), propitati tradicionalna mjesta moći kako bi se promijenila rodna hijerarhija u odnosima, a u cilju rodne jednakosti.

vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, spolni ugovor, rodne uloge

r.b.

osnaživanje (empowerment)

Proces pristupanja te razvijanja kapaciteta za aktivno sudjelovanje u oblikovanju vlastitog života, ali i života zajednice u ekonomskom, socijalnom i političkom smislu.

Osnaživanje općenito znači osnaživanje pojedinaca/ki i/li skupina u socijalnom, političkom i ekonomskom smislu. Riječ je o procesu učenja i razvijanja vlastitih sposobnosti, ali i sposobnosti skupine za aktivno sudjelovanje i promjenu osobnog života te pozitivno utjecanje na društvene prilike općenito. Tako se poboljšava kvaliteta života pojedinaca/ki i društva u cjelini. Pojam je povezan s diskriminacijom na temelju spola/roda, rase, religije, etniciteta, ali i s emancipacijom. Naime, zbog diskriminacije oni/e se nalaze ili dolaze u položaj za koji im treba osnaživanje kako bi ga promijenili/e. U procesu osnaživanja odvija se i emancipacija, posebice kad se misli na emancipaciju žena i promjenu patrijarhalnih društvenih odnosa.

U feminističkom se smislu osnaživanje najčešće povezuje s grupama za samopomoć, odnosno grupama za podizanje svijesti. Takve se skupine najprije javljaju u Sjedinjenim Američkim Državama potkraj šezdesetih i početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća s ciljem da u razgovoru žene analiziraju i počnu mijenjati društvene odnose i vlastite živote. Suvremeno shvaćanje pojma osnaživanja danas se ne odnosi samo na grupe za samopomoć nego obuhvaća širi proces podrške i mijenjanja života žena vlastitim osnaživanjem. Početno i kontinuirano osnaživanje na psihološkoj i individualnoj razini proteže se na druge aspekte života, uključujući i ekonomsko osnaživanje. Osnažene se žene mogu zauzimati za sebe u obiteljskim odnosima, ne pristajući i odbacujući stereotipiziranje majčinske uloge žena, ali i u odnosima između spolova općenito. Osnaživanje je cjeloživotni osobni i politički feministički proces.

vidi i: emancipacija, podrška, iskustvo, ženski studiji/rodni studiji

v.b.

[p]

paritetna demokracija (parity democracy)

Koncept društva u kojem ženama i muškarcima puno i jednako uživanje građanskih prava izvire iz njihove jednake zastupljenosti na položajima političkog odlučivanja. Prema tom su konceptu jednake ili razmjerne stope sudjelovanja žena i muškaraca u cjelokupnom demokratskom procesu, u rasponu od 40% do 60% zastupljenosti, temelj istinske demokracije.

Koncept počiva na činjenici da žene, kao i muškarci, čine polovinu čovječanstva. Prva država u svijetu koja je pravno propisala elemente paritetne demokracije je Francuska. Zakonom od 6. siječnja 2000. godine, kolokvijalno nazvanim *paritetni zakon*, određeno je da za gotovo sve političke položaje mora biti kandidirano 50% žena. Francuski *Pokret za paritet* temeljio je zahtjev za paritetnom demokracijom na drukčijem konceptu od onoga na temelju kojega feministkinje diljem svijeta zahtijevaju kvote. Prema pripadnicima/cama tog pokreta, žene zaslužuju 50% udjela u političkim tijelima ne zato što postoji potreba ispravljanja prošle diskriminacije ili zato što su žene posebna društvena kategorija nego stoga što su i muškarci i žene pojedinci/ke. Bio je to zahtjev za priznanjem spolne dualnosti pojedinca tj. za priznanjem univerzalne činjenice da su pojedinci ili muškarci ili žene (Wallach Scott: 2005)

vidi i: demokracija, demokratski deficit, kvota, ravnomjerna predstavljenost žena i muškaraca, predstavljenost žena i muškaraca

m.š.

patrijarhat (patriarchy)

Izvorno značenje povijesno-antropološkog termina za društva organizirana u srodničke skupine u kojima muškarci kao očevi provode društvenu kontrolu nad svojim suprugama i kćerima feminističke su teoretičarke 1960-ih i 1970-ih godina proširile definirajući ga kao sustav društvenih odnosa i struktura u kojemu muškarci kao skupina dominiraju, podčinjavaju i iskorištavaju žene. Temeljen na hijerarhijskim odnosima, moći i muškoj solidarnosti, patrijarhat organizira društvo, kulturu i pojedince/ke, usko se prožimajući s klasnom i rasnom stratifikacijom. Patrijarhalni pogled na svijet karakteriziraju binarne podjele, hijerarhija i moć, pa neke teoretičarke drže da je muška prevlast nad ženama izvorna društvena hijerarhija i obrazac iz kojeg su se razvili svi ostali oblici izrabljivanja, kao što su to ropstvo, rasizam, kapitalizam, kolonijalizam ili iskorištavanje prirode. U suvremenim industrijskim društvima patrijarhat je analitički moguće razumjeti kao složenu kombinaciju šest strukturalnih područja u kojima muškarci imaju prevlast nad ženama i izrabljuju ih. To su

rad u kući, pri čemu muškarci prisvajaju vrijednost neplaćenog rada žena u kući, *plaćeni rad*, u kojem su žene segregirane u pojedina zanimanja i manje plaćene, *seksualnost*, određena muškom kontrolom nad ženskim tijelima, *kulturne institucije*, uz dominaciju muškaraca u kulturnoj proizvodnji i u medijima, *država*, u kojoj muškarci dominiraju institucijama i proizvode rodno pristrano zakonodavstvo, te *muško nasilje nad ženama*. (Walby: 1990)
vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, spolni ugovor, feminizam/izmi, diskriminacija

s.p.

Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje *(Beijing Declaration and Platform for Action)*

Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje ključni su dokumenti za promicanje ravnopravnosti spolova prihvaćeni na UN-ovoj *Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama* 15. rujna 1995. u Pekingu.

Deklaracijom, koju su potpisale Vlade učesnice *Konferencije*, traži se unaprjeđivanje “ciljeva jednakosti, razvoja i mira u korist svih žena u svijetu i u interesu cijeloga čovječanstva” (*vidi* www.ured-ravnopravnost.hr).

Platforma za djelovanje glavni je dokument donesen na *Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama* s ciljem uklanjanja prepreka sudjelovanju žena u svim područjima privatnoga i javnoga života žena kroz potpuni i jednaki udio žena u ekonomskom, kulturnom i političkom odlučivanju (Kašić i dr.: 2005)

Platforma sadrži opsežan i sveobuhvatan plan za poboljšanje položaja žena, opisan u članku 361.

U prvome dijelu navodi *Zadaće, područja i uvjete djelovanja*. Za svako kritično područje *Platforma* predlaže strategijske zadatke s razrađenim mjerama, te obuhvaća cjeline: *žene i siromaštvo, školovanje i stručno usavršavanje žena, žene i zdravlje, nasilje nad ženama, žene i oružani sukobi, žene i gospodarstvo, žene na položajima moći i odlučivanja, institucionalni mehanizmi za poboljšanje položaja žena, ljudska prava, žene u medijima, žene i okoliš i žensko dijete*.

Zatim se navode institucionalni mehanizmi te financijske mjere kao skup mjera što bi imale temeljito izmijeniti položaj žena.

Za provedbu *Platforme* nadležne su na prvome mjestu vlade, ali i ustanove u javnom, privatnom, i nevladinom sektoru. Mjere se trebaju provoditi na nacionalnoj kao i regionalnoj i međunarodnoj razini.

Vlade imaju “vodeću ulogu u usklađivanju, praćenju i ocjenjivanju napretka u poboljšanju položaja žena. Nacionalni mehanizmi i ustanove za unaprjeđenje

položaja žena moraju sudjelovati u oblikovanju javne politike, te poticati provedbu platforme posredstvom različitih tijela, uključujući i privatni sektor” (Musulin; Kos: s.a.).

vidi: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, povjerenstvo za ravnopravnost spolova

r.b.

plaćeni rad (paid work)

Rad koji je plaćen u novcu ili robi.

vidi i: rad, neplaćeni rad, neformalna ekonomija/posao

podjela rada prema spolu/rodu (gender division of labour)

Podjela plaćenoga i neplaćenog rada između žena i muškaraca u privatnome i javnom životu.

Analize podjele rada prema spolu/rodu pokazuju da žene ne ulaze i ne funkcioniraju na tržištu rada na temelju istih pretpostavki kao muškarci.

Prema stajalištu predstavnica određenih feminističkih pravaca, kao što je to marksistički ili socijalistički, podjela rada prema spolu/rodu smatra se temeljnim izvorom podčinjenosti žena. U analizi društvenog statusa žena u odnosu na status muškaraca, u određenom društvu i povijesnom razdoblju, naglašava se navedena podjela prema spolu/rodu, a u ekonomskim se analizama dovodi u pitanje uvriježena podjela na produktivni i reproduktivni rad. Naime, reproduktivnim radom smatraju se aktivnosti koje obavljaju žene, od brige za djecu i kućanskih poslova do pružanja emocionalne podrške i fizičke brige o drugima, dok su produktivne aktivnosti one za koje se dobiva naknada na tržištu rada.

Dakle, podjela rada prema spolu/rodu, rada koji se odvija u privatnoj sferi, u kućanstvu, odnosi se na činjenicu da takav rad pretežno obavljaju žene, bez obzira je li riječ o neplaćenom poslu, npr. skrbi o djeci i članovima obitelji i dr., ili je riječ o plaćenim radnicama u kući koje obavljaju slične poslove za niske nadnice. Plaćeni rad u kućanstvu povezan je s isprepletenošću karakteristika roda, dobi, rase i građanstva/državljanstva, a koji doprinose činjenici slabo plaćenih poslova koje najčešće obavljaju mlade žene, migrantkinje, pripadnice nedominantnih rasa i manjinskih etničkih grupa.

vidi i: rad u kući, neplaćeni rad, plaćeni rad

j.p.

politika jednakih mogućnosti (integration of equal opportunities)

Sustavno uključivanje pojedinačnih situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve javne politike, s namjerom promoviranja jednakosti između žena i muškaraca.

Koncept jednakih mogućnosti može se definirati kao javni politički cilj stvaranja uvjeta unutar kojih su svi pojedinci sposobni razviti pune potencijale, bez obzira na svoj spol, rasu, klasu i dr. Taj cilj pritom ne jamči jednakost rezultata, nego samo jednakost početnih pozicija za sve, na osnovi kojih svaki pojedinac/ka djeluje u skladu sa svojim individualnim sposobnostima. Dakle, nejednakost kao takva neće, i ne može biti, iskorijenjena, ali ona će tada doista ovisiti o sposobnostima svakog pojedinca, a ne o povlaštenom položaju koji mu daje spol, rasa, socijalni položaj i dr. (Kramarae; Spender: 2000)

vidi i: rodna dimenzija, rodna jednakost, rodna perspektiva, rodno osviještena politika

m.š.

politika promicanja ravnopravnosti spolova

Uz rodno osviještenu politiku u Hrvatskoj se upotrebljava i sintagma *politika promicanja ravnopravnosti spolova*. Politika promicanja ravnopravnosti spolova znači političku volju, jasnu usmjerenost i odlučnost u provedbi, te posebne mehanizme i mjere kojima se promiče ravnopravnost spolova.

U praksi su uvriježeni različiti nazivi za politiku i mjere kojima se potiče jednakost i promiče ravnopravnost, od *afirmativne akcije, pozitivne akcije, pozitivnih mjera, do posebnih i poticajnih mjera*. Sve se one često preklapaju u značenju sadržaja, a svima je cilj smanjivanje neravnopravnosti i dokidanje diskriminacije.

vidi i: rodno osviještena politika, posebne mjere, ravnopravnost spolova

r.b.

pomažući supružnici (assisting spouses)

Termin se odnosi na suprugu/a koji vrše samostalnu djelatnost, pri čemu supruga/a značajno doprinose poslu ali ne moraju nužno primati direktnu naknadu za svoj rad i često ne primaju socijalne povlastice temeljem toga rada.

Uz supruga/u, partnera/icu pomažući članovi obitelji koji nisu zaposlenici a rade u poslovnom subjektu vlasništva člana obitelji i za svoj rad ne primaju

naknadu mogu biti i kćer i sin, najčešće u poslovima na obiteljskom imanju, malom poduzeću ili profesionalnoj praksi.

vidi i: podjela rada prema spolu/rodu, neplaćeni rad

r.b.

posebne mjere za promicanje ravnopravnosti spolova

vidi: pozitivne mjere

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova (*Committee for Gender Equality*)

Povjerenstva za ravnopravnost spolova su radna i/ili savjetodavna tijela na nacionalnoj i lokalnoj razini osnovana za donošenje i provedbu posebnih mjera u cilju ostvarivanja ravnopravnosti spolova.

U Hrvatskoj su do donošenja *Zakona o ravnopravnosti spolova* (2003.) kojim se pravno uređuje problematika ravnopravnosti spolova postojala dva Vladina povjerenstva: *Povjerenstvo za pitanja jednakosti* (1996. – 2000.) i *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova* (2000. – 2004.). Prvo je povjerenstvo osnovano slijedom smjernica *Pekinske deklaracije i Platforme za djelovanje* (1995.) koja je obvezivala vlade na provedbu dokumenta potpisanog u Pekingu. Hrvatska je vlada 1995. obvezala sva ministarstva i državnu upravu na izradu programa za provedbu *Pekinske platforme*, a 1996. osnovala *Povjerenstvo za pitanja jednakosti* koje je u suradnji s nevladinim ženskim udrugama izradilo *Nacionalnu politiku za promicanje jednakosti*, prihvaćenu 1997. godine. Sljedeće je Povjerenstvo za ravnopravnost spolova nastavilo rad na smjernicama *Pekinske platforme*, s tim što je bitno ojačalo prioritete u gospodarskom i socijalnom području, a pri izradi druge *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2001. – 2005.* konceptualno promijenilo pristup položaju žena.

Osnivanjem županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, odnosno umrežavanjem institucionalnih mehanizama za provođenje politike ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj (koja im je zadaća namijenjena u *Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.*) po prvi se puta navodi obveza jedinica područne samouprave/županije na provedbi *Zakona o ravnopravnosti spolova* i *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova* na lokalnoj razini (čl. 7.2.1. *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova*)

vidi i: Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, antidiskriminacijsko zakonodavstvo, rodno osviještena politika

s.j.f.

pozitivna akcija (positive action)

vidi: pozitivne mjere

pozitivna diskriminacija (positive discrimination)

vidi: pozitivne mjere

pozitivne mjere (positive measures)

Posebna pravila ili mjere namijenjene podzastupljenom spolu. To je niz posebnih mjera, posebice u području zapošljavanja, koje se uvode u svrhu poboljšanja položaja žena i muškaraca u društvu i postizanja ravnopravnosti između njih.

Postojanje pozitivnih mjera ukazuje na područja u kojima pravo kao neutralno sredstvo pokazuje svoja ograničenja u rješavanju postojećih društvenih konflikata. Izraz pozitivne mjere (ili pozitivna diskriminacija ili afirmativna akcija) nastao je u SAD-u 60-tih i 70-tih godina prošlog stoljeća i u početku je korišten samo u kontekstu rasne diskriminacije. Ipak, od nedavno, izraz pozitivne mjere počinje se sve više koristiti kao mjera u okviru EU, primarno kao mjera koja će osigurati jednakost na radnom mjestu podzastupljenom spolu, a radi se uglavnom o ženama. Pozitivne mjere predstavljaju odstupanje od osnovnog načela formalne jednakosti i upravo zbog tog odstupanja zahtijevaju njezino daljnje opravdanje. Međutim, članak 2., stavak 4. *Direktive o jednakom postupanju* EU eksplicitno dozvoljava odstupanje od formalne jednakosti što lakše opravdava njihovu primjenu. Test koji primjenjuje *Europski sud pravde* prilikom razmatranja ovakve mjere jeste test proporcionalnosti koji se sastoji iz tri dijela: cjelovitosti, neophodnosti i proporcionalnosti. *Europski sud pravde* vidi pozitivne mjere kao mjere koje umanjuju diskriminaciju u cijelom društvu i pri tom ne zahtijeva dokaz diskriminacije u prošlosti, već stavlja naglasak na općepoznatu činjenicu da žene ni do danas nisu jednake s muškarcima u području rada. Ova mjera se stoga percipira kao pravno sredstvo kojim se otklanjaju uvriježeni stereotipi prema ženama.

U Europskoj zajednici posebne su mjere dopuštene člankom 141.(4.) *Ugovora o osnivanju EZ* i prepuštene su regulatornoj aktivnosti u državama članicama. U Republici Hrvatskoj ustavna je osnova za njihovo prihvaćanje članak 3. Ustava Republike Hrvatske. Donošenje takvih mjera motivirano je uvidom da je stvarnu jednakost, kao cilj, moguće ostvariti različitim, a ne jednakim postupanjem prema muškarcima i ženama. Nalazimo ih u zakonskim i podzakonskim aktima, ciljanim projektima i financijskim programima. *Zakon o ravnopravnosti spolova* definira pozitivne mjere kao posebne mjere: "specifične

pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili prikraćeni. Posebne se mjere uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca i ne smatraju se diskriminacijom”. Na temelju *Zakona o ravnopravnosti spolova* obvezni su ih primjenjivati državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.

vidi i: politika poticanja jednakosti, diskriminacija, ravnopravnost, Zakon o ravnopravnosti spolova

s.v

pravedno postupanje (gender equity)

Pravedno postupanje s obzirom na spol/rod, koje u načinu može biti jednako ili različito, ali se smatra jednakim u smislu prava, dobiti, obveza i mogućnosti.

Koncept pravednog postupanja polazi od stajališta da žene i muškarcima imaju različite potrebe i različitu moć pri njihovom ostvarivanju, te da se te razlike trebaju prepoznati i riješiti dokidanjem neravnopravnog položaja između spolova.

Pravedno postupanje prema ženama i muškarcima znači poštovanje njihovih posebnih potreba i kontekst u kojemu se one ostvaruju. To može uključivati postupanje koje je različito prema jednom, odnosno drugom spolu, ali jednako u smislu prava, obveza ili moguće koristi, a ostvarivanje kojega zahtijeva mjere koje bi bile naknada za otegotne povijesne i društvene okolnosti jednog spola tj. žena.

Takav pristup pokušava osigurati ženama pravednu razdiobu društvenih dobitaka, kao i odgovornost društva za nju, jednako postupanje pred zakonom, jednak pristup obrazovanju kao i jednaku naknadu za rad iste vrijednosti.

vidi i: rodna jednakost, načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce, ravnopravnost između muškaraca i žena, ravnopravnost spolova, kvota

b.k.

Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova (*Gender Equality Ombudsperson*)

Institucionalno tijelo osnovano 2003. godine radi osiguranja provedbe *Zakona o ravnopravnosti spolova* (NN 116/03) kojim je propisan način imenovanja, djelokrug rada i ovlasti tog tijela (čl. 19.-25.). Pravobranitelj/icu na temelju *Zakona o ravnopravnosti spolova*, a na mandat od osam godina, imenuje Hrvatski sabor, kojemu odgovara za rad i podnosi redovito godišnje izvješće, a djeluje neovisno i samostalno. Rad pravobraniteljice, nestranačke

57

osobe, u prvome mandatu odvjetnice Gordane Lukač-Koritnik, obuhvaća praćenje provođenja zakona i kršenja ljudskih prava na temelju spola/roda u svim područjima života, “razmatra slučajeve diskriminacije prema pojedincima i grupama pojedinaca koje su počinila tijela državne uprave, jedinice tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima, zaposleni u tim tijelima i druge pravne i fizičke osobe” (čl. 21. *Zakona o ravnopravnosti spolova*). Pravobraniteljica se zauzima za to da se dosljednom primjenom *antidiskriminacijskih zakona*, donošenjem i provođenjem posebnih mjera za provođenje politike ravnopravnosti spolova stvore uvjeti za prijelaz s deklarativnog zalaganja za ravnopravnost spolova na ostvarivanje načela ravnopravnosti. Pravobraniteljica surađuje s drugim tijelima uprave i samouprave, pravnim i fizičkim osobama, uključujući udruge civilnog društva (vidi www.prs.hr).

vidi i: antidiskriminacijski zakoni, Zakon o ravnopravnosti spolova, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

s.j.f.

predrasuda (prejudice)

Najčešće negativan, premda može biti i pozitivan stav o nekoj skupini i njenim pripadnicima/cama. Budući da prethodi iskustvu, ne mijenja se zbog sadržaja stečenih novim iskustvom. Riječ je o generalizaciji, odnosno uopćenom stavu koji dovodi do pretjerane kategorizacije neke grupe i njenih pripadnika/ca. Ako se jasno pokazuje stav prema drugoj grupi, riječ je o otvorenoj predrasudi, a ukoliko se stav ne iskazuje, ali ipak djelatno utječe na ponašanje jedne skupine ili pojedinca/ke prema drugima, radi se o prikrivenoj predrasudi.

U spektru predrasuda mogu se razlikovati sljedeće međusobno povezane podvrste: socijalne kategorije, stereotipi i neke društvene norme. Socijalna kategorizacija je proces uspostave sličnosti unutar grupe i istodobnog povećavanja razlika prema drugim grupama. Naime, tim se procesom kategorizacije razdvaja pojedince/ke po pripadnosti društvenim grupama, povećavajući tako istodobno razlike prema drugima te smanjujući razlike unutar pripadnika/ca iste skupine. Stereotipi su također generalizirani stavovi o nekoj drugoj, ali i vlastitoj skupini. Najčešće obuhvaćaju fizičke i psihičke karakteristike za koje se pretpostavlja da određuju prije svega nekog/u pojedinca/ku, a zatim cijelu grupu kojoj ta/j pojedinac/ka pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o našoj grupi, a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija.

vidi i: seksizam, homofobija, društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu

v.b.

predstavljenoš žena i muškaraca (representation of women and men)

Političko predstavništvo kao temeljni koncept modernih demokracija moglo bi se najjednostavnije opisati kao *sustav odnosa između onih koji vladaju i kojima se vlada* (Kasapović:2003) Model predstavništva Hanne Pitkin (Pitkin:1967) uključuje četiri međusobno povezane dimenzije: *formalno predstavljanoš*, koje obuhvaća pravila i procedure putem kojih se biraju predstavnici/ce, *deskriptivno predstavljanoš* koje se odnosi na stupanj reprezentativnosti parlamenta u odnosu na strukturu građana/ki, *substantivno predstavljanoš*, koje se, pak, definira kao zastupanje interesa predstavljenih, dok se *simbolično predstavljanoš* odnosi na vrednovanje predstavnika/ca od predstavljenih. Dakle, kad govorimo o predstavljenoš žena i muškaraca ponajprije govorimo, rječnikom Hanne Pitkin, o deskriptivnom predstavljanoš. Realnost je pak današnjih demokracija izrazita potpredstavljenoš žena u politici. Prema podacima Interparlamentarne unije (*Inter-Parliamentary Union*) iz listopada 2007. godine žene su činile 17,4% zastupnica diljem svijeta, te 11,4% predsjednica parlamenta i/ili jednog od doma parlamenta. Postoje izrazite regionalne razlike tih svjetskih prosjeka, tako je, primjerice, u navedenom razdoblju zastupljenoš žena u parlamentima nordijskih zemalja iznosila 41,6%, a arapskih 9,5%, no ni u jednoj regiji i zemlji nije dosegnuta jednaka predstavljenoš žena i muškaraca. Također, prema posljednjim podacima navedene organizacije iz siječnja 2005. 14,3% žena obavljalo je neku od ministarskih ili doministarskih dužnosti, a 4,2% žena obnašalo je dužnost premijerke (vidi *Women in Politics: 1945-2005*). Ovi podaci upućuju na još jednu iznimno važnu činjenicu: *piramidalnu zakonitost*. Naime, bez obzira na ionako nizak udio žena u političkim tijelima, vezano uz napredovanje u političkoj hijerarhiji, njihov udio sve više opada, čime se potvrđuje činjenica da odgovorni i prestižni politički položaji i dalje izmiču ženama.

vidi i: demokracija, demokratski deficit, stakleni strop, neravnopravnost spolova, ravnomyerna predstavljenoš žena i muškaraca

m.š.

priznavanje i vrednovanje neplaćenog rada

(recognition and valuation of unpaid job)

Kvalitativno izražena mjera koja uključuje procjenjivanje i prikazivanje neplaćenog rada u satelitskim računima, koji su izvan obuhvata nacionalnih računa (UN-ov sustav nacionalnih računa).

Takva vrsta rada uključuje, primjerice, rad u kućanstvu, skrb o djeci i ovisnim članovima obitelji, pripremanje hrane za obitelj, rad u zajednici ili drugi dobrovoljni rad, koji uglavnom obavljaju žene. Zbog toga što se te aktivnosti

ne pojavljuju na tržištu, premda su nužne za funkcioniranje gospodarstva, ne uzimaju se u obzir i ne iskazuju vrijednosno, što pridonosi daljnjem produbljivanju nejednakosti između žena i muškaraca. Nepostojanje naknade za veliki dio ženskoga rada izravno utječe na ekonomsku sigurnost žena i na povećanje njezine ekonomske ovisnosti, ali i na pogoršanje njezinog socijalnog i zdravstvenog stanja, s obzirom da neplaćeni poslovi ne osiguravaju ni povlastice poput zdravstvenog ili mirovinskog osiguranja. Zbog obavljanja neplaćenog posla ženama ostaje manje vremena za obavljanje plaćenih poslova, pa se mogućnosti ostvarivanja zarade za žene drastično smanjuju. Osim toga, time se ženama smanjuje i pristup javnim dobrima, ali i mogućnost da u jednakom udjelu kao i muškarci sudjeluju u donošenju odluka u društvu, i tako, na institucionalnoj osnovi, poboljšaju svoj položaj. Budući da se većina neplaćenog posla obavlja u kućanstvu, žene koje obavljaju pretežito tu vrstu posla mogu biti izolirane, te su više izložene opasnosti tjelesnog, emocionalnog i/ili seksualnog zlostavljanja.

Priznavanja i vrednovanja neplaćenog posla ženama diljem svijeta preduvjet je smanjivanju siromaštva.

vidi i: satelitski račun, neplaćeni rad, skrb o ovisnim članovima obitelji, rad

e.i.

procjena mjera s obzirom na spol/rod (gender relevance)

Procjena je li određena javna politika ili akcija bitna za rodne odnose, tj. za ostvarivanje jednakosti između žena i muškaraca.

Za donošenje takve procjene Europska komisija u procesu predlaganja javnih politika primjenjuje analitički instrument SMART (*Simple Method to Assess the Relevance of Policies to Gender*). Ta "jednostavna metoda procjene značaja mjera s obzirom na spol/rod" sastoji se u traženju odgovora na slijedeća pitanja: je li predložena javna politika usmjerena na jednu ili više ciljanih skupina te postoje li razlike, s obzirom na prava, resurse, položaje, participaciju, vrijednosti i norme, između žena i muškaraca u području predložene javne politike. Javne politike usmjerene na ciljane skupine uvijek pretpostavljaju (re)distribuciju resursa i/ili primjenu pravila i regulacija. Budući da su resursi nejednako raspoređeni između žena i muškaraca, a pravila često povezana s predodžbama o spolu/rodu, sve su predložene javne politike i mjere usmjerene na ciljane skupine važne s obzirom na spol/rod. Također, razlike između žena i muškaraca u nekom području javne politike gotovo su uvijek povezane s razlikama u resursima ili razlikama u vrijednostima koje se pripisuju ženama i muškarcima. Time spolne/rodne razlike u nekom području javnih politika

postaju dobar indikator važnosti mjera s obzirom na spol/rod (vidi *Gender Mainstreaming. Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices*).

vidi i: predrasuda, procjena provedbe, rodna analiza, rodna jednakost

m.š.

procjena provedbe (benchmarking)

vidi: mjerenje napretka

procjena utjecaja mjera/politika s obzirom na spol/rod (gender impact assessment)

Procjena prijedloga javnih politika s obzirom na zaseban utjecaj koji one imaju na žene i muškarce, imajući u vidu prilagodbu njihovih prijedloga kako bi se osiguralo uklanjanje diskriminatornih učinaka i promovirala rodna jednakost.

*Procjena utjecaja s obzirom na spol/rod jedan je od analitičkih instrumenata koji se koriste pri primjeni rodno osviještene politike. To je zapravo *ex-ante* evaluacija, što znači da se utjecaj određene politike na odnos između spolova procjenjuje prije negoli je o njoj donesena konačna odluka kako bi se predložena politika mogla promijeniti. Prema, na primjer, nizozemskome modelu većinu procjena provode istraživači/ce iz akademske zajednice, katkad u suradnji s upravnim tijelima, a pretpostavka je da posjeduju osnovno, ali solidno znanje o pitanjima roda i rodnih odnosa, tj. odnosa između spolova. Pritom pojmovni okvir instrumenta *procjene utjecaja politika s obzirom na spol/rod* naznačuje dvije osnovne strukture koje su u središtu rodne jednakosti: podjelu rada i organizaciju privatnog života.*

Hoće li ocijenjeni utjecaj politika obzirom na spol/rod biti pozitivan ili negativan odlučuje se prema dva kriterija: jednakosti, u smislu jednakih prava i (ne)jednakog postupanja u (ne)jednakim slučajevima, te autonomiji, u smislu mogućnosti da žene same odlučuju o vlastitim životima.

vidi i: rodno osviještena politika, rodna analiza, procjena provedbe, autonomija

j.p.

prostitucija (prostitution)

Prostitucija je oblik muškog nasilja nad ženama. Uzrok su joj nejednaki odnosi moći, a trgovci ženama i svodnici, često i cijele ekonomije, profitiraju na ekonomskoj, socijalnoj, političkoj i pravnoj podčinjenosti i ovisnosti žena, djevojaka i djece.

U zemljama u kojima je ostvaren napredak u poboljšanju statusa žena, u društvima u kojima su ženama zajamčena ženska ljudska prava, dostupnost obrazovanju i zaposlenju, žene i djevojke rjeđe su prisiljene baviti se prostitucijom kao načinom opstanka i/ili egzistencije.

U Švedskoj je zakonom prostitucija označena kao oblik eksploatacije žena i djece, kao društveni problem ne samo štetan za ženu ili dijete nego i za društvo u cjelini, pa se 1998. godine *Zakonom o zabrani kupovanja seksualnih usluga* prvi put u Europi kažnjavaju ne samo svodnici već i “kupovanje ili pokušaj kupovanja seksualnih usluga”, a žene i djeca, žrtve prostitucije ili trgovanja, ne snose nikakve zakonske posljedice (Kolarec; Pamuković: 2005).

U hrvatskom se zakonodavstvu osobe koje se prostituiraju ne kriminaliziraju *Kaznenim zakonom*, ali ih se kažnjava prekršajnim kaznama. Kazneno se gone samo svodnici (čl. 195. *Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, NN 129/00).

Ženska mreža Hrvatske zauzima se za ukidanje kazni za žene u prostituciji i kažnjavanje onih koji kupuju, vrbuju i iskorištavaju žene i djecu, kao i za kažnjavanje svih onih koji potiču i promoviraju seksualno iskorištavanje. Uz svodnike i trgovce ženama, kazniti bi trebalo i korisnike seksualnih usluga, a za žene uključene u prostituciju treba osigurati edukaciju i mogućnost zapošljavanja kako bi se promijenio i unaprijedio njihov položaj u društvu.

Jedan od zahtjeva *Ženske mreže Hrvatske* jest spriječiti legalizaciju prostitucije, kojoj cilj nije samo legalizirati unosan posao već i cjelokupnu industriju seksualne eksploatacije žena.

vidi i: seksualno nasilje, rodno uvjetovano nasilje, nasilje nad ženama, trgovanje ženama, Ženska mreža Hrvatske, patrijarhat, moć

r.b.

provjera mjera s obzirom na spol/rod (gender proofing)

Provjera koja se provodi na svakoj predloženoj politici/mjeri kako bi se osiguralo izbjegavanje potencijalno rodno diskriminirajućih učinaka proizašlih iz tih politika/mjera te osiguralo promoviranje ravnopravnosti spolova.

Da bi se provela politika i mjere značajne za promicanje ravnopravnosti spolova, potrebna je redovita provjera tih mjera i njihovih rezultata. Provedba provjere mjera predstavlja problem jer ostavlja otvorenim koje su to vrste provjera i tko ih provodi. U prijevodu dokumenata Europske unije što ističu važnost provjere mjera s obzirom na spol/rod govori se o evaluaciji (na španjolskom jeziku), o potvrdi/verifikaciji (na francuskom jeziku), te o

pregledu mjera koji će uzeti u obzir ravnopravnost spolova (na finskome), dok se provoditelji/ice tako rodno usmjerene provjere mjera i politika koje promiču ravnopravnost ne navode.

Da bi provjera provedbe politike i mjera bila uspješna potrebno je izraditi konkretan model provjere mjera/politika s obzirom na spol/rod i označiti provoditelje/ce, npr. državna tijela i jedinice lokalne uprave i samouprave, i dr.

vidi i: procjena provedbe, rodna analiza

r.b.

queer

Termin se upotrebljava da jednom riječju opiše homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i interseksualnu zajednicu kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi. *Queer* se odnosi na propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definirane heteroseksualnu ili LGBT seksualnost i/ili “ženske” i “muške” spolove/rodove, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti. Također se odnosi na aktivizam, pokret, kao i teorijski smjer (*queer theory*). Može se odnositi i na osobu i njezine identitete, a podrazumijeva nepristajanje na “samorazumljivo” slijeđenje društvenih pravila vezanih uz seksualnost.

vidi i: LGBTIQ, rod/spol, transrodna osoba, interseksualnost, homoseksualnost, lezbijstvo

i.b.

[q]

[r]

rad (work)

Rad je svjesno organizirana, svrsishodna djelatnost ljudi radi postizanja korisnog učinka koji zadovoljava određenu pojedinačnu ili društvenu potrebu (Dragičević: 1991), a uključuje ukupnu fizičku, intelektualnu i/ili duhovnu energiju uloženu u obavljanje nekog posla ili zadatka. Svaki rad sadrži društvena obilježja, jer se obavlja u društvu, posredstvom društva i povezan je i uvjetovan s ostalim društvenim djelatnostima. Rad se, ovisno o sposobnostima, obrazovanju i drugim kriterijima dijeli među pojedincima/kama, koji se pri stvaranju proizvoda specijaliziraju za pojedine vrste aktivnosti. Na taj način podjela rada omogućava bržu proizvodnju dobara, ali i smanjivanje troškova proizvodnje, te, u slučaju proizvodnje za tržište zadržavanje konkurentnosti na istome. Ekonomska se teorija bavi isključivo tzv. produktivnim radom, odnosno onim radom kojim se stvaraju proizvodi ili usluge namijenjene tržištu. Takav se rad provodi u zamjenu za plaću ili drugi oblik naknade za učinjenu aktivnost koja bi trebala odražavati vrijednost za uloženi rad. Pojedine teoretičarke, npr. Juanita M. Firestone, ističu da naknada za rad pojedinca ne odražava vrijednost rada, već ona ovisi o spolu/rodu izvršitelja, pri čemu su žene u većini slučajeva za isti rad slabije plaćene od muškaraca.

vidi i: jednaka plaća za rad jednakih vrijednosti

e.i.

rad bez ugovora ili socijalnih prava

vidi: rad na crno

rad na crno (irregular and/or precarious employment)

Rad koji je sporadičan i za koji uglavnom nije na odgovarajući način, ugovorom ili drugim pravnim aktom, regulirana plaća ili neki oblik socijalne zaštite.

Najčešći oblik rada na crno u Hrvatskoj je neregulirani prekovremeni rad, ali su prisutni i drugi oblici rada na crno, poput rada "u fušu", prijavljivanje radnika na minimalnu plaću, pri čemu poslodavac dio plaće isplaćuje radniku u gotovini, te mu/joj na taj iznos ne uplaćuje zakonom regulirane doprinose. *Istraživanje o radu na crno* Selectio Grupe iz siječnja 2006. pokazalo je da se oko trećina plaća u Hrvatskoj isplaćuje na crno. Isto je istraživanje pokazalo i da je rad na crno najviše prisutan u trima djelatnostima: trgovini na malo, ugostiteljstvu i građevinarstvu. Upravo je u trgovini na malo i ugostiteljstvu zastupljenost žena značajnija, pa su one u radu na crno bitno prisutnije od muškaraca i time je ugroženiji njihov ekonomski i socijalni položaj.

vidi i: rad, ilegalni rad

e.i.

rad na određeno vrijeme (term employment)

Rad s definiranim istekom radnog ugovora.

Prema podacima *Hrvatskog zavoda za zapošljavanje* čak je 85% novih ugovora o radu sklopljeno na određeno vrijeme, tj. s definiranim trajanjem ugovora, premda *Zakon o radu* (NN 137/04) predviđa da se takvi ugovori smiju sklapati samo u iznimnim situacijama, npr. zbog potrebe dovršetka nekog posla, zamjene za rad ili kod povećanog obujma posla. Ovakvi ugovori pogoduju poslodavcima, jer su radnici zaposleni na određeno vrijeme “fleksibilniji i jeftiniji”, moguće ih je otpustiti bez prevelikog troška, a i prisilno su lojalniji poslodavcu. Kako bi se spriječila zloraba ovog instrumenta od strane poslodavca *Zakon* predviđa da se takvi ugovori, za isto radno mjesto, smiju sklapati na maksimalno tri godine. Međutim, u praksi se ova zakonska odredba zaobilazi na način da poslodavci nakon isteka trogodišnjeg razdoblja formalno promijene naziv radnog mjesta, iako radnik/ica obavlja isti posao, te tako istom radniku/ici produžuju ugovor na određeno vrijeme i nakon isteka trogodišnjeg roka. Ugovori o radu na određeno vrijeme najčešći su u trgovini na malo, gdje se u znatno većem postotku od muškaraca zapošljavaju žene, pa su one i više pogođene ovom vrstom ugovora. Ugovori o radu sklopljeni na određeno vrijeme za ženu često znače i mjeru kontrole ženskih reproduktivnih prava, tj. žene se prisiljava na odgodu korištenja reproduktivnih prava, npr. odgodu roditeljnog dopusta.

vidi i: rad, rad sa skraćenim radnim vremenom, reproduktivna prava

e.i.

rad sa skraćenim radnim vremenom (part-time employment)

Zapošljavanje s radnim vremenom koje je kraće od uobičajenog ili standardnog punog radnog vremena.

Rad sa skraćenim radnim vremenom u većini su slučajeva prisiljene prihvatiti žene. Prema podacima Eurostata (Aliaga: 2005), oko 70% poslova sa skraćenim radnim vremenom prihvaćaju žene.

Žene zbog obiteljskih obveza provode više vremena, no što to čine muškarci, u plaćenju i neplaćenju skrbi o osobama koje trebaju dodatnu skrb, posebno skrb o djeci, te nisu u mogućnosti raditi puno radno vrijeme. To predstavlja ključni element rizika smanjenog dohotka. Rad sa skraćenim radnim vremenom odrazit će se i na mirovinu žena, tako da se posebno govori “razlikama u mirovinama”, tj. rodnim razlikama u mirovinama (*gender pension gap*).

U Hrvatskoj, zbog slabije razvijenosti tržišta rada, ali i visokih cijena radnih mjesta, mali broj poslodavaca pruža mogućnost zapošljavanja sa skraćenim radnim vremenom, te samo 11% žena realizira ugovore sa skraćenim radnim vremenom. Iako takvi ugovori omogućuju određenu fleksibilnost u kombiniranju poslovnih i obiteljskih obveza, oni često ne osiguravaju dodatne beneficije, poput zdravstvenog ili mirovinskog osiguranja, najčešće se sklapaju na određeno vrijeme, te rijetko omogućuju napredak u karijeri.

U stvari, žene koje rade skraćeno radno vrijeme rade više sati od muškaraca koji su zaposleni puno radno vrijeme, kada se zbroji plaćeni i neplaćeni rad u domaćinstvu – prema statistici *Europskog ženskog lobija* žene rade 56 sati tjedno u odnosu na 54 sata koliko rade muškarci (European Women's Lobby: 2006). O ovoj se "razlici u vremenu" (*time gap*) govori posljednjih trideset godina kao o "dvostrukom teretu" žena, iz čega proizlazi da je ravnomjerna raspodjela rada u domaćinstvu bitan preduvjet jednakosti spolova.

vidi i: reguliranje poslova sa skraćenim radnim vremenom, rad, neplaćeni rad, fleksibilnost radnog vremena/radnih sati

e.i.

rad od kuće (home work)

Rad što ga za naknadu obavlja osoba u vlastitom domu ili u drugim prostorijama prema njezinu izboru, a koje nisu radni prostor poslodavca, te rezultira stvaranjem proizvoda ili usluge prema zahtjevima poslodavca, neovisno o tome tko osigurava radnu opremu, materijal ili druge sirovine korištene u radu.

Promjenama na tržištu rada, posebice u zemljama u tranziciji, uz ostale marginalizirane skupine, velik je broj žena prisiljen prihvatiti rad od kuće. Pri tome poslodavac ostvaruje veći profit uz minimalna ulaganja, uz nerijetko gotovo nikakvu brigu o radnim pravima žena.

vidi i: rad, neplaćeni rad

e.i./r.b.

raspodjela plaćenog i neplaćenog rada prema spolu/rodu

(gender distribution of paid and unpaid work)

vidi: razlika u plaćama na osnovi spola/roda, rodna segregacija pri zapošljavanju, rad sa skraćenim radnim vremenom

ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca u području politike

(gender balanced representation)

Ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca u javnoj, posebice u političkoj sferi, definira se kao paritetni omjer žena i muškaraca u kolektivnim tijelima (dakle 50% : 50%) ili u blažoj varijanti kao omjer 40% : 60% (odnosno 60% : 40%).

Ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca možemo definirati i kao politički *cilj* kojemu se teži, no istovremeno i kao *načelo* na kojemu počiva, među ostalim i, koncept paritetne demokracije. Dva su ključna argumenta za ostvarivanje ravnomjerne zastupljenosti žena i muškaraca: *pravednost* te *društvena i ekonomska isplativost*. Budući da žene čine polovicu svjetske populacije, nepravedno je da su marginalizirane u političkoj sferi koja odlučuje i o njihovim životima. S druge strane, upravo marginalizacija i isključivanje žena znači i isključivanje potencijalnih talenata i sposobnosti polovice čovječanstva, što nije isplativo društvu u cjelini. Najsnažniji međunarodni zahtjev za ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca formuliran je u *Pekinskoj deklaraciji* 1995. godine. U njoj se navodi kako je ostvarivanje pune participacije žena, na temelju jednakosti u svim sferama društva, osnova za postizanje jednakosti, razvoja i mira (vidi Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje).

vidi i: demokracija, demokratski deficit, kvota, paritetna demokracija, zastupljenost žena i muškaraca

m.š.

ravnopravnost žena i muškaraca (equality between women and men)

Ravnopravnost po rodu/spolu, odnosno ravnopravnost između žena i muškaraca jest koncept koji znači jednaka prava spolova, tj. žena i muškaraca na temelju izjednačavanja prava, odnosno dovođenja žene u istu razinu s muškarcem u području prava (Rodin: 2003). Stoga se ravnopravnost razumijeva i kao formalna jednakost te se načela formalne jednakosti na nju i odnose.

Žene su povijesno, prema poznatoj filozofskoj matrici binarne asimetrije, a i pred pravnim ustanovama, bile zakinite u svojim pravima, obespravljene ili imale manjak prava i moći u pravima u odnosu na muškarce.

Ravnopravnost je pretpostavka i uvjet postizanja jednakosti žena s muškarcima, a povijesno se ostvarila najprije putem prava žena da sudjeluju u javnosti, odnosno u politici kao javnom poslu od dobiti za oba spola, te putem prava na obrazovanje i prava sudjelovanja u području rada. Zbog ostvarivanja pune ravnopravnosti valjalo je zakonski pribjeći pravnim odrednicama koje traže iznimku od pravne norme kako bi se diskriminatorni učinci društvene

neravnopravnosti određenih pravnih subjekata, pripadnika određenog spola, prepoznali i otklonili. U pravnom smislu to se iskazuje kao sustav “posebnih mjera” ili “pozitivnih mjera”.

Pravna ravnopravnost često se razumijeva kao pretpostavka, a i kao najvažniji instrumentarij za ozbiljenje pune jednakosti. Drugim riječima, izjednačenost u pravima između žena i muškaraca, odnosno ravnopravnost (Rodin:2003), upisana je kao pretpostavljeni antidiskriminacijski čin u format jednakosti kao vrednote, nizom zakonskih odredbi, ugovora i regulatornih aktivnosti državnih subjekata.

Ravnopravnost predmnijeva ravnopravno uključivanje žena i muškaraca u sve aspekte života i društva u cilju pravednosti i preuzimanja odgovornosti, kvalitete života, uspješnosti i učinkovitosti.

Ravnopravnost između žena i muškaraca često se izjednačuje s rodnom/ spolnom jednakošću i ravnopravnošću, što proizlazi iz spoznajnih, prijevodnih i povijesnih razloga uporabe pojmova. Primjerice, pojam ravnopravnosti žena u socijalističkom poretku kao i u različitim sindikalnim inicijativama i pokretima bio je istoznačan s pojmom jednakosti ne samo zbog povijesno izborne jednakosti u političkoj sferi, često svedive na formalnu, već i zbog svoje klasno-emancipacijske misije i solidarnosti.

Prijepor oko jednakosti i ravnopravnosti odnosno njihove semantičke preklopivosti i razlike pokazuje se vidljivim posebice u suvremenim feminističkim teorijama dvadesetog stoljeća kada se postavlja pitanje ženskog subjektiviteta i razlike, aktivnog i pasivnog građanstva, formalne i zbiljske jednakosti.

vidi i: rodna jednakost, jednakost spolova, rodno osviještena politika, spolni ugovor, diskriminacija

b.k.

ravnopravnost spolova (equality among sexes)

Načelo jednakih prava i jednakog postupanja prema ženama i muškarcima.

Prema hrvatskom *Zakonu o ravnopravnosti spolova* “ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svojih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata”.

Ravnopravnost spolova podrazumijeva izjednačenost u pravima, odnosno jednakost pred zakonom i u svezi s tim jednakost postupanja prema ženama, odnosno muškarcima.

Ravnopravnost, odnosno formalna jednakost spolova osnova je za ostvarivanje zbiljske jednakosti i u tom smislu zahtijeva i niz mjera koje se temelje na načelu jednakih mogućnosti. “Pozitivne mjere”, “posebne mjere”, “afirmativna akcija” dio su politike mjera, rodno osviještene politike za promicanje ravnopravnosti kojima bi se razriješili diskriminatorni učinci vezani uz otegotne okolnosti društvenog položaja određenog spola.

Ravnopravnost je objektivni pravni pojam, smatraju pravne stručnjakinje/ci, a sama praksa koja se odnosi na povredu nekog subjektivnog prava utječe na poimanje ravnopravnosti spolova.

vidi i: rodna jednakost, ravnopravnost između žena i muškaraca, jednakost spolova, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zakon o ravnopravnosti spolova

b.k.

razlika u plaćama na osnovi spola/roda (gender pay gap)

Razliku u plaćama između muškaraca i žena legislativa EU navodi kao *razliku između prosječnih zarada muškaraca i žena*.

Razlike u plaćama između žena i muškaraca zamjetne su u svim zemljama u kojima žene sudjeluju na tržištu rada. One su dokaz direktne diskriminacije žena, vertikalne i horizontalne rodne segregacije, a uvjetovane su obrascima zapošljavanja, npr. radom sa skraćenim radnim vremenom, strukturom nejednakog pristupa obrazovanju i profesionalnom usavršavanju, platnim režimima i stereotipima. Razlika u plaćama uključuje npr. razliku u plaćanju po satu i razliku u vrednovanju rada. I u poslovima u kojima dominiraju žene, npr. zdravstvu ili obrazovanju ili trgovini na malo, više muškaraca nego žena ima veće plaće te se tako povećava ukupna razlika u raspodjeli dohotka i vremena provedenog na radu.

U Europskoj uniji, prema podacima Europske komisije (Plantenga; Remery: 2006), žene u prosjeku zarađuju 16% manje nego muškarci, dok u Hrvatskoj, prema istraživanju *Selectio Grupe* (Bakić: 2006) žene ostvaruju 19,4% nižu plaću nego muškarci. U Hrvatskoj je, prema istom izvoru, razlika u zaradama najveća između 8. i 11. godine radnog iskustva, kada muškarci imaju 20% višu plaću. Ovi pokazatelji ukazuju na još uvijek veliki nerazmjer na polju rada, tj. naknade za rad.

vidi i: rad, vertikalna segregacija, horizontalna segregacija, rad sa skraćenim radnim vremenom, ravnopravnost spolova

e.i.

raznolikost (diversity)

Razlike u vrijednostima, stavovima, kulturnim pogledima, vjerovanjima, etničkom podrijetlu, seksualnom usmjerenju, vještinama, znanju i životnom iskustvu svakog pojedinca unutar skupine ljudi.

Ujedinjeni u raznolikosti moto je Europske unije od 2000. godine, reflektirajući izrazitu jezičnu i kulturnu raznolikost Europske unije, ali i samih europskih društava. No, posljednjih se godina pojam raznolikosti posebno koristi u politikama Europske unije kao okvir borbe protiv svih oblika diskriminacije i svjesne prakse priznavanja i toleriranja različitosti.

Vrijednost promicanja raznolikosti u posljednjim je desetljećima prepoznata i u poslovnom sektoru i na sveučilištima, gdje se razlike u životnom iskustvu, vrijednostima, znanjima i vještinama osoba različitog spola, starosti te rodni, etničkih, rasnih, vjerskih i seksualnih identiteta žele iskoristiti kao komparativne prednosti. Raznolikost se nastoji postići poticajnim mjerama i politikom promicanja ravnopravnosti, ohrabrivanjem zapošljavanja podzastupljenih skupina i pojedinaca. No, važno je da raznolikost ne ostane tek na razini brojčane zastupljenosti, već da prodre i na više razine odlučivanja i dubinski utječe na radne i kreativne procese.

Srodan je pojam multikulturalizam, koji pak ne obuhvaća rod, dob i seksualnost.

Vidi i: politika promicanja ravnopravnosti, diskriminacija, antidiskriminacijski zakoni, pozitivne mjere

s.p.

reguliranje poslova sa skraćenim radnim vremenom

(regulation of part time job)

Uvođenje propisa i pravila kojima se regulira domet i korištenje rada sa skraćenim radnim vremenom, s ciljem sprječavanja bilo kojeg oblika diskriminacije protiv radnika/ca koji rade skraćeno radno vrijeme, poboljšanja kvalitete rada ako se odvija sa skraćenim radnim vremenom, kao i stvaranja uvjeta da rad sa skraćenim radnim vremenom postane dobrovoljan izbor.

vidi i: rad sa skraćenim radnim vremenom, fleksibilnost radnog vremena/radnih sati

e.i.

reproduktivna prava (reproductive rights)

Pravo svake osobe ili partnera da slobodno i svjesno odluči o najpovoljnijem vremenu za roditeljstvo, o željenom broju djece i vremenskom razmaku između porođaja. Reproductivna prava isto tako uključuju dostupnost informacija i sredstava za njihovo ostvarivanje, pravo na najviše standarde zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Pravo na reproduktivno zdravlje dio je općih ljudskih prava. Koncept reproduktivnih prava pojavio se još 1830-ih iz pokreta za kontrolu rađanja i ženskih pokreta, feminističkog političkog mišljenja, a nakon toga i međunarodnih zakonskih odredbi i koncepta ljudskih prava. Glavna je značajka reproduktivnih prava da žene imaju pravo na odlučivanje o pitanjima vezanim uz njihovo tijelo, njihovu trudnoću i seksualna prava, osobito pravo na pobačaj, kontracepciju i umjetnu oplodnju. Šire poimanje tih prava uključuje i zaštitu od silovanja i drugih oblika seksualnog ili tjelesnog nasilja.

Zahtjev da žena ima učinkovitu kontrolu nad vlastitim tijelom jedan je od temeljnih feminističkih zahtjeva.

Istraživanje *Ženske mreže Hrvatske* iz 2005. godine pokazalo je da se u Hrvatskoj uvelike krše ženska reproduktivna prava, od nedovoljne dostupnosti informacija do nedostatnosti sredstava za zaštitu od neželjene trudnoće. (*Izvjješće o stanju ženskih ljudskih prava u 2005. godini*, Ženska mreža Hrvatske, 2006.)

vidi i: reproduktivno zdravlje, seksualna prava

i.b.

reproduktivno zdravlje (reproductive health)

Po UN-ovoj definiciji iz 1994. reproduktivno zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnosti bolesti ili slabosti. Reproductivno zdravlje je u svim svojim značajkama povezano s reproduktivnim sustavom, njegovim funkcijama i procesima.

Zaštita reproduktivnog zdravlja uključuje edukaciju o spolnosti i reprodukciji, savjetovanje o planiranju obitelji, zdravstvenu zaštitu reprodukcije, prevenciju, dijagnostiku i liječenje različitih bolesti i poremećaja, prekide trudnoće te prevenciju spolnog zlostavljanja i skrb o žrtvama.

vidi i: reproduktivna prava, seksualna prava

i.b.

rod (gender)

Koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.

Rod se definira i kao društveno-kulturalni koncept kojim se pridaje značenje razlici spolova, kao tvorbeni element društvenih odnosa koji se temelje na uočenim razlikama između spolova te kao primarni način označavanja odnosa moći (Wallach Scott: 2003). Kulturno uvjetovana rodna podjela na muško i žensko, naime, nije binarno simetrična ni vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u određenoj zajednici.

Nove teorijske rasprave približavaju razlikovne granice pojmova spol i rod (Bulter: 1990), no u funkcionalnom smislu razlikovanje pojmova najčešće se zadržava.

U hrvatskoj jezičnoj praksi pojmovi rod i spol nisu dovoljno značenjski razdvojeni. Jedan od razloga je i ukorijenjena uporaba termina *spol* i u značenju roda.

vidi i: spol, društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu

s.p.

rodiljni dopust (maternity leave)

Dopust na koji žena ima pravo tijekom kontinuiranog razdoblja prije i/ili poslije porođaja, u skladu s državnim zakonodavstvom i praksom.

Direktiva Vijeća Europe br. 89/391 o uvođenju mjera u svrhu poticanja unapređivanja uvjeta sigurnosti i rada na radnom mjestu utvrđuje pravo na rodiljni dopust u neprekinutom trajanju od 14 tjedana prije i/ili poslije očekivanog porođaja (čl. 8/1). Tako utvrđena odredba podrazumijeva i obvezno trajanje rodiljnog dopusta unutar odnosnog razdoblja, i to dva tjedna prije i/ili poslije očekivanog porođaja (čl. 8/2).

Hrvatsko radno pravo ne pravi distinkciju između termina rodiljni (*maternity leave*) i roditeljski dopust (*parental leave*), pa je pojmom rodiljni dopust obuhvaćen i sadržaj *maternity leave* (koji pripada isključivo majci) i ono što u europskom kontekstu obuhvaća *parental leave* (spolno neutralna odredba koja se odnosi na oba spola – roditeljski dopust).

Hrvatsko radno pravo jamči rodiljni dopust u neprekinutom trajanju od 45 dana prije očekivanog porođaja pa do prve godine djetetova života. Obvezan

rodiljni dopust traje od 28 dana prije očekivanog porođaja pa do navršenih šest mjeseci djetetova života. Žena može početi raditi i prije isteka toga razdoblja, ali ne prije proteka 42 dana od porođaja.

vidi i: roditeljski dopust, očinski dopust

S.V.

roditeljski dopust (parental leave)

Individualno, u pravilu neprenosivo, pravo na dopust za sve radnike/ce nakon rođenja ili posvojenja djeteta kako bi se za njega skrbili.

U težnji da se promovira ravnopravnost i u privatnoj sferi i podijeli odgovornost za skrb o potomstvu, suvremena europska zakonodavstva uvode neprenosivo pravo na dopust nakon rođenja i posvojenja djeteta za oba roditelja.

Politika promicanja ravnopravnosti ističe važnost ravnomjernog korištenja roditeljskog dopusta od strane oba roditelja.

vidi i: rodiljni dopust, očinski dopust

r.b.

rodna analiza (gender analysis)

Proučava razlike o uvjetima, potrebama, stupnju sudjelovanja, pristupu izvorima/resursima i razvoju, kontroli sredstava, donošenju odluka i sl. koje postoje između muškaraca i žena u odnosu na njihove dodijeljene rodne uloge.

Rodnu analizu provode feminističke teoretičarke i aktivistkinje, znanstvena zajednica i nositelji zakonodavne i izvršne vlasti i dr. Cilj rodne analize nije samo analizirati razlike u sudjelovanju u donošenju odluka ili pristupu sredstvima već ona ima za cilj donošenje učinkovitih mjera za smanjivanje svih oblika diskriminacije.

vidi i: mjerenje napretka, Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

r. b.

rodna desegregacija na tržištu rada (gender desegregation of labour market)

Rodna desegregacija na tržištu rada predstavlja mjere i politiku države usmjerene k uklanjanju horizontalne i vertikalne segregacije na tržištu rada po spolu/rodu.

Hrvatski Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 116/03) u članku 14. zabranjuje spolnu diskriminaciju pri izboru kandidata/kinja za pojedino zanimanje/

73

radno mjesto (zabrana horizontalne segregacije) kao i pri profesionalnom napredovanju (zabrana vertikalne segregacije). Primjerice, u *Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova* predviđaju se posebne mjere stimuliranja samo/zapošljavanja žena u svim djelatnostima i zanimanjima, posebno u onima u kojima su žene tradicionalno slabije zastupljene. Sve navedene mjere imaju za cilj dokidanje horizontalne i vertikalne spolne/rodne segregacije na tržištu rada, a predviđene su i u novoj *Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.* u poglavlju *Jednake mogućnosti na tržištu rada*.

vidi i: segregacija pri zapošljavanju, horizontalna segregacija, vertikalna segregacija, spolna diskriminacija

e.i.

rodna dimenzija (gender dimension)

Rodna dimenzija ističe rodne značajke, označava ili signalizira razliku u pristupu, tumačenju ili artikulaciji spolne/rodne problematike ili određenog spola/roda u njegovoj kontekstualizaciji.

Rodna dimenzija može isto tako biti indikator pri analizi društvenih fenomena i procesa, a tiče se položaja žena i muškaraca općenito, odnosno problematike za koju je važno upućivanje na rodni aspekt, čin ili sloj “orođene” prakse ili aktivnosti. Rodni pristup kojim se ističe rodna dimenzija treba biti dijelom preporuka i mjera pri promicanju rodno osviještene politike.

Javne ustanove, napose obrazovne, posebice zahvaljujući i ženskim/rodnim studijima, uvode rodni pristup u sva područja ljudske znanosti i kreativnosti, pri tom naglašavajući rodnu dimenziju.

vidi i: dimenzija jednakosti, načelo jednakih mogućnosti za žene i muškarce, ravnopravnost spolova, rodno osviještena politika, rodna perspektiva

b.k.

rodna jednakost (gender equality)

Koncept rodne jednakosti polazi od toga da su sva ljudska bića slobodna razvijati osobne sposobnosti i činiti izbore bez ograničenja postavljenih zadanim rodnim ulogama; isto tako, da se različita ponašanja, težnje i potrebe žena i muškaraca uzmu u obzir, vrednuju i promiču jednako.

Rodna jednakost, odnosno jednakost između žena i muškaraca pretpostavlja jednakost ljudskih bića neovisno o njihovoj spolu ili rodu, a na temelju pripadnosti ljudskoj zajednici (Kašić i dr.: 2005). Utoliko je rodna jednakost

vrednota koju valja dosegnuti, a uključuje sadržaje, postupke i modele kojima se može postići (Rodin: 2003).

Pitanje jednakosti žena i muškaraca obuhvaća pravo na jednakost i jednake mogućnosti kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostruke identifikacije pojedinaca/ki kao ljudskih bića, te načela i aspekata ljudskog i ljudskosti (Cornell: 1998). Rodna jednakost suprotna je rodnoj nejednakosti, koja ne poznaje i ne poštuje rodne različitosti. Rodna jednakost znači da muškarci i žene imaju mogućnost punog sudjelovanja kao i jednake mogućnosti ili životne prilike pristupu i kontroli dobara i resursa

Jednakost je ključni koncept čijim se ostvarenjem razrješuju složeni odnosi moći, dominacije i podčinjenosti na društvenom, političkom, kulturnom i ekonomskom planu, kao i u osobnom životu, te omogućuje ozbiljenje žena kao punopravnih i slobodnih bića.

Dok filozofijsko tumačenje spolne/rodne jednakosti polazi od jednakosti kao neupitne vrednote i poveznice jednakosti i slobode, političko tumačenje jednakosti polazi od kritike univerzalnog društvenog ugovora koji je tijekom povijesti isključivao žene iz područja upravljanja poslovima političke zajednice na temelju njihove navodne nerazboritosti, odnosno mišljenja da žene po svojoj "prirodi" nisu jednake muškarcima.

Pravno tumačenje jednakosti u fokusu ima uvođenje jednakosti muškaraca i žena u poredak pravnih normi i zakonodavstva općenito.

Suvremeno feminističko tumačenje jednakosti polazi od sustavne kritike patrijarhalne strukture moći koja iskrivljuje razumijevanje spolne/rodne jednakosti i podupire diskriminaciju putem spoznajnih predrasuda, obrazovanja, politike, različitih modela vladanja, običajnog prava te tzv. spolnog ugovora i sl. Razvija, uz analizu uzroka, teorijsku argumentaciju te stvara načine i mehanizme za dokidanje diskriminacije kao i ozbiljenje stvarne jednakosti muškaraca i žena u životu, javnoj i privatnoj sferi, obrazovanju, svijetu rada i dr.

Posrijedi je nekoliko tipova jednakosti i više matrica razdiobe: formalna (normativna) i zbiljska, proceduralna i supstancijalna (sadržajna), a jednakost sve više biva predmetom analize iz spektra različitih ljudskih prava i njihove umreženosti (klasne, spolne, rasne, socijalne), multikulturalnosti, odgovornosti, neoglobalne etike i pravednosti.

vidi i: ravnopravnost spolova, društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, ravnopravnost između muškaraca i žena

b.k.

rodna perspektiva (gender perspective)

Posrijedi je istodobno razumijevanje i uključivanje razlika između spolova/rodova u području bilo koje konkretne politike tj. donošenja mjera i aktivnosti.

Rodna perspektiva znači s jedne strane integriranje rodne dimenzije u programe, politiku i područja ljudskog mišljenja, djelovanja i postupanja, a s druge strane afirmaciju rodno označenog motrišta s kojeg se oni proučavaju i ocjenjuju.

Uzimanjem u obzir rodne perspektive potire se mogućnost univerzalnog, navodno neutralnog pogleda na zbilju i znanje, a promiče važnost kontekstualizacije i subjektivnog pristupa spoznaji koja je različita s obzirom na spol/rod ili spolne/rodne izbore. Iako uvođenje rodne perspektive ima za cilj proizvesti rodno osjetljiv pristup, odnosno pokazati specifičnost pristupa muškaraca i žena kao polazišta za razumijevanje “spolne razlike” u svim njenim izvedbama i posljedicama, pod rodnom perspektivom najčešće se razumije ženski pogled i pristup spoznaji, kulturi, politici i životu općenito.

Rodna perspektiva pripada teoriji ili epistemologiji stajališta (*standpoint theory*) koja polazi od pretpostavke da se motrište marginaliziranih skupina (dakle, i žena) razlikuje od normativno privilegiranih i treba se iskazati, primijeniti i ovjeriti unutar polja spoznaje.

vidi i: rodna dimenzija, ženski studiji/rodni studiji, feminizam

b.k.

rodna segregacija pri zapošljavanju (gender job/employment segregation)

Koncentracija muškaraca i žena na različitim vrstama i razinama aktivnosti i zaposlenja, pri čemu su žene uglavnom ograničene na uža područja zapošljavanja/zanimanja (horizontalna segregacija) nego muškarci, kao i na niže razine na hijerarhijskoj ljestvici (vertikalna segregacija).

Horizontalna koncentracija žena u tzv. ženskim zanimanjima uključuje npr. tajničke poslove, poslove skrbi, te različite uslužne poslove u ugostiteljstvu, trgovini i slično, a ti su poslovi ujedno i najniže plaćeni poslovi (Maume:1999). Horizontalnu koncentraciju muškaraca u dominantno muškim zanimanjima predstavljaju npr. menadžerski poslovi, rad kirurga ili odvjetnika, koji su najbolje plaćeni poslovi. Horizontalna i vertikalna segregacija usko su povezane i međusobno uvjetovane. Segregacija pri zapošljavanju odražava se i na razlike u plaćama između spolova kao i na raspodjelu moći u društvu.

vidi i: horizontalna segregacija, vertikalna segregacija

e.i.

rodna statistika (gender statistics)

Rodna statistika je statistika vođena s obzirom na spol/rod te se odnosi na statističke podatke koji odražavaju stvarni položaj žena i muškaraca u svim područjima života, uključujući odnose između spolova. Ona omogućuje vidljivost stanja i iskustva žena i muškaraca tijekom svih faza života i jasno pokazuje stupanj ravnopravnosti spolova u društvu.

Rodna statistika uključuje iskazivanje sve statistike o pojedincima po spolu, analizu i prikaz svih varijabli i karakteristika po spolu kao primarnih i ukupnih klasifikacijskih kategorija te reflektira sva rodna pitanja u statističkim podacima.

Zakon o ravnopravnosti spolova, propisuje da “svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim tijelima, javnim službama i ustanovama, moraju biti iskazani po spolu” (članak 17), a “nadležna tijela za vođenje statističkih podataka iz članka 17. ovoga Zakona dužna su usklađivati obrasce za vođenje tih podataka na način koji će osigurati provedbu ovoga Zakona” (članak 32).

Hrvatski je sabor 11. veljače 2005. prihvatio *Strategiju razvoja službene statistike Republike Hrvatske za razdoblje 2004. – 2012.* u kojoj je posljednje poglavlje posvećeno rodnoj statistici, te se navodi da “vođenje rodne statistike omogućuje praćenje stanja ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj potrebnih radi donošenja odluka, poduzimanja mjera i vođenja politike za ostvarivanje te ravnopravnosti. Za to je nužna mogućnost uspoređivanja svih podataka i indikatora o pojedincima po spolu te kontinuiran razvoj i unapređenje metoda i indikatora za evaluaciju ravnopravnosti spolova”. (NN 28/03)

Državni zavod za statistiku dužan je “redovito objavljivati i diseminirati publikacije sa statističkim podacima o ženama i muškarcima u RH. Publikacije će biti razumljive i netehničkim korisnicima” (NN 28/05).

vidi i: mjerenje napretka, procjena mjera s obzirom na spol/rod, provjera mjera s obzirom na spol/rod

r.b.

rodne/spolne uloge (gender roles)

Skup očekivanih postupaka i ponašanja koji je povezan s činjenicom – i unaprijed računa na nju – je li osoba muškarac ili žena, i to na način kako je opisano u pojmu “društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu”.

To je skup kako nevidljivih tako i jasno izraženih pravila koja upravljaju rodnim odnosima te dodjeljuju različite poslove i vrijednosti, odgovornosti i dužnosti

muškarcima i ženama, a izražavaju se na tri razine: razini kulturne nadgradnje – kroz norme i vrijednosti u društvu, na razini institucija – blagostanja obitelji, obrazovnom sustavu i sustavu zapošljavanja itd., te na razini socijalizacijskih procesa, poglavito u obitelji.

Koncept “rodnih/spolnih uloga” ima nedostatak kao i sve teorije uloga. Naime, u tom se konceptu uloge promatraju statično, i budući da su “zadane”, drže se nepromjenjivima. Isto tako, koncept pretpostavlja da nositelji/ce uloga na njih dobrovoljno pristaju i slobodno “igraju” svoju ulogu. Time se naivno izvlači zaključak da je individualnom željom i odlukom pojedinki ili pojedinaca moguće preokrenuti odnos uloga, što nije točno jer je tu riječ o društveno nametnutim odnosima između muškaraca i žena, odnosima moći koje je teško mijenjati.

vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, spolni ugovor, patrijarhat

j.p.

rodni identitet (gender identity)

Rodni identitet podrazumijeva vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem, dakle rodni je identitet neovisan o biološkom spolu osobe. Rodni se identitet tiče svakoga ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept “muškoga” ili “ženskoga” nego se proširuje i na “nove rodne identitete” LGBTIQ populacije.

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi poznate su *virđine*, žene koje su odgajane u rodnoj ulozi muškarca te su skrivale svoja spolna obilježja žene, obavljale tradicionalno muške poslove i pripadale isključivo muškom društvenom krugu te ih je društvo prihvaćalo za muškarce.

vidi i: seksualnost, spolna orijentacija, LGBTIQ populacija, spol, interseksualnost, transrodnost

i.b.

rodni jaz (gender gap)

Jaz, odnosno raskorak, u bilo kojemu području djelovanja, vezano uz stupanj sudjelovanja, pristup, prava, nagrađivanje i dobiti muškaraca i žena.

Isprva korišten u interpretaciji rodno uvjetovanih razlika u raspodjeli glasova muških i ženskih birača prilikom političkih izbora, pojam rodnog jaza proširio se kao opći pojam za razlike između muškaraca i žena u plaći i prihodima, pa onda i na ostalim područjima djelovanja. Pojam jaza koji je rodno uvjetovan

prikazuje nejednakost kao vidljivo postavljenu prepreku između muškaraca i žena, “tektonski poremećaj” koji je vrlo teško prijeći ili svladati.

Mjere za postizanje ravnopravnosti spolova, kao i sama rodno osviještena politika, omogućuju smanjivanje razlika, tj. smanjivanje rodne neravnopravnosti.

vidi i: spolna diskriminacija, nevidljive prepreke, mjere za poticanje ravnopravnosti spolova, rodna ravnopravnost

r.b./s.p.

rodni proračun (gender budgeting)

Svaki proračun koji u svoje planiranje, izradu i provedbu uključuje spol/rod.

Rodnim proračunom se, prema Vijeću Europe (Council of Europe: 2005) rodno osviještena politika uvodi u procese planiranja, izrade i korištenja proračuna.

Nacionalni proračun mora biti provjeravan prema rodnoj zastupljenosti na svim razinama proračuna, a rodna perspektiva mora biti uključena u procese donošenja proračuna, pri tome vodeći računa o prestrukturiranju troškova kako bi se promovirala ravnopravnost spolova.

vidi i: rodno osviještena politika, mjerenje napretka, rodna statistika, rodna perspektiva

r.b.

rodno izražavanje (gender manifestation)

Način na koji se svaka osoba izražava u smislu roda ponašanjem, odijevanjem, frizurom, glasom, govorom tijela, tjelesnim obilježjima i/ili ostalim vanjskim oznakama.

vidi i: rodni identitet

i.b.

rodno neosjetljiv (gender blind)

vidi: neosjetljivost na rodne razlike

rodno neutralan (gender neutral)

Rodno neutralan je onaj pristup koji nema poseban pozitivan ili negativan učinak na rodne odnose ili jednakost između muškaraca i žena.

Nema rodno neutralnog pristupa jer je društvo označeno patrijarhalnim normama i vrijednostima te diskriminira ženski rod, tako da rodno neutralan pristup ostaje tek željenim ciljem.

vidi i: rod, rodna jednakost

r.b.

rodno osjetljiv (gender sensitive)

Označava pristup koji je usmjeren spram roda i/ili uzima u obzir rodnu dimenziju

vidi i: rodna dimenzija, rodno osviještena politika

rodno osjetljiva politika

vidi: rodno osviještena politika

rodno osjetljiva statistika

vidi: rodna statistika

rodno osjetljivi zakoni

vidi: antidiskriminacijski zakoni

rodno osjetljivo obrazovanje

Svaka vrsta izobrazbe koja uključuje rodnu perspektivu.

vidi i: rodni/ženski studiji

rodno osviještena politika (gender mainstreaming)

Rodno osviještena politika uključuje ne samo ograničene pokušaje da se promiče jednakost pri primjeni posebnih mjera za pomoć ženama već i mobilizaciju svih općih politika i mjera, posebice u cilju postizanja jednakosti putem aktivnog i otvorenog uzimanja u obzir, već u fazi planiranja, njihovih mogućih učinaka na određenu situaciju u kojoj se nalaze muškarci i žene (rodna perspektiva). To znači sustavno ispitivanje mjera i politika, te uzimanje u obzir njihovih mogućih učinaka pri utvrđivanju i provedbi.

Rodno osviještena politika predstavlja sustavno uvođenje politike ravnopravnosti spolova u sve sustave i strukture, politike mjera i programe, procese i projekte. Ona je i način na koji se razumije rodna problematika i način njezine provedbe.

Posrijedi je koncept koji je istodobno sadržaj i strategija, skup mjera i evaluacija njihove učinkovitosti, s ciljem da u samu maticu javne vlasti integrira jednakost žena i muškaraca (Squires: 2004). U posljednjem je desetljeću taj koncept najšire shvaćen i prihvaćen kao nova strategija jednakosti ili strategija “novog” pristupa ideji jednakosti na međunarodnoj razini kao model sustavne reorganizacije i poboljšanja u provedbi politike rodne jednakosti i višestrukom integriranju rodne perspektive u politički sustav na svim njegovim razinama i planovima djelovanja. Dva su osnovna razloga tomu: svijest o nuždi učinkovitog ostvarivanja jednakosti između muškaraca i žena te prepoznavanje političkog značenja spolne/rodne jednakosti za oblikovanje drugih antidiskriminacijskih politika u smjeru poštovanja razlike i različitosti.

Rodno osviještena politika (Rees: 2003; Council of Europe: 2004) skup je mjera usmjerenih na ozbiljenje jednakosti žena i muškaraca, načine ostvarivanja i dosege njihove učinkovitosti kao i aspekte rodne osjetljivosti koji se na različite načine povezuju u područjima cjelokupnoga društvenog sustava i javne vlasti. Stoga sam pojam sadrži značajke osvješćivanja, procesualnosti i dinamične evaluacije koja računa na formuliranje i donošenje pozitivnih mjera ovlaštenih subjekata u svim onim slučajevima u kojima je posrijedi diskriminacija po rodnoj/spolnoj osnovi, a njegov sadržaj obuhvaća osvještavanje, mobilizaciju i stvaranje mnogostrukih uvjeta za oživotvorenje jednakih prava u području rada, obrazovanja, javnog i privatnog života te mobilizaciju ključnih činitelja u smjeru oživotvorenja jednakosti između muškaraca i žena.

Koncept podrazumijeva, prije svega, normativno formuliranje politike koja promiče jednakost između muškaraca i žena kao i sustav mjera koji taj tip politike predmnijeva, uključujući dosege učinkovitosti na ravnopravan status obaju spolova. S jedne strane taj koncept čini rodnu jednakost vidljivom u svim procesima i dokumentima, s druge je strane to strategija komplementarna ženskom osnaživanju.

Posljednjih nekoliko godina javljaju se i kritički glasovi, prije svega kad je riječ o tome koliko je to transformativna strategija, dakle demokratska i participatorna te otvorena za različitosti, a koliko je posrijedi samo socijalni inženjering i birokratsko sredstvo integracije jednakosti posredovanjem tehničkih alatki i metoda. Feminističke teoretičarke i aktivistkinje svjesne su zamki koju donosi promicanje rodne perspektive u politiku, jer se boje da će se samo na normativnoj razini, smještanjem rodne perspektive u “glavne tijekove” (*meanstreaming*) politike zanemariti rodne razlike u korist tek nominalne, formalne, ravnopravnosti.

Od 1996. godine iz motrišta Europske unije koncept rodno osviještene politike funkcionira, s jedne strane, kao “paket mjera” kojih se sve članice Europske unije

moraju pridržavati, a s druge strane kao integracijski instrument koji je ujedno mjera vrijednosti i demokratičnosti svakog društva, odnosno državne zajednice.
vidi i: rodna jednakost, ravnopravnost između žena i muškaraca, ravnopravnost spolova, rodna perspektiva, demokracija

b.k.

rodno uvjetovano nasilje (gender based violence)

Bilo koji oblik nasilja upotrebom ili prijetnjom fizičke i emocionalne prisile, uključujući silovanje, premlaćivanje, seksualno uznemiravanje, incest i pedofiliju.

U Hrvatskoj se udomaćio termin *nasilje nad ženama* i, posebice u feminističkim krugovima, *muško nasilje nad ženama* ili *protiv žena*, pri čemu rodno uvjetovano nasilje preciznije označava da u korijenu nasilja leži spolna/rodna razlika. Iako se može odnositi na oba spola/roda, iskustvo žena, istraživanja i statistike govore o “nadzastupljenosti” jednoga – ženskoga – spola/roda kao onoga nad kojim se čini nasilje.

vidi i: nasilje nad ženama, nasilje u obitelji, trgovina ženama, prostitucija, žensko sklonište

r.b.

[S] Saborski odbor za ravnopravnost spolova

vidi: Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora

satelitski račun (satellite account)

To je službeni račun koji je odvojen od nacionalnih računa, ali koji je s obzirom na metodologiju prikupljanja podataka s njima u suglasnosti.

Satelitski računi mogu se odnositi na različite sektore koji nisu u cijelosti ili djelomično obuhvaćeni sustavom nacionalnih računa, primjerice na turizam, prijevoz, kućanstvo i slično.

Žene su više od muškaraca uključene u rad u kućanstvu, koji, iako je nužan za funkcioniranje gospodarstva, nije iskazan u nacionalnim računima. Stoga je doprinos žena godišnjem nacionalnom proizvodu bitno podcijenjen. Zbog toga je jedan od glavnih zaključaka UN-ove *Četvrte svjetske konferencije o ženama* održane u Pekingu 1995. bila preporuka provoditeljima nacionalnih i međunarodnih statistika da se pristupi mjerenju neplaćenog rada i njegovo

prikazivanju u satelitskim računima, što su mnoge zemlje i prihvatile. Brojne europske zemlje, kao i Japan, Kanada, Australija, Indonezija, Indija, i dr. u tu su svrhu razvile te provode razne vrste anketa kako bi se procijenio obujam neplaćenog rada.

vidi i: rodna statistika, neplaćeni rad

e.i.

segregacija pri zapošljavanju (job/employment segregation)

vidi: rodna segregacija pri zapošljavanju

segregacija prema zanimanjima (occupational segregation)

vidi: rodna segregacija pri zapošljavanju

segregacija na tržištu rada (segregation of the labour market)

vidi: rodna segregacija pri zapošljavanju

seksizam (sexism)

Seksizam je oblik društvene diskriminacije osobe na temelju spola, a zasniva se na predrasudama i ukorijenjenim stereotipima, te se javlja na različitim razinama, od individualne do institucionalne. Najčešće se odnosi na diskriminaciju žena. Pojam se pojavljuje kasnih šezdesetih godina prošloga stoljeća i označava individualne predrasude, uvjerenja, ponašanja, ali i institucionalizirana shvaćanja, politiku, mjere, jezične prakse ili druge aktivnosti kojima se sustavno pokazuje da su žene manje vrijedne od muškaraca, dakle, sadrže ideologiju neravnopravnosti spolova. U patrijarhalnim se društvima seksizmi javljaju na svim razinama društvenog života, od zabrane obrazovanja žena do neprimanja žena u radni odnos ako planiraju ili imaju obitelj, ili ako su u srednjoj životnoj dobi itd.

Odgajanje dječaka i djevojčica u skladu s uvriježenim rodnim/spolnim ulogama jedan je od načina na koji se seksizam održava te je obrazovanje koje će uključivati rodnu problematiku i rodni pristup nužno da se seksizmi dokinu.

vidi i: diskriminacija, diskriminacija u jeziku, predrasuda, rodne/spolne uloge, patrijarhat, ženski studiji/rodni studiji

i.b.

seksualna orijentacija (sexual orientation)

vidi: spolna orijentacija

seksualna prava (sexual rights)

Seksualna prava su univerzalna ljudska prava zasnovana na slobodi, dostojanstvu i jednakosti svih ljudskih bića. Ona uključuju pravo na seksualnu slobodu, autonomiju, seksualni integritet i sigurnost tijela, seksualnu privatnost i spolnu/rodnu jednakost. Uključuju pravo na seksualni užitak i emocionalno seksualno izražavanje, na slobodu udruživanja, pravo na slobodne i odgovorne reproduktivne izbore, na informaciju vezanu uz seksualnost temeljenu na znanstvenim istraživanjima, na sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti, te pravo na zaštitu seksualnog zdravlja.

Deklaracija o seksualnim pravima prihvaćena je na *14. Svjetskom seksološkom kongresu* 26. kolovoza 1999. godine.

vidi i: seksualnost, spolna orijentacija, ženska ljudska prava

i.b.

seksualno nasilje (sexual violence)

Seksualno nasilje je prevladavajući oblik rodno uvjetovanog nasilja i pokriva brojne vrste seksualnog zlostavljanja, među kojima su spolno uznemiravanje, prisilne seksualne radnje, silovanje, incest, seksualno ropstvo, prostitucija, nasilna djela protiv seksualnog integriteta žena, prisilna trudnoća, negiranje prava na korištenje kontracepcije i drugi oblici neželjenoga seksualnog ponašanja (Mamula; Komarić: 2005).

Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba (Mamula; Komarić: 2005). Uz to, u taj tip nasilja valja uključiti i različite oblike ritualnih praksi, uključujući silovanje u ratu, genitalno sakaćenje žena ili kazne za rodnu transgresiju.

Iako je seksualno nasilje vrlo rasprostranjeno, ono se, zbog pozicije muške institucionalne moći i rasprostranjenih predrasuda o društvenim ulogama i obrascima ponašanja muškaraca i žena, a napose podržavanja predrasude o krivnji žrtve seksualnog nasilja, a ne počinitelja, često ne prijavljuje te ostaje nevidljivim ili, kad se i prijavljuje, teško se sudski dokazuje te je žrtva izložena dodatnoj traumi i stigmatizaciji. Neki oblici seksualnog nasilja i nisu zakonski

prepoznati, dok su pak drugi oblici seksualnog nasilja prepoznati kao kriminalna djela i kažnjivi po zakonu, ali još uvijek neadekvatno, smatraju feministkinje. Zahvaljujući njihovim naporima, *Kazneni zakon* Republike Hrvatske od 1998. godine predviđa kaznu i za silovanje u braku. Cjeloviti podaci o seksualnom nasilju u Hrvatskoj nisu dostupni, pa su tako npr. podaci o broju silovanja u Hrvatskoj nepotpuni i nepouzdana jer *Državni zavod za statistiku*, policija i sudstvo iskazuju samo one slučajeve koji su prijavljeni i procesuirani. No, prema procjenama udruga što rade sa ženama koje su preživjele seksualno nasilje, a kako navodi i *Ženska soba* (Mamula; Komarić:2005), svaka treća žena će tijekom života doživjeti neki oblik seksualnog nasilja.

vidi i: prostitucija, trgovanje ženama, rodno uvjetovano nasilje, nasilje nad ženama, obiteljsko nasilje

r.b.

seksualno zlostavljanje na poslu (sexual harassment)

vidi: spolno uznemiravanje; spolna diskriminacija

seksualnost (sexuality)

Seksualnost je integralni dio osobnosti svakoga ljudskog bića. To je skup osjećaja, ponašanja, stavova i vrijednosti koje se dovode u vezu sa seksualnom željom i identitetom, to jest postojanjem svakoga ljudskog bića kao spolnog/rodnog seksualnog bića. Potpuni razvoj seksualnosti ovisi o zadovoljenju osnovnih ljudskih potreba kao što su želja za kontaktom, intimnošću, emocionalnim izražavanjem, užitkom, nježnošću i ljubavlju. Seksualnost se oblikuje kroz osobne i društvene odnose, a povijesno je bila označena privilegiranjem muške moći i muške žudnje.

Izražavanje seksualnosti proizlazi, uključuje i razvija se iz fizičkih, psiholoških, društvenih, emocionalnih, seksualnih i duhovnih sklonosti i preferencija.

vidi i: spolna orijentacija, seksualna prava

i.b.

sklonište (refuge)

vidi: žensko sklonište

skrb o djeci (childcare)

Široko zamišljen koncept koji obuhvaća pružanje javnih, privatnih, individualnih ili kolektivnih usluga kako bi se zadovoljile potrebe djece i roditelja.

Skrb o djeci kao zasebna djelatnost za koju su pretežno odgovorne majke javlja se s industrijskom revolucijom, širenjem modela nuklearne, uže obitelji, smanjenjem broja djece i uvođenjem općega osnovnog školovanja – dotad su se, naime, o djeci skrбиле i druge žene iz proširene obitelji, kao i starija braća i sestre. Ovisno o ekonomskim i političkim čimbenicima, poput naslijeđa socijalizma ili veće tržišne orijentiranosti, pojedine države različito pristupaju organiziranju društvene skrbi o djeci kako bi se olakšao položaj žena, opterećenih trostrukom ulogom: ulogom radnice, osobe zadužene za skrb o djeci te za vođenje kućanstva. Jedna skupina mjera usmjerena je na to da se roditeljima osigura što dulji ostanak kod kuće s djetetom te uključuje roditeljni, odnosno roditeljski dopust, zaštitu radnog mjesta, rad sa skraćenim radnim vremenom, fleksibilno radno vrijeme i rad od kuće. Druga skupina mjera odnosi se na profesionalne usluge kolektivne skrbi za djecu u jaslicama, vrtićima i drugim oblicima skrbi u blizini doma ili radnog mjesta roditelja. Naglasak je na ravnomjernom dijeljenju obveza između oba roditelja te na pružanju široke lepeze rješenja kako bi se roditeljima, posebno majkama, dala mogućnost stvarnog izbora. Profesije vezane uz skrb o djeci i dalje su u velikoj mjeri feminizirane, slabije plaćene, s niskim društvenim statusom i malom vidljivošću.

vidi i: roditeljni dopust, roditeljski dopust, očinski dopust, obiteljski dopust, usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života

s.p.

skrb o ovisnim članovima obitelji (dependant care)

Pružanje skrbi mladim, bolesnim, starijim, nesposobnim i drugim ovisnim članovima obitelji.

Unutar obitelji, skrb o osobama koje trebaju dodatnu njegu i pomoć tradicionalno preuzimaju žene i ona spada u područje neplaćenog rada. Tako se stanje nastoji izmijeniti različitim mjerama socijalne zaštite, uključujući i naknade za dodatnu skrb, kao što je to dodatak za njegu ili naknada za troškove izvaninstitucionalne zaštite. I na razini društva skrb za druge doživljava se kao “prirodna” ženska uloga te žene dominiraju u zanimanjima i službama vezanim uz skrb i njegu. Međutim ova zanimanja imaju razmjerno nižu razinu plaća, nisku vidljivost i ugled u društvu, što je povezano s niskim vrednovanjem ženskog rada općenito.

vidi i: skrb o djeci, usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života, roditeljski dopust

s.p.

spol (sex)

Spolom se smatraju biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce.

U društvenim se znanostima spol definira kao *društvena i zakonska klasifikacija* bioloških značajki koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol. Spol na osnovi genitalija i reproduktivnih funkcija tako predstavlja *znanje* o tijelu te je također podložan interpretacijama i kulturalno uvjetovan.

U uvriježenoj upotrebi u hrvatskoj jezičnoj i komunikacijskoj praksi termin spol često pokriva i značenje termina rod, no semantičko nijansiranje i teorijske argumentacije o spolu/rodu ne smiju se zanemariti, već ih je nužno uključiti u političku, kulturnu, obrazovnu, administrativnu i svaku drugu društvenu praksu.

vidi i: rod, spolni ugovor, društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, spolna orijentacija, spolna diskriminacija, ravnopravnost spolova

r.b.

spolna diskriminacija (sex discrimination)

Neposredna (izravna) spolna diskriminacija je nepovoljno odnošenje prema osobi zbog njezina/njegova spola. Posredna (neizravna) spolna diskriminacija odnosi se na nepovoljan utjecaj prividno neutralnog zakona, mjere, javne politike ili prakse na pripadnike/ce jednog spola, osim ako ta razlika nije objektivno opravdana.

Spolna je diskriminacija svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman temeljen na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda koji su usmjereni na osporavanje prava na temelju spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola.

Norme i vrijednosti patrijarhalnog društva zapravo su oblik sustavne diskriminacije žena. Patrijarhalno društvo definira i tretira žene kao manje vrijedne, iz čega slijedi niz diskriminirajućih praksi u odnosima između spolova/rodova, npr. obiteljskom životu, obrazovnom sustavu, svijetu rada ili medijima. Neposredna spolna diskriminacija izravno je diskriminiranje žene temeljem toga što je pripadnica ženskog spola. Posredna spolna diskriminacija događa se kao posljedica prividno neutralnih zakona i mjera, zbog primjene kojih dolazi do nejednakog tretmana žena.

Zakon o ravnopravnosti spolova u članku 6. stavku 1. definirana spolnu diskriminaciju na sljedeći način: "Diskriminacija na temelju spola predstavlja svako normativno ili stvarno, izravno ili neizravno razlikovanje, isključivanje

ili ograničavanje temeljeno na spolu kojim se otežava ili negira ravnopravno priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava muškaraca i žena u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života.”

Antidiskriminacijsku odredbu koja se tiče diskriminacije na temelju spola u Hrvatskoj imaju sljedeći zakoni: *Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o radu, Kazneni zakon, Zakon o visokom školstvu i znanstvenoj djelatnosti, Zakon o elektroničkim medijima, Zakon o HRT-u, Zakon o medijima i dr.*

vidi i: diskriminacija, seksizam

v.b./i.b

spolna orijentacija (sexual orientation)

Spolnom se orijentacijom ili spolnom opredijeljenošću prema standardima EU pretpostavlja *seksualna privlačnost prema osobama istog ili različitog spola: homoseksualnost, lezbijstvo, heteroseksualnost, biseksualnost.*

Spolna je orijentacija dio identiteta osobe i politika izbora, a odnosi se na emocionalnu i seksualnu usmjerenost prema drugim osobama. Ako je izraženo zanimanje za osobu istoga spola, govorimo o homoseksualnoj orijentaciji. Zanimanju li nas osobe suprotnog spola, riječ je o heteroseksualnoj orijentaciji, a ako se zanimanje pokazuje za oba spola, to je biseksualna orijentacija ili biseksualnost.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u članku 6. stavku 2. zabranjuje se diskriminacija na temelju spolne orijentacije.

vidi i: seksualnost, homoseksualnost

i.b.

spolni ugovor (sexual contract)

Spolni je ugovor pretpostavka društvenog ugovora, ali i njegov označitelj, smatra Carole Pateman (Pateman: 2000), jer su građansko pravo i sloboda tek patrijarhalno pravo i sloboda. Iako klasična teorija društvenog ugovora tvrdi da su svi pojedinci po prirodi jednaki i slobodni, kad je u pitanju sudjelovanje u upravljanju poslovima od javnog, općeg dobra, žene su u podređenom položaju. Isto tako, podčinjenost žena, koja se smatra prirodnom značajkom različitih vrsta tzv. spolnih ugovora iz privatne sfere (vlasničkih, bračnih ili, primjerice, onih koji se tiču nasljedstva), postaje konstitutivni dio društvenih ugovora, kao i ovjera političke razlike između žena i muškaraca kao spolne, odnosno prirodne razlike.

Brak kao spolni ugovor kojem su žene bile tek predmet, a ne ugovorna stranka, uvijek je značio ugovor o razmjeni, i to razmjeni seksualnih usluga i neplaćenog rada u kućanstvu za ekonomsku sigurnost, tj. "razmjena pokornosti za zaštitu".

vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu

r.b.

spolno uznemiravanje (sexual harassment)

Svako neželjeno seksualno ponašanje ili ponašanje uvjetovano spolom osobe koje ima za cilj povredu osobnog dostojanstva žena i muškaraca na poslu.

To je ponašanje spolne prirode jedne osobe koje dovodi do poniženja i ugrožavanja dostojanstva druge osobe, i to na temelju spola. Takvo ponašanje druga osoba doživljava kao nepoželjno. Spolno uznemiravanje ne mora značiti tjelesni dodir, već može uključivati dobacivanje, zurenje, praćenje, telefoniranje, neukusne šale ili pak poziv na izlazak koji sadrži seksualne konotacije. Uznemiravanju mogu biti izložena oba spola, ali velikom većinom muškarci uznemiruju žene. Spolno uznemiravanje dio je fizičkog, seksualnog, psihičkog i ekonomskog nasilja protiv žena, koje se događa u cijelom društvu na individualnoj, organiziranoj i institucionalnoj razini.

Žene su izložene uznemiravanju u raznim sferama života jer ono proizlazi iz društvenih odnosa moći. Spolno je uznemiravanje jedan od oblika pokazivanja dominacije, autoriteta i moći nad drugom osobom i često se događa u institucijama kao što su škola, fakultet ili radno mjesto, ali i u široj javnosti poput medija i umjetnosti. Gotovo svako područje života prožeto je rodnim nasiljem. Uznemiravatelj ili čak društvo u cjelini često i ne prepoznaje uznemiravanje jer je određeno uobičajenim rodnim ulogama i društvenim stereotipima. Primjerice, žene na radnome mjestu mogu biti izložene pritisku na neželjeni spolni odnos kako bi napredovale ili jednostavno zadržale radno mjesto. Isto tako, mogu biti izložene kontinuiranoj neugodnoj seksualiziranoj atmosferi ako kolege i nadređeni pričaju neukusne šale i na ponižavajući način razgovaraju o ženama, a što se smatra uobičajenim i neproblematičnim dijelom patrijarhalne svakodnevice. U obrazovnom sustavu uznemiravanje može obuhvaćati širok spektar – od vrijeđanja inteligencije učenica i studentica zato što su žene, pa sve do poziva na seksualni čin u razmjeni za prolazak na ispitu.

U hrvatskom *Zakonu o ravnopravnosti spolova* spolno uznemiravanje definirano je u članku 8. stavku 3.: "Spolno uznemiravanje je svako neželjeno verbalno ili neverbalno, odnosno fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje."

vidi i: uznemiravanje, spolna diskriminacija, nasilje nad ženama, seksizam, muško nasilje nad ženama, seksualno nasilje, teret dokaza/teret dokazivanja

v.b./i.b.

stakleni strop (glass ceiling)

Staklenim se stropom nazivaju nevidljive prepreke koje proizlaze iz složenih strukturalnih odnosa u organizacijama i ustanovama u kojima dominiraju muškarci, a te nevidljive prepreke sprječavaju žene u zauzimanju vodećih položaja.

Iako definicija govori o nevidljivim preprekama, nevidljivost treba staviti pod navodne znakove jer u sustavu u kojemu dominiraju muškarci i čuvaju poredak nejednake raspodjele moći žene osjećaju, vide i “žive s preprekama”. *Stakleni strop* stoga za žene ne znači samo sporiji napredak u ostvarivanju vlastite karijere ili mjesta na ljestvici moći nego i vidljivu prepreku ravnopravnosti spolova.

vidi i: nevidljive prepreke, neravnopravnost spolova

r.b.

statistika vođena prema spolu/rodu (gender statistics)

vidi: rodna statistika

stereotip (stereotype)

vidi: predrasuda

stopa aktivnosti radne snage (activity rate of labour)

Riječ je o postotku stanovništva uključenog u radnu snagu, a označava sve osobe u radnoj dobi (od 16 do 64 godine).

Stopa aktivnosti grubi je sintetički pokazatelj ukupnih radnih resursa neke zemlje koji se dalje raščlanjuje na specifične stope aktivnosti stanovništva po pojedinim obilježjima, kao što su to dob, spol, djelatnost, itd.

Dok je stopa aktivnosti muške radne snage u radnoj dobi života pod primarnim utjecajem dobne strukture, stopa aktivnosti ženske radne snage je, osim dobne strukture ženskog stanovništva, pod jakim utjecajem ostalih demografskih i mnogobrojnih društveno-gospodarskih, kulturnih i tradicijskih čimbenika (Wertheimer-Baletić: 1999). Među ostalim demografskim odrednicama stope aktivnosti žena ističu se struktura prema bračnom stanju, prosječnoj dobi stupanja u brak, broju djece i njihovoj dobi, naselju prebivališta, zanimanju i obrazovanju žene. Od gospodarsko-

društvenih i ostalih odrednica valja spomenuti odnos muške i ženske radne snage u ukupnoj ponudi radne snage, obujam i strukturu potražnje za radnom snagom prema djelatnostima, visinu dohotka i društveni status “glave obitelji”, opće društvene uvjete za povećanje ekonomske aktivnosti žena, dominirajuće stavove u pogledu školovanja i zapošljavanja žena, utjecaj tradicije i religije.

vidi i: rad, rodna statistika

e.i.

stopa neaktivnosti radne snage (inactivity rate of labour)

Označava udio stanovništva koji nije uključen u radnu snagu, tj. osobe koje nisu klasificirane ni kao zaposlene ni kao nezaposlene, a izražene su kao postotak stanovništva u radnim godinama (16 – 64).

Postotak neaktivnog stanovništva pribrojen radnoj snazi daje ukupno stanovništvo.

vidi i: stopa aktivnosti radne snage

e.i.

stopa participacije (participation rates)

Stopa sudjelovanja određene skupine, npr. žena, muškaraca, samohranih roditelja, itd. kao udio sveukupnog sudjelovanja, obično u zapošljavanju.

Termin se obično koristi pri prikazivanju stanja na tržištu rada, i tada se naziva stopom participacije radne snage i prikazuje kao omjer pripadnika radne snage i ukupnog broja stanovnika starijih od 15 godina. *Međunarodna organizacija rada* navodi da je u siječnju 2006. godine stopa participacije ženske radne snage u svijetu iznosila 40%. Za usporedbu, stopa participacije muške radne snage u istom razdoblju iznosila je 78,7%. Osim toga, navedena organizacija navodi kako je u posljednjih deset godina, u odnosu na osamdesete i početak devedesetih dvadesetoga stoljeća kada su zabilježeni uzlazni trendovi, došlo do opadanja stope participacije ženske radne snage u svijetu. To je rezultat zastoja u povećanju ženske radne snage u jugoistočnoj i južnoj Aziji, ali i izravnog smanjivanja ženske radne snage u srednjoj i istočnoj Europi, u zemljama koje ne pripadaju Europskoj uniji (URL: <http://www.ilo.org>).

vidi i: ekonomski aktivno stanovništvo, feminizacija siromaštva, neplaćeni rad, rad, rodna statistika, segregacija pri zapošljavanju, stopa aktivnosti

m.š.

strukovno usavršavanje (vocational training)

Svaki oblik obrazovanja kojim se stječe kvalifikacija za određeno zanimanje, tržišni odnos ili zapošljavanje, ili koji omogućuje vještine potrebne za takva zanimanja, tržišnu razmjenu ili zapošljavanje.

Potrebno je da svi programi usavršavanja u struci primjenjuju rodno osjetljiv pristup kao dio rodno osviještene politike, kako pri imenovanju zanimanja u službenim dokumentima tako i pri poticanju žena i muškaraca za usavršavanje u podzastupljenim zanimanjima s obzirom na spol.

U *Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.* Agencija za *strukovno obrazovanje* navedena je kao jedna od nositeljica izrade programa usavršavanja i osposobljavanja iz područja ravnopravnosti spolova za nositelje/nositeljice odgojne-obrazovne djelatnosti te je dužna provoditi rodno osviještenu politiku.

vidi i: Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova

j.p.

subjektivna prava (individual rights)

Subjektivno pravo je položaj jednog subjekta, utvrđen pravnim poretom, da u cilju ostvarenja svoga interesa ili volje može (kod nadležnosti: mora) nešto činiti ili ne činiti, te da ima dvostruku moć prema nekom drugom subjektu (subjektu obaveze): prvo, moć da od njega zahtijeva neko činjenje, davanje ili nečinjenje s obzirom na jedan objekt, i drugo, moć da ga tuži pred državnim tijelom ako ne udovolji njegovom zahtijevu.

Elementi subjektivnog prava su sljedeći: a) *pojedinač/ka* koji/a je subjekt prava i tim pravom raspolaže, svojom voljom ili voljom svog zastupnika/ce; b) *predmet* (objekt) nad kojim se pravo vrši; c) *činjenje ili trpljenje* u korist titulara prava; d) lice koje je kao *subjekt korelativne obaveze* dužno nešto činiti ili ne činiti; e) *pravna osnova (titulus)* datog prava sadržana u odgovarajućem aktu, djelatnoj činjenici ili događaju zahvaljujući kojima titular stječe subjektivno pravo.

Subjektivna su prava ona koja se, za razliku od izvedenih prava, odnose izravno na pojedinca/pojedinku, to jest to su prava pojedinaca/pojedinki što proizlaze iz objektivnih pravnih normi.

vidi i: ženska ljudska prava

s.v.

sustav zasnovan na spolu/rodu (sex/gender system)

Sustav ekonomskih, socijalnih i političkih struktura koji čuva i reproducira određene spolne/rodne uloge i značajke žena i muškaraca.

vidi i: društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu, spolni ugovor, patrijarhat, rod, rodne/spolne uloge

r.b.

teret dokaza/teret dokazivanja (burden of proof)

[t]

Ukoliko osoba muškog ili ženskog spola podnese zakonsku tužbu, u načelu ona i dokazuje da je bila žrtvom diskriminacije. U vezi s jednakim postupanjem spram muškaraca i žena, direktiva zasnovana na običajnom pravu Europskog suda pravde, pomjera teret dokaza/dokazivanja između stranaka (tuženog/e i tužitelja/ice). Ukoliko osobe smatraju da su oštećene u pogledu jednakog postupanja i kada postoji prima facie slučaj diskriminacije, na optuženom/oj je da dokazuje da nije bilo kršenja principa (presuda od 17.10.89. u slučaju 109/88, Danfoss, (1989) ECR 3199, članak 16; Direktiva Savjeta od 15.12.97. o teretu dokazivanja u slučajevima diskriminacije na osnovi spola/roda).

Razvoj koncepta tereta dokaza je kroz povijest u različitim pravnim sustavima (*common law* i *civil law*) imao različito tumačenje. U pravnoj teoriji, postoji različito poimanje tereta dokaza (subjektivističko i objektivističko). Prema subjektivističkom poimanju, teret dokaza (lat. *Onus probandi*) tereti stranke od samog početka postupka, a svrha dokazivanja je da se taj teret prebaci na drugu stranku i da se odbiju nastojanja protivnika da se on vrati natrag stranci koja ga se oslobodila (bliže *common law* sustavu). Prema objektivističkom konceptu (bliže *civil law* sustavu), teret dokazivanja se uopće ne primjenjuje sve dok sva dokazna sredstva ne budu iscrpljena. Teret dokazivanja u europskoj kontinentalnoj paradigmi odnosi se na situacije u kojima sudac/tkinja ne može "sa sigurnošću" utvrditi relevantne činjenice – kad ne može donijeti zaključak je li određena tvrdnja istinita ili nije.

U europskom pravu, teret dokaza se koristi u slučajevima diskriminacije na temelju spola i rasne diskriminacije. U sudskim postupcima na osnovu diskriminacije, nakon što oštećena osoba progovori o diskriminaciji, teret dokaza prelazi na suprotnu stranu. Prema *Direktivi Vijeća 97/80/EZ* o teretu dokaza kod diskriminacije na temelju spola, države članice prihvaćaju sve nužne mjere, u skladu sa svojim nacionalnim pravosudnim sustavima, kako bi osigurale da, u slučajevima osoba koje smatraju da im je nanesena šteta zbog neprimjenjivanja načela ravnopravnosti, pred sudom ili nekim

drugim mjerodavnim tijelom iznesu činjenice na temelju kojih se može učiniti vjerojatnim postojanje izravne ili neizravne diskriminacije. Teret dokaza da nije bilo kršenja načela ravnopravnosti leži na tuženiku/tuženoj. U slučajevima diskriminacije na temelju spola na radnome mjestu u Hrvatskoj, prema odredbama članka 22. a stavka 12. *Zakona o radu*, u slučaju spora za zaštitu dostojanstva, tj. spora zbog uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, teret dokazivanja je na poslodavcu. Dakle, poslodavac će morati dokazati da uznemiravanja nije bilo.

vidi i: ravnopravnost, spolna diskriminacija

s.v.

transrodna osoba (transgendered person)

Pojam se odnosi na osobe koje kroz individualni konstrukt identiteta, trajnog ili promjenjivog karaktera, izražavaju, niječu i/ili nadilaze društveno zadane i oblikovane spolne i rodne norme i uloge. Transrodnom osobom označavamo svaku osobu čiji je rodni identitet i/ili rodno izražavanje drukčije od tradicionalnih, društveno definiranih rodni uloga i normi.

Transrodnost je pozicija samoidentifikacije osobe kao muške, ženske ili onkraj obje mogućnosti koja se ne povezuje s pripisanom “rodnošću” kao ni s konvencionalnim određenjima muškog ili ženskog roda. Transrodne osobe mogu biti heteroseksualne, lezbijke, gay ili biseksualne osobe, transvestiti ili queer osobe koje politiku izbora ostvaruju “između rodova” kao vlastito htijenje, subverzivni čin, kreativnost ili slobodu.

vidi i: spol, rod, rodni identitet, LGBTIQ populacija

i.b.

transseksualna osoba (transsexual person)

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru promijeniti spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno promijenila (fizičkom i/ili hormonskom terapijom i operacijom) svoje tijelo i način života, izražavajući svoj spolni/rodni identitet i osjećaj sebe.

vidi i: transrodna osoba, spolni identitet, rodni identitet, interseksualnost, spol, rod

i.b.

trgovanje ljudima (trafficking/trading in human beings)

Trgovanje ljudima, ponajviše ženama i djecom, u svrhu suvremenog ropstva ili jeftine radne snage ili u svrhu seksualne eksploatacije.

Prema članku 3. UN-ova *Protokola o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebno ženama i djecom*, trgovanje ljudima znači “regrutiranje, prijevoz, organiziranje prelaska, skrivanje ili prihvatanje osoba prijateljnom, uporabom sile ili drugih oblika prisile, otmicom, prijevarom, lukavštinom, zlorabom ovlasti ili položaja ugroženosti, ili pak davanjem ili primanjem novca ili usluga da bi se dobio pristanak osobe, preuzimanje kontrole nad drugom osobom u svrhu seksualnog iskorištavanja. Iskorištavanje uključuje iskorištavanje prostituiranja druge osobe ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili radnje slične ropstvu, služenje ili uklanjanje organa.”

vidi i: trgovanje ženama

r.b.

trgovanje seksualnim uslugama (sex trade)

Trgovanje ljudima, uglavnom ženama i djecom u svrhu seksualne eksploatacije.

vidi i: trgovanje ženama

trgovanje ženama (trafficking)

Trgovanje ženama i djecom rastući je svjetski problem: prema procjeni UN-a, oko četiri milijuna žena i djece godišnje postaje žrtvama trgovanja ljudima, a većina ih je iskorištavana u seksualne svrhe (Kolarec; Pamuković: 2005). Trgovina ženama ne poznaje granice, prema ženama se ponaša kao prema jeftinoj radnoj snazi i prisiljava ih se na prostituciju. Ženama žrtvama trgovanja u određenoj se zemlji odmah oduzimaju isprave, drži ih se u fizički i psihički nemogućim uvjetima suvremenog ropstva. Ženama, djevojkama i djevojčicama trguje se radi zadovoljavanja muških potreba diljem svijeta, pa više ne možemo govoriti samo o zemljama u koje su žene prodavane (tzv. zemljama razvijenog svijeta) i zemljama (siromašnima) iz kojih se žene prodaje. Međunarodna trgovina ženama ne bi mogla cvjetati kad ne bi postojala lokalna tržišta prostitucije (ilegalna i legalna), muškarci koji su u stanju kupovati i prodavati žene. Globalna rasprostranjenost trgovanja omogućuje profit trgovcima koji se može mjeriti s profitom od prodaje droge ili oružja, a i same države često vide korist u legalizaciji prostitucije, čime indirektno legaliziraju i trgovanje ženama. Prema podacima *Međunarodne organizacije za migracije*, 500.000 žena godišnje prodaje se na lokalna tržišta prostitucije u Europi.

Postoji uvjerenje da je u trgovanju ženama Hrvatska uglavnom tranzitna zemlja prema zemljama zapadne Europe, pa se na njenom teritoriju godišnje bilježi samo desetak evidentiranih slučajeva trgovanja ženama. No, stvarni razmjeri toga problema u Hrvatskoj vjerojatno su podcijenjeni.

vidi i: prostitucija, seksualno nasilje, nasilje nad ženama, patrijarhat

r.b.

[u]

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (Governmental Office for Gender Equality)

Ured je osnovan 3. veljače 2004. kao institucionalno tijelo za provedbu *Zakona o ravnopravnosti spolova* (NN 116/03) odnosno kao vladina stručna služba, a za predstojnicu je *Ureda*, na mandat od četiri godine, imenovana mr. sc. Helena Štimac Radin. Osnivanjem *Ureda* prestalo je djelovati *Vladino Povjerenstvo za ravnopravnost spolova*, a sukladno odredbama *Zakona o ravnopravnosti spolova* (čl. 18) *Uredu* je propisan djelokrug i sadržaj rada koji uključuje izradu cjelovitog sustava zaštite i promicanja ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj i praćenje njegove učinkovitosti. Prema *Uredbi Vlade* (NN 18/04) to znači da *Ured* izrađuje nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova i nadzire njenu provedbu; razmatra stanje pojedinih aspekata ravnopravnosti spolova i sukladnost nacionalnog zakonodavstva prema odredbama hrvatskog Ustava, *Zakona o ravnopravnosti spolova* i međunarodnih instrumenata s područja ravnopravnosti spolova; koordinira sve aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova; predlaže Vladi RH i državnim tijelima donošenje ili izmjene zakona i drugih propisa kao i donošenje drugih mjera; provodi istraživanja i izrađuje analize; surađuje s nevladinim udrugama koje su aktivne u području ravnopravnosti spolova; promiče znanje i svijest o ravnopravnosti spolova te obavlja druge poslove sukladno *Zakonu o ravnopravnosti spolova*. U cilju poboljšavanja nacionalnih standarda zaštite i promicanja ravnopravnosti spolova, *Ured* surađuje i s međunarodnom zajednicom i međunarodnim regionalnim organizacijama, vodi evidenciju o međunarodnim instrumentima i daje inicijativu za ratificiranje određenih instrumenata te prati izvješća međunarodnih organizacija o stanju ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj.

Ured je bio nositelj izrade *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova od 2006. do 2010.*

vidi i: Zakon o ravnopravnosti spolova, institucionalni mehanizmi za provođenje politike ravnopravnosti, Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova
s.j.f.

usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života (reconciliation of work and family/household life)

Uvođenje obiteljskog i roditeljskog dopusta, kao i planova za skrb o djeci i starijima, te razvoj strukture i organizacije rada koji olakšavaju usklađenost odgovornosti na poslu i u obitelji/kućanstvu za žene i muškarce.

Višestruka opterećenost žena obvezama na radnome mjestu i u domu, gdje se briga za kućanstvo te skrb o djeci, starijim i nemoćnim članovima obitelji tradicionalno smatraju pretežno ženskim poslovima, jedan je od najznačajnijih uzroka lošijeg ekonomskog i društvenog statusa žena. Izostajanje s posla, skraćeno radno vrijeme i kraći radni vijek, kao i diskriminacija pri zapošljavanju i vertikalna segregacija zbog pretpostavljenih većih obiteljskih obveza dovode do nižih plaća i manjih mirovina za žene te do njihove ekonomske ovisnosti. Stoga su ravnomjerna raspodjela obveza u obitelji i između oba spola, usluge društvene skrbi za djecu i starije te poslodavčevo prepoznavanje potrebe olakšavanja usklađenosti obiteljskih i poslovnih obveza za radnike oba spola važni koraci u postizanju rodne ravnopravnosti.

vidi i: rodiljni dopust, roditeljski dopust, očinski dopust, obiteljski dopust, skrb o djeci, skrb o ovisnim članovima obitelji, fleksibilnost radnog vremena/radnih sati
s.p.

uznemiravanje (harassment)

Uznemiravanje je širi pojam od seksualnog uznemiravanja jer može značiti i rasno i druge vrste uznemiravanja, ali u praksi se termin najčešće koristi u odnosu na spol. Predmnijeva spolno uznemiravanje, a i normativno se odnosi na spol/rod.

vidi i: spolno uznemiravanje, teret dokaza/teret dokazivanja

r.b.

[V] **vertikalna segregacija** (vertical segregation)

Vertikalna segregacija predstavlja raspodjelu muškaraca i žena na različitim hijerarhijskim položajima unutar jednog zanimanja ili sektora. Prema takvoj raspodjeli, iako su žene i muškarci zaposleni u istom sektoru, muškarci imaju povlasticu obavljati zahtjevnije, odgovornije ili bolje plaćene poslove. Primjerice, većinu zaposlenih na sudovima čine žene, no obično se za predsjednike sudova biraju muškarci; većinu zaposlenih nastavnika u srednjim školama čine žene, no ravnatelji su u većini slučajeva muškarci.

vidi i: horizontalna segregacija, segregacija pri zapošljavanju

s.p.

Vladin ured za ravnopravnost spolova

vidi: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

[Z] **Zakon o ravnopravnosti spolova** (Gender Equality Law)

Zakon o ravnopravnosti spolova donesen je u Hrvatskom saboru 14. srpnja 2003. godine, a stupio je na snagu 30. srpnja 2003. kao *antidiskriminacijski zakon* kojim su određene opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova (čl. 1.), kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske (čl. 3. Ustava), jamčene također međunarodnim pravom i pravnom stečevinom Europske zajednice, *Konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)* i *Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* (čl. 4.). Tim se zakonom definiraju temeljni pojmovi ravnopravnosti spolova (čl. 5.), diskriminacije (čl. 6. i 7.), spolnog uznemiravanja (čl. 8.) i donošenje posebnih mjera (čl. 9.). Zakonom se izričito zabranjuje diskriminacija na temelju spola, spolne orijentacije i bračnog/obiteljskog statusa (čl. 6.) u području zapošljavanja i rada (čl. 13.) i u medijima (čl. 16.). Zakon propisuje posebne mjere za pojedina područja javnog života: za državna tijela (čl. 11.), u obrazovnom sustavu (čl. 14.), za političke stranke (čl. 15.), za medije (čl. 16.) kao i prikupljanje statističkih podataka (čl. 17.). Provedba *Zakona* osigurana je osnivanjem institucionalnih mehanizama: *Ureda za ravnopravnost spolova* (čl. 18.), *Pravobranitelj/ice za ravnopravnost spolova* (čl. 19. – 25.) i koordinator/ica u tijelima državne uprave (čl. 26.) te sudskom zaštitom od diskriminacije (čl. 27.) i dr. *Zakon o ravnopravnosti spolova*, kako ističu pravni stručnjaci i stručnjakinje, iako je *osnova za tumačenje Ustava*, nije prihvaćen kao *organski* ili *ustavni zakon*, što znači da je potrebno dodatno

usklađivanje antidiskriminacijskih odredbi propisanih tim zakonom u ostala pravna područja kako bi se doista osigurala provedba *ustavnog načela ravnopravnosti spolova*. “Zakoni i drugi propisi će se uskladiti s odredbama ovoga Zakona u roku od godine dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona”, stoji u *Zakonu o ravnopravnosti spolova*.

vidi i: Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, antidiskriminacijski zakoni, rodno osviještena politika

s.j.f.

ženska ljudska prava (women's human rights)

[Ž]

Prava žena i djevojčica kao neotuđiv, integralni i nedjeljivi dio univerzalnih ljudskih prava, uključujući i koncept reproduktivnih prava.

Poštovanje različitosti i raznolikih oblika socijalnih i kulturnih ponašanja i identiteta mora se voditi prema načelima ljudskih prava. Međutim, jednaku važnost ima priznavanje dostojanstva i vrijednosti žena kao ravnopravnih ljudskih bića.

Međunarodno pravo naglašava da ljudska prava žena ne mogu biti povrijeđena na osnovi kulturalnih ili religijskih normi.

Nejednakost u uživanju ljudskih prava upisana je u tradiciji, povijesti, kulturi i religiji. Charlesworth i Chinkin su istraživale generalizacije i hijerarhijski razvoj zakona i instrumenata međunarodnog prava koji su razlog zbog kojega su ženska prava u privatnoj, obiteljskoj sferi dugo zanemarivana kao ženska ljudska prava (npr. obiteljsko nasilje). Autorice nalaze kako građanska i politička prava, kao najcjenjenija u međunarodnom okruženju, istodobno idu na štetu socijalnih i ekonomskih prava žena (Charlesworth, Chinkin: 2000).

Friedman naglašava kako univerzalan pristup ljudskim pravima nije samorazumljiv i podupire ideju da aktivistkinje/feministkinje svojim interdisciplinarnim kulturalnim pristupom redefiniraju granice privatno/javno koje su se do sada prikazivale neutralnim i prirodnim (Friedman: 1994).

Međunarodni dokumenti UN-a – *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (UDHR, 1948.), *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* (ICESCR, 1966.) i *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (ICCPR, 1966.) – sadrže kao temelj načelo nediskriminacije na osnovi spola.

Najvažniji međunarodni dokumenti koji reguliraju ženska prava su *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW) iz 1979., *Deklaracija UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama* iz 1993. i *Pekinška*

deklaracija i Platforma za djelovanje iz 1995. godine. Hrvatska je ratificirala Konvenciju 1992. godine.

vidi i: Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, autonomija, različitost, rodna jednakost

a.p.

Ženska mreža Hrvatske (*Croatian Women's Network*)

Ženska mreža Hrvatske (ŽMH) je feministička politička mreža koja okuplja organizacije, grupe i inicijative diljem Hrvatske koje djeluju na ostvarivanju rodne ravnopravnosti kroz zagovaranje, zaštitu i promociju ženskih ljudskih prava.

Ženska mreža Hrvatske djeluje u cilju promjene društvenog i političkog položaja žena, suprotstavlja se svim oblicima diskriminacije, zauzima se za promicanje ženskih ljudskih prava, jednakost i mir.

*Mreža ima svoju političku platformu u kojoj ističe ciljeve svoga javnog zalaganja: sudjelovanje žena u politici i političkom odlučivanju, ostvarivanje prava na obrazovanje, rad, zaradu i punu zaposlenost, socijalnu sigurnost, zaustavljanje nasilja nad ženama, političku ravnopravnost, toleranciju i mir. Aktivna je u oblikovanju *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova*. Od 2002. godine dodjeljuje godišnje priznanje *Nagrada Maja Miles* za novinarke/novinare koje/i promiču ženske teme u novinarstvu.*

vidi i: aktivizam, feministkinje/feministi

r.b.

ženska kuća (*women's house*)

vidi: žensko sklonište

ženski studiji/rodni studiji (*women's studies/gender studies*)

Akademski, obično interdisciplinarni pristup analizi situacije žena i rodnih odnosa kao i rodne dimenzije svih drugih disciplina.

*Ženski/rodni studiji su interdisciplinarno, znanstveno područje u kojemu se p(r)oučavaju i posreduju spoznaje o rodu, seksualnosti, identitetima i odnosima moći. Programi koji se u najširem smislu odnose na ženskostudijske sadržaje danas se na sveučilištu imenuju kao *ženski studiji, ženska istraživanja, studiji o ženama, rodni studiji* ili *studiji roda, te feministički studiji*.*

Pojmovi ženski i rodni studiji s jedne su strane preklopivi, jer, primjerice, mnogi rodni studiji danas sadržajno pokrivaju program ženskih studija, ali

se radi i o semantičkoj razlici. Rodni studiji bi se temeljem svog semantičkog polazišta imali baviti p(r)oučavanjem roda ili rodova, što najčešće ne odgovara sveučilišnoj praksi. Iako se razlogom pojavljivanja rodni studija smatraju i feministički doprinosi oko zasebnog definiranja roda, posebno oko feminističkih dekonstrukcija roda u posljednjem desetljeću, ne da se previdjeti utjecaj komercijalne izdavačke industrije te njena probitka i tendencije da se ideologijski neutralizira orijentacija ženskih studija, odnosno njihova političnost, tj. svjesni cilj da žena bude središte epistemologijske zapitanosti (Barada 2003).

Dok su ženski studiji već više od 35 godina prisutni kao studij unutar svjetskih sveučilišta, cjelovit studij na sveučilištima u Hrvatskoj nije slučaj, a ženskostudijski sadržaji prisutni su tek kao tema unutar sveučilišnih kolegija, kao cjeloviti kolegiji ili posebni seminari.

Institucionalizacija ženskih studija uvrštena je kao jedna od mjera za provedbu *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.* Republike Hrvatske. Cjeloviti program ženskih studija nudi se zainteresiranima za žensko-studijske teme od 1995. samo unutar *Centra za ženske studije* u Zagrebu.

vidi i: feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici, rodno osviještena politika

j.p.

žensko iskustvo (women's experience)

Iskustvo kao općenit pojam sadrži znanje o nekom predmetu i/ili vještinu u promatranju neke pojave ili događaja. Iskustvo je kao pojam od izuzetnog značenja u osvještavanju žena unutar ženskih, posebice feminističkih grupa te je iskustvo važno u oblikovanju političkih zahtjeva i provođenju akcija.

Zahtjev za uvažavanjem ženskog iskustva proizlazi iz potrebe da žene autonomno, iz svog motrišta, (re)interpretiraju vlastiti život, iskustvo vlastite podređenosti ili npr. odnos privatno/javno. Koncept iskustva važan je i u razvoju feminističke teorije u kojoj raspravljanje o "univerzalnom ženskom iskustvu", primjerice iskustvu opresije i žrtve, postaje mjestom argumentacije pri kreiranju zajedničkih političkih zahtjeva žena. Iako žene dijele slična iskustva, npr. iskustvo podređenosti, takvo "univerzalno žensko iskustvo" samo po sebi ne stvara političke veze, već ih stvara iskustvo preživljavanja opresije, što feminističku političku strategiju povezuje s drugim grupama za ljudska prava, npr. antirasističkom, antiimperijalističkom i borbom *gayeva* i lezbijki.

vidi i: autonomija, feminizam, aktivizam

j.p.

žensko sklonište (women's shelter)

Žensko je sklonište sigurno mjesto za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji. Ne nudi samo “krov nad glavom” nego i sveobuhvatnu, odgovarajuću pomoć i potporu osnaživanjem žena i djece koji su preživjeli muško nasilje. Koncept ženskog skloništa izgrađen je na feminističkim načelima potpore ženama i autonomno je mjesto ženske solidarnosti.

Prvo je sklonište za žene osnovano u Londonu 1972. godine, a u Hrvatskoj je prvo žensko sklonište otvoreno 1990. godine zauzimanjem prostora u kojemu se nalazi *Autonomna ženska kuća Zagreb (AŽKZ)*. *Autonomna ženska kuća* navodi da “osigurava sigurno i trajno mjesto za žene i djecu žrtve nasilja, pruža emocionalnu podršku, osigurava uvjete da žene razmijene iskustva i jedna drugoj daju podršku, informira žene o pravima, daje pravne usluge, posreduje između žena i institucija”.

Prema preporukama Europskog savjeta (EC2000) na svakih bi 7500 stanovnika/ca trebalo postojati jedno mjesto u skloništu sve dok nasilje nad ženama ne prestane. Značajan je rad ženskih skloništa i podizanje svijesti o pravu na život bez nasilja.

Zahvaljujući aktivizmu feminističkih i ženskih grupa i većoj osjetljivosti javnosti na problem nasilja nad ženama i djecom otvaraju se nova skloništa za žene i djecu koji su preživjeli nasilje.

vidi i: obiteljsko nasilje, nasilje nad ženama, rodno uvjetovano nasilje, aktivizam
r.b.

KORIŠTENI IZVORI I LITERATURA:

- 100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men.* European Commission. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/glossary/glossary_en.pdf (Posjećeno 25.7.2006.)
- Advancing women in the workplace* (2003) Bruxelles: European Commission, Women and Equality Unit.
- Ajduković, M.; Pavleković, G. (ur.) (2000) *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Aliaga, C. (2005) *Gender gaps in the reconciliation between work and family life*. Eurostat: Statistics in Focus, Theme 3, Population and Social Conditions. URL: http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-004/EN/KS-NK-05-004-EN.PDF
- The Amsterdam Treaty. URL: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s50000.htm> (Posjećeno 12.9.2006.)
- Bakić, N. (2006) *Stakleni strop u Hrvatskoj, Dokazi: Plaće*. Selectio Grupa. URL: http://www.moj-posao.net/download/Nenad_Bakic_Place_zena_u_Hrvatskoj.pdf (Posjećeno 10.1.2007.)
- Barada, V.; Jelavić, Ž. (ur.) (2004) *Uostalom, diskriminaciju treba dokučiti! Priručnik za analizu rodnih stereotipa*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Barada, V. i dr. (2003) *Institucionalizacija ženskih studija u Hrvatskoj: akcijsko istraživanje*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Barilar, V. i dr. (ur.) (2001) *Aktivistkinje: Kako opismeniti teoriju*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Beijing Declaration. URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm> (Posjećeno 15.08.2006.)
- Benedek, W.; Nikolova-Kress, M. (ur.) (2005) *Razumijevanje ljudskih prava: priručnik o obrazovanju za ljudska prava*. Zagreb: Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Benhabib, S. i dr. (ur.) (1995) *The Feminist Contentions*. New York i London: Routledge.
- Booth, C. (2002) Gender mainstreaming in the European Union: Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities. *The European Journal of Women's Studies* vol. 9(4): 430-446.
- Borgatta, E.F.; Montgomery, Rh.J.V. (ur.) (2000) *Encyclopedia of Sociology*. Drugo izdanje. New York: Macmillan Reference USA.

- Borić, R. (2004) Prema rodnoj terminologiji. U: Šimonović, D. (ur.) *Kratak vodič kroz CEDAW*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Bovoar, S. de (1982) *Drugi pol I/II*. Beograd: BIGZ.
- Braidotti, R. (1994) *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Bureau of US Labor Statistics URL: <http://www.bls.gov/opub/mlr/mlrhome.htm> (Posjećeno 21.2.2007.)
- Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York i London: Routledge.
- Butler, J. (1990) Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and feminist Theory. U: Case, S.-E. (ur.) *Performing Feminisms: Feminist Critical Theory and Theatre*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Butler, J. (1993) *Bodies That Matter. On Discursive Limits of "Sex"*. New York i London: Routledge.
- Charlesworth H; Chinkin, C. (2000) *The Boundaries of International Law: A feminist analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Code, L. (ur.) (2002) *Encyclopedia of Feminist Theories*. London i New York: Routledge.
- Cornell, D. (1998) *At the Heart of Freedom. Feminism, Sex and Equality*. Princeton: Princeton University Press.
- Council Directive 89/391 on the introduction of measures to encourage improvements in safety and health of workers at work*. URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0391:EN:HTML> (Posjećeno 27.8.2006.)
- Cracking the Glass Ceiling, Strategies for Success* (1994) New York: Catalyst.
- Čubranić, V. (2006) Okrugli stol: *Žene na rukovodećim pozicijama i pojam "staklenog stropa"*. Selectio Grupa. URL: http://www.moj-posao.net/download/Vera_Cubranic_%20Zene_na_rukovodecim_pozicijama_i_pojam_staklenog_stropa.pdf (Posjećeno 10.1.2007.)
- Dragičević, A. (1991) *Ekonomski leksikon*. Zagreb: Informator.
- Firestone, J.M. i dr. (1999) Gender Based Ideology and Gender Based Differences in Earnings. *Journal of Family and Economic Issues* 20(2): 191-215
- Friedman, E. (1994) Women's Human Rights: The emergence of a Movement. U: Peters, J.; Wolper, A. (ur.) *Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*. New York: Routledge.
- Gender Mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of*

- good practices*. URL: [http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/02_gender_mainstreaming/100_EG-S-MS\(1998\)2rev.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/02_gender_mainstreaming/100_EG-S-MS(1998)2rev.asp#TopOfPage) (Posjećeno 27.8.2006.)
- Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final Reports of Activities of the Groups of Specialists on Mainstreaming* (EG-S-MS) (2004) Strasbourg: Council of Europe, Directorate General of Human Rights.
- Gender Budgeting* (2005) Equality Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe. URL: <http://www.coe.int/equality/> (Posjećeno 16.2.2007.)
- Gender issues in the measurement of paid and unpaid work* (2000), UN Secretariat Statistics Division, ESA/STT/79/15. URL: <http://unstats.un.org/unsd/methods/timeuse/xptgrpmeet/eurostat.pdf> (Posjećeno 28.02.2007.)
- Giving the customer what he wants (1998) *Economist*. 12.02.1998.
- Halder, A. (2002) *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- Hannan, C. (2000) *From Concept to Action: Gender mainstreaming in operational activities*, A Review of UNDP Supported Activities UN HQs New York 20-21 March 2000. URL: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/unpaper.PDF> (Posjećeno 4.10.2006.)
- Hite, S. (2000) *Seks i posao – Žene i muškarci u poslovnom okruženju*. Zagreb: Algoritam.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje, www.hzz.hr/docslike/PR_20071207.pdf (Posjećeno 2.11.2007.)
- Humm, M. (1995) *The Dictionary of Feminist Theory*. Drugo izdanje. Ohio State University Press.
- Istraživanje o radu na crno* (2006) Istraživanje Grupe Selectio u suradnji s Hrvatskom udrugom poslodavaca. Zagreb. URL: <http://www.moj-posao.net/download/istrazivanje/RadNaCrno.pdf> (Posjećeno 28.02.2007.)
- Izvešće o stanju ženskih ljudskih prava u 2005. godini* (2006) Zagreb: Ženska mreža Hrvatske. URL: http://www.zenska-mreza.hr/Aktivnosti/godisnji_2005.htm (Posjećeno 14.10.2006.)
- Johansson-Latham, G. (2004) *Ecce homo: A Gender reading of "Voices of the poor"*. U: *Power and Privileges: Gender Discrimination and Poverty. Interim Studies*. Stockholm: Ministry of Foreign Affairs.
- Johansson-Latham, G. (2004) *Understanding female i male poverty and deprivation*. U: *Power and Privileges: Gender Discrimination and Poverty. Interim Studies*. Stockholm: Ministry of Foreign Affairs.
- Kasapović, M. (2003) *Izborni leksikon*. Zagreb: Politička kultura.

- Kašić, B. i dr. (2005) *Vodič prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Kolarec, Đ.; Pamuković, N. (prir.) (2005) *Prostitucija i trgovanje ženama*. Zagreb: Centar za žene žrtve rata.
- Kramarae, C.; Spender, D. (ur.) (2000) *Routledge International Encyclopedia of Women. Global Women's Issues and Knowledge I-V*. London i NewYork: Routledge.
- Lim, S.; Cortina, L. M. (2005) Interpersonal mistreatment in the workplace: the interface and impact of general incivility and sexual harassment. *Journal of Applied Psychology* vol. 90(3): 483-96.
- Limanowska, B. (2002) *Trafficking in human beings in Southeastern Europe*. UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR.
- MacKinnon, C. (1987) *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Mamula, M.; Komarić N. (ur.) (2005) *Seksualno nasilje – teorija i praksa*. Zagreb: Ženska soba.
- Mamula, M. (ur.) (2006) *Stanje seksualnih prava žena u Hrvatskoj: rezultati istraživanja*. Zagreb: Ženska soba.
- Marion Young, I. (2005) *Pravednost i politika razlike*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Marcovich, M. (ur.) (2005) *Vodič kroz UN-ovu Konvenciju iz 1949. o suzbijanju trgovanja osobama i iskorištavanja prostitucije drugih*. Zagreb: Centar za žene žrtve rata – ROSA.
- Maume, D.J. (1999) Occupational segregation and the career mobility of white men and women. *Social Forces* 77(4): 1433-1459.
- Maume, D.J. (1999) Glass ceiling and glass escalators: Occupational segregation and race and sex differences in managerial promotions. *Work and occupations* 26(4): 483-509.
- McDowell, L.; Sharp, J. P. (ur.) (1999) *A Feminist Glossary of Human Geography*. London: Arnold.
- Miller, Baker J. (1991) The Development of Women's Sense of Self. U: Jordan i dr. *Women's Growth in Connection. Writings from the Stone Center*. New York, London: The Guilford Press.
- Mladineo, M.; Teršelič, V. (ur.) (2006) *Moć suradnje. Priručnik za suvođenje*. Drugo izdanje. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Moghadam, V.; Bagheritari, M. (2005) *Cultures, Conventions and Human Rights of Women: Examining the Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage, and the Declaration on Cultural Diversity*. Social and Human

- Sciences Papers in Women's Studies/Gender Research. Paris: UNESCO. Dostupno i na URL: http://portal.unesco.org/shs/en/file_download.php/a08cb18bf8d7333fc0dc872dd14f7ba9Article.pdf (Posjećeno 5.11.2006.)
- Mršević, Z. (1999) *Rečnik osnovnih feminističkih pojmova*. Beograd: Žarko Albulj.
- Multilingual Demographic Dictionary* (1958) New York: United Nations
- Musulini, M.; Kos. V. (ur.) (s.a.) *Pekinska platforma i nacionalna politika djelovanja za promicanje jednakosti*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za pitanja jednakosti
- Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.* (2006) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova.
- Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima od 2005. do 2008.* (2004) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava, Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima.
- Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2005. do 2007. godine i Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (2005) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
- Naredba o iznosima osnovica za obračun doprinosa za obvezna osiguranja za 2007. godinu (2006) *Narodne novine* br. 126.
- Nohlen, D (ur.) (2002) *Kleines Lexikon der Politik*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Obradović-Dragišić, G. (ur.) (2005) *Rodna perspektiva u politici i praksi: priručnik*. Zagreb: Cesi.
- Pateman, C. (1998) *Ženski nered*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Pateman, C. (2000) *Spolni ugovor*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Pekinska deklaracija i Platforma za djelovanje*. URL: <http://www.ured-ravnopravnost.hr> (Posjećeno 1.09.2006.)
- Phillips, A. (2001) *(O)rađanje demokracije*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Pitkin, H. (1967) *The concept of representation*. Berkeley i Los Angeles: University of California Press.
- Plantega, J.; Remery, C. (2006) *The gender pay gap – Origin and policy responses: A comparative review of 30 European Countries*. European Commission, Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
- Poštić, S.; Mamula, M.; Hodžić, A. (ur.) (2005) *Seksualna prava: Budućnost ravnopravnosti* Zagreb: Ženska soba.

- Proračunom prema ravnopravnosti spolova* (2005) Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova.
- Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. URL: <http://www.ured-ravnopravnost.hr> (Posjećeno 1.09.2007.)
- Prpić, I.; Puhovski, Ž; Uzelac, M. (ur.) (1990) *Leksikon temeljnih pojmova politike: abeceda demokracije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rees, T. (2002) The Politics of “Mainstreaming” Gender Equality. U: Breitenbach i dr. (ur.) *The Changing Politics of Gender Equality in Britain*. Basingstoke: Palgrave.
- Rodin, S. (2003) Rodna jednakost – Temeljni pojmovi i uloga europskog konteksta: Hrvatska agenda jednakosti rodova za 21. stoljeće. U: Rodin, S. (ur.), *Jednakost muškarca i žene. Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za međunarodne odnose.
- Sexual harassment charges EEOC & FEPS combined: FY 1997 – FY 2006* (2007) U.S. Equal Employment Opportunity Commission. URL: <http://www.eeoc.gov/stats/harass.html>
- Shaw, J. (2003) Rodno osviještena politika u EU – Odsutnost ustavne dimenzije. U: Rodin, S. (ur.), *Jednakost muškarca i žene. Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za međunarodne odnose.
- Sineau M. (2004) *Ravnopravnost – Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova.
- Spajić-Vrkaš, V.; Kukoč, M.; Bašić, S. (2001) *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju. Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- Squires, J. (2005) Is Mainstreaming Transformative? Theorising Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society* 12(3): 366-388.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <http://plato.stanford.edu/contents.html> (Posjećeno 27.7.2006.)
- Statističke informacije 2006* (2006) Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Strategija razvoja službene statistike Republike Hrvatske za razdoblje 2004.-2012. (2005) *Narodne novine* br. 28.
- Šimonović, D. (ur.) (2004) *Kratak vodič kroz CEDAW*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Štulhofer, A.; Raboteg-Šarić, Z.; Martinović, L. (2002) *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja*. Zagreb: Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije.

- Uredba o osnivanju agencije za strukovno obrazovanje (2005) *Narodne novine* br. 10.
- Uredba o Uredu za ravnopravnost spolova (2004), <http://www.nn.hr/članci/službeno/2004/0492.htm>
- Viewpnts: Workspace is still a Women's Advanced Issue* (2003) New York: Catalyst.
- Walby, S. (1990) *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- Wallach Scott, J. (2003) *Rod i politika povijesti*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Wallach Scott, J. (2005) *Parité! Sexual Equality and the Crisis of French Universalism*. Chicago i London: The University of Chicago Press.
- Watkins, S. i dr. (2002) *Feminizam za početnike*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MATE.
- Wollstonecraft, M. (1999) *Obrana prava žena*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Women and Men in the Informal Economy – A Statistical Picture, Employment Sector* (2002) Geneve: International Labour Office.
- Women and The Economy*. URL: <http://unpac.ca/economy/unpaidwork.html> (Posjećeno: 28.01.2007)
- Women in National Parliaments. URL: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
- Women in Politics: 1945-2005*. Inter-Parliamentary Union. URL: http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf (Posjećeno 29. 11. 2006.)
- The World's Women 2005: Progress in Statistics* (2006) ST/ESA/STAT/SER.K/17, New York: United Nations.
- Zakon o istospolnim zajednicama (2003) *Narodne novine* br. 116.
- Zakon o radu (2004) *Narodne novine* br. 137.
- Zakon o ravnopravnosti spolova (2003) *Narodne novine* br. 116.
- Zrinišćak, S. (2003) *Socijalna politika i rodna jednakost*. U: Rodin, S. (ur.) *Jednakost muškarca i žene, Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za međunarodne odnose.
- Žene i muškarci u Hrvatskoj* (2007) Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Web stranice:

Council of Europe. URL: <http://www.coe.int> (Posjećeno 29.8.2006.)

Entereurope. Vodič kroz informacije o Europskoj Uniji. URL: <http://www.entereurope.hr>

European Women's Lobby. URL: <http://www.womenlobby.org>

Global Database of Quotas for Women. URL: <http://www.quotaproject.org>
(Posjećeno 20.08.2006.)

Hrvatski sabor. URL: <http://www.sabor.hr>

Hrvatski zavod za zapošljavanje. URL: <http://www.hzz.hr>

International Labour Organization. URL: <http://www.ilo.org> (Posjećeno 27.8.2006.)

Inter-Parliamentary Union. URL: <http://www.ipu.org> (Posjećeno 20.8.2006.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. URL: <http://www.prs.hr>

Savez samostalnih sindikata Hrvatske. URL: <http://www.sssh.hr>

Seksualna edukacija za mlade. URL: <http://www.sezam-hr.net>

Southeastern European Queer Network. URL: <http://www.seequeer.net>

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske. URL: <http://www.ured-ravnopravnost.hr>

Ženska mreža Hrvatske. URL: <http://www.zenska-mreza.hr>

